ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา)

ปริญญา

ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา	ดนตรี
สาขา	**ภาควิชา**

เรื่อง ลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

Like Sang Wee Rat at Taphan Hin District in Phichit Province

นามผู้วิจัย นางสาวทิพกฤษตา ฤทธิ์บุญ

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรทิพย์ เย็นจะบก, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จุฬมณี สุทัศน์ ณ อยุธยา, M.M.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

.....

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ธีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... **เดือน** ..... **พ.ศ.** .....

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

Like Sang Wee Rat at Taphan Hin District in Phichit Province

โดย

นางสาวทิพกฤษตา ฤทธิ์บุญ

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา)
พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทิพกฤษตา ฤทธิ์บุญ 2554: ลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา) สาขาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ภาควิชาดนตรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรทิพย์ เย็นจะบก, Ph.D. 175 หน้า

การวิจัย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีวิจัยทางดนตรีชาติพันธุ์วิทยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบของการแสดง บทนำร้องราชนิเกริง และบทร้องราชนิเกริง ของคณะแสงวิรัตน์

ลิเกคณะแสงวิรัตน์ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2508 จากการริเริ่มของ นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว โดยเริ่มแรกใช้ชื่อคณะ ร. รัตน์ศิลป์ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น แสงวิรัตน์อิสลาม ร. รัตน์ศิลป์ จนปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อคณะ แสงวิรัตน์ ยื่นแก้ว มีจำนวนนักแสดง และนักดนตรีรวม 16 คน ซึ่งเป็นคณะที่มีการปรับเปลี่ยนการแสดงไปตามรสนิยมของผู้ว่าจ้าง และผู้ชม ขนบนิยม องค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์ ได้แก่ เนื้อเรื่องที่แสดง ตัวแสดง การแต่งกาย ขนบนิยมในการแสดง วงดนตรี คนคุมเสียง สถานที่ โอกาสในการแสดง และผู้ชม โอกาสที่แสดง เช่น งานแก้บน งานประจำปี และงานประเพณี

บทนำร้องเข้าราชนิเกริง มีท่วงทำนองแบบตามขั้น (Conjunct motion) มีลักษณะทิศทางคงที่ และมีการแปรทำนองออกเป็น 17 เพลง ในส่วนบทร้องราชนิเกริง เป็นการร้องโดยการด้นสดที่เกิดจากปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง มีบางส่วนนำบทเพลงลูกทุ่งมารวมร้อง วงดนตรีที่ใช้เป็นวงดนตรีปี่พาทย์ประกอบด้วย ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ กลองทัด ตะโพนไทย- มอญ กรับ และฉาบ

_____ _____ ___ / ___ / ___

ลายมือชื่อนิสิต ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Thipkrista Ritbulya 2011: Like Sang Wee Rat at Taphan Hin District in Phichit Province. Master of Arts (Ethnomusicology), Major Field: Ethnomusicology, Department of Music. Thesis Advisor: Assistant Professor Porntip Yenjabok, Ph.D. 175 pages.

The research is the qualitative research using ethnomusicology research technique. The objectives of the study consisted of the historical background, the component of the drama, Intro Rat cha ni krung and Rat cha ni krung lyrics of the Sang wee rat

Like Sang wee rat was established in 1965 by Mr. Weerat Yewnkow. The beginning uesd the name “Ror. Rattanasilpa”. Next the name has changed to “Sang wee rat islam” Now, the name was “Sang wee rat Yewnkow” with 16 persons in this drama. This drama depended on the need of the employer and the audience.The element of the song and dance drama were the context, the actor, the custome, the band, the controller the stage, the show, and the audience, including the opportunities such as vow activites, annual activities and tradition activities.

Intro Rat cha ni krung followed the conjunt motion the steady direction and variations 17 songs. At the Rat cha ni krung lyrics was the impromptu expression depending on the intelligence of the actors. Some of them used the folk song as application. The band consisted of the Alto xylophone, Gong, Siamese timpani or Klong Tad, Taphon Thai-Mhon Drum, Cymbals and Wooden rhythm clappers.

_____ _____ ___ / ___ / ___

Student’s signature Thesis Advisor’s signature

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรทิพย์ เย็นจะบก ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา อินทรสุนานนท์ ที่มาเป็นประธานและผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบ และตรวจวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ คุณวิรัตน์ ยื่นแก้ว ผู้ให้ข้อมูลหลัก และนักแสดงลิเก นักดนตรีปี่พาทย์ทุกท่าน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม คุณสมภาพ สอนวงค์ ชาวชุมชนฐีระเวช ชาวชุมชนพร้อมใจ ชาวชุมชนสันติพลาราม และผู้ชมการแสดงลิเกทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ตลอดจนผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา รุ่งเรือง ผู้ช่วยศาสตรจารย์ณรงค์ เขียนทองกุล ครูผู้สอนผู้วิจัยให้เข้าใจถึงดนตรีชาติพันธุ์วิทยา อาจารย์กฤษฎา อาจารย์ภาวัช หลวงสุนทร ที่ช่วยถอดโน้ตและให้คำปรึกษาอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณ อาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทุกท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิโรจน์ เอี่ยมเจริญ อาจารย์จีรรัตน์ เอี่ยมเจริญ อาจารย์วิชชุวรรณ ศรีมาศ ที่ช่วยอ่านและแนะนำ

ท้ายสุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณ แม่เปรมฤดี ป้าอดุลย์ และครอบครัวฤทธิ์บุญ ผู้มีพระคุณสูงยิ่งที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดู คุรอาดวล น้องตูน คุณเตวิช พงศ์วัฒนาวิจิตร คุณชาญวิทย์ อารีวัฒนากุล ที่คอยช่วยดูแลตลอดการเดินทางไปเก็บการแสดง และคอยเป็นกำลังใจให้ตลอดระยะเวลาการศึกษาและการทำวิทยานิพนธ์

คุณประโยชน์และกุศลทั้งปวงอันบังเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมนอบกราบบูชาบุพการี ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา และบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับทุกท่าน

ทิพกฤษตา ฤทธิ์บุญ

มิถุนายน 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

หน้า

สารบัญภาพ (3)

บทที่ 1 บทนำ 1

ความสำคัญและที่มาของปัญหา 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย 5

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 5

ขอบเขตของการวิจัย 5

ข้อตกลงเบื้องต้น 5

นิยามศัพท์เฉพาะ 6

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 7

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา 7

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางมานุษยวิทยาและวัฒนธรรม 18

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลิเก 19

เอกสารและงานที่เกี่ยวข้องกับลิเกคณะแสงวิรัตน์ 20

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา 22

บทที่ 3 วิธีการวิจัย 36

ขั้นการเตรียมงาน 36

ขั้นตอนดำเนินการ 38

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล 42

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 44

บทที่ 4 ลิเกคณะแสงวิรัตน์ 45

ประวัติลิเกคณะแสงวิรัตน์ 45

องค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์ 47

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 5 บทเพลงประกอบการแสดงลิเก คณะแสงวิรัตน์	85
การวิเคราะห์บทร้อง	85
การวิเคราะห์ทำนองเพลงร้องเข้าราชนิเกริง	87
วิเคราะห์ทำนองเพลงนำเข้าร้องรานิเกริง	90
โน้ตเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริงทำนองแปร	92
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ	105
สรุปผลการวิจัย	105
อภิปรายผล	109
ข้อเสนอแนะ	110
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	112
ภาคผนวก	117
ภาคผนวก ก บทบาทการแสดงเรื่องสาบาน	118
ภาคผนวก ข ประวัตินักแสดงลิเกและนักดนตรี	159
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	175

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร	31
2	สัมภาษณ์ชุมชนไปรษณีย์ เทศบาลเมืองตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร	40
3	สัมภาษณ์นางรวีวรรณ เผื่อนขวัญ	40
4	ผู้วิจัยกำลังบันทึกการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์	42
5	แผนที่บ้านนายวิรัตน์ ยื่นแก้ว	46
6	วงปี่พาทย์ประกอบการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์	50
7	โจรเสือเปียพยายามไล่ฟ้าหญิงกาญจนา	51
8	องค์ฟ้าหญิงกาญจนานำโอรสใส่แพ	52
9	เฒ่าคงเก็บพระโอรสของฟ้าหญิงกาญจนาได้	52
10	ใต้ร่มกับไอ้ลือกำลังสาบานรักใต้ต้นไทร	53
11	คุณหนูสันทรายเข้ามาปล้ำสายชลในห้องนอน	54
12	ตอนที่สายชลกับคุณสันทรายเข้าพิธีแต่งงาน	54
13	เครื่องแต่งกายนายวิรัตน์ ยื่นแก้ว	55
14	ขนนก	56

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
15	ข้อเท้า	56
16	เข็มขัด	57
17	คาดหน้า	57
18	ต่างหู	58
19	สร้อยคอ	58
20	หัวมอญ	59
21	โบว์ข้าง	59
22	โบว์หลัง	60
23	เสื้อแขนยาว	60
24	เสื้อแขนสั้น	61
25	สนับเพลา	61
26	ผ้านางแบบที่สวมคู่กับสนับเพลา	62
27	ผ้านางแบบที่ไม่ต้องสวมคู่กับสนับเพลา	62
28	ถุงเท้า	63
29	พระเอกพ่อ	64

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
30	พระเอกลูก	64
31	นางเอก	65
32	ตัวโกง	66
33	ดาวร้าย แสดงเป็นขุนเปีย	67
34	ดาวตลก แสดงเป็นไอ้กบ	67
35	วงดนตรีปี่พาทย์	68
36	คนคุมเครื่องเสียง	68
37	นายเล็ก ชูจิต กำลังแต่งหน้า เพื่อแสดงเป็นไอ้ลือ ในเรื่องแรงสาบาน	69
38	ของไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์	70
39	นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว ทำพิธีไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดงที่หลังเวทีลิเก	70
40	รำถวายมือที่ศาลเจ้าพ่อเถ่ากง อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร	71
41	นายรุ่งเพชร แก้วมีบุญ ออกมาแสดงก่อน	72
42	ไก่ ไชยชนเจ้าของคณะทองบันเทิงศิลป์	74
43	ขณะบรรเลงระนาดเอกโดยอนุรักษ์ ทรงกสิวิทย์	75

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
44	ขณะบรรเลงฆ้องโดย นายสุเทพ ศราทับวานิช	75
45	ขณะบรรเลงตะโพนโดยนายประสาน พุกเกษม	76
46	ขณะบรรเลงการ ตีกรับโดย นายรัชพล ไชยชน	77
47	เล็ก ชูจิต คุมเครื่องเสียง	78
48	เครื่องเสียงยอดรักษ์พรรณรายณ์	78
49	งานแสดงที่วัดมักกะสัน กรุงเทพมหานคร	79
50	งานทอดกฐิน	79
51	งานเจ้าพ่อกำเทียมไต้ตี่ (แป๊ะแช) และมหกรรมอาหาร ที่สนามหน้าโรงเรียนเทศบาล อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร	80
52	คุณกุหลาบ (ซ้าย) คุณประคอง (ขวา) ชาวบ้านแถววังพิกุล ผู้ชมการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์	81
53	ป้าไล้ ชาวบ้านแถววังพิกุล มาชมการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์	81
54	คุณมะลิ ชาวบ้านแถววังพิกุล มาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์	82

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
55	คุณรัน โพธิ์ทอง ชาวบ้านแถววังพิกุล มาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์	82
56	ชาวบ้านแถววังพิกุลชาวบ้านแถววังพิกุล มาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์	83
57	ชาวบ้านแถววัดมักกะสัน กรุงเทพมหานครมาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์	83
58	ชาวบ้านแถววัดยางคลี มาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ในงานแก้บนวัดยางคลี	84
ภาพผนวกที่		
1	นายอนุรักษ์ ทรงกสิวิทย์	160
2	นายพิสุทธิ์ สุดทับ	161
3	นายสุเทพ ศราทับวานิช	162
4	นายรัชพล ไชยชน	163
5	นายประสาน พุกเกษม	164
6	นายกบิน ชื่นชอบ	165
7	นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว	166

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพผนวกที่		หน้า
8	นางวรรณะ ยื่นแก้ว	167
9	นายรุ่งเพชร แก้วมีบุญ	168
10	นางอนงค์ จินประเสริฐ	169
11	นายเล็ก ชูจิต	170
12	นายอนุชาย เกศรมาลา	171
13	นายมนตรี ขุนชาติ	172
14	นางเพลินศรี ศรอุทัย	173
15	นางรวีวรรณ เผื่อนขวัญ	174

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา (Ethnomusicology) เป็นการศึกษาความรู้ด้านดนตรีของมนุษย์ที่กำลังดำเนินไปในปัจจุบัน มีอยู่ในปัจจุบัน การดำรงอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลง เวลาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ และมนุษย์ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย และเมื่อมนุษย์มารวมกันเพื่อความอยู่รอด หรือไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวเพื่อจุดประสงค์ใด เมื่อมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ดนตรีที่ถือว่าได้เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ และสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ลิเก หรือนาฏดนตรี เป็นนาฏกรรมพื้นบ้าน ซึ่งในอดีตเคยได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นในกรุงเทพฯ หรือในชนบท ลิเกเข้าถึงจิตใจคนดูบางคนจนถึงขนาดนอนฝัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีผู้เห็นว่าลิเกนั้นต่ำ ไม่สมควรที่จะยกย่อง ถึงกับมีผู้ท่องจำบทดอกสร้อยสุภาษิตบทหนึ่ง ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า “วันลิเกลามกตลกเล่น รำเต้นสิ้นอายขายหน้า ไม่ควรจะจดจำเป็นตำรา มันจะพาเสียคนป่นปี้เอย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523)

นาฏดนตรี คำที่ใช้เรียกแทนการแสดงลิเกในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการละคร พุทธศักราช 2485 ซึ่งมีแนวคิดว่าสิ่งใดไม่ใช่ศิลปะของไทยมาแต่เดิม หรือเป็นศิลปะพื้นบ้านที่ด้อยสุนทรียรสให้ยกเลิกเสีย เช่น ละครชาตรี ลิเก หุ่นกระบอก พระราชกฤษฎีกานี้แบ่งการแสดงของไทยเป็น 3 ประเภท คือ อุปรากร นาฏกรรม และนาฏดนตรี เมื่อลิเกถูกสั่งห้ามแสดงเพราะเป็นของต่ำ ไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทยในสมัยนั้น ลิเกจึงหาทางดัดแปลงการแสดงของตนให้สอดคล้องกับ พระราชกฤษฎีกา และเปลี่ยนชื่อการแสดงนั้นเป็น นาฏดนตรี ผู้แสดงลิเกต้องสอบผ่านความรู้ด้านนาฏศิลป์ที่จัดสอบโดยกรมศิลปากร เพื่อจะได้รับบัตรประจำตัวเทียบเท่าศิลปิน ผู้ได้รับบัตรเท่านั้นจึงมีสิทธิ์เล่นลิเกเป็นอาชีพ คำว่า นาฏดนตรี ใช้แทนคำว่า ลิเก เป็นเวลา 15 ปี จนสิ้นสมัยรัฐบาลยุค จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงหันกลับมาใช้คำว่า ลิเก ตามเดิม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความเป็นมาของลิเกยังไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มีข้อที่พอสรุปได้ว่า เดิมเป็นการละเล่นของแขก แต่ก็ยังไม่มีข้อยุติว่าเป็นแขกชาติไหน แล้วคนไทยก็นำมาปรับ สันนิษฐานกันว่าในตอนต้นรัชกาลที่ 5 ได้มีผู้นำเข้ามา โดยมีหลักฐานปรากฏในหนังสือหลายเล่มแต่ที่ได้ข้อมูลแปลกออกมาคือ ในการอภิปรายเรื่องลิเกกับสังคมไทย (ซึ่งสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อปี 2520 ที่โรงพยาบาลสงฆ์) นางมหาเทพ กษัตริย์สมุห เล่าว่าเมื่อได้รับเชิญให้ไปดูงานที่อินเดีย ได้ท่องเที่ยวไปในหมู่บ้านชนบท ได้ไปเห็นการละเล่นพื้นบ้านของถิ่นนั้นมีลักษณะเหมือนลิเกไทย มีการนำโดยผู้มาเล่า แล้วต่อด้วยการร้องรำเป็นเรื่อง จึงคิดว่าลิเกดั้งเดิมจะมาอินเดียแล้วถ่ายทอดกันต่อๆ ไป ลิเก เป็นการแสดงที่แพร่หลายมาจากภาคใต้โดยชาวไทยมุสลิม ก่อนพ.ศ. 2433 สมัยนั้นเป็นการแสดงเชิงศาสนาอิสลามประกอบดนตรีเพื่อความเป็นสิริมงคล ต่อมาลิเกแยกตัวออกไปเป็นละกูเยา และมาเป็นฮันดาเลาะ มาเป็นลิเกบันตน แล้วจากนั้นก็ค่อยๆ กลายมาเป็นลิเกลูกบท โดยอิทธิพลของปี่พาทย์ ต่อมาก็รับเอาแบบแผนการแสดงละคอนนอกไปใช้ทั้งเรื่องและวิธีเล่นเกิดเป็นลิเกทรงเครื่อง (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2549)

ลิเกมีต้นกำเนิดมาจากพิธีสวดทางศาสนาเมื่อหลายพันปีก่อนของชาวฮิบรู เรียกว่า “ซากูฮร” (Zakhur) เป็นการทำสมาธิสวดสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าของมุสลิมรับมาใช้ เป็นการแสดงในเชิงศาสนาในพิธีนั่งสวดสมาธิสรรเสริญพระอัลล่าห์ในสุเหร่า เรียกว่า “ซิกรุ” (Zikr) หรือ “ซิกิร” (Zikir)

ซิกิรในขั้นต่อมามีการออกเสียงเพี้ยนไปเป็น ดฮิกิร (Dhikir) ต่อมาพิธีนี้มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาน้อยลงทุกทีๆ และมีการเต้นที่พิสดารกลายเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง สถานที่ที่ใช้สวดจากที่เคยเป็นสุเหร่าก็กลายเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง สถานที่ที่ใช้สวดจากที่เคยเป็นสุเหร่าก็กลายเป็นแสดงในภัตตาคารแทน ส่วนเสื้อผ้าที่ใช้ก็เปลี่ยนมาจากชุดสามัญมาเป็นชุดสวยงามเพื่อการแสดง พวกอิหร่านได้นำ ดฮิกิรเข้ามายังประเทศอินเดียในสมัยราชวงศ์โมกุล แล้วเรียกเพี้ยนเป็น ดฮิกร จากนั้นนำไปเผยแพร่ต่อมาที่เกาะสุมาตรา เกาะชวา และแหลมมลายู นานเข้าคนพื้นเมืองก็เรียกเพี้ยนเป็น ดจิกิร อย่างไรก็ตาม ดจิกิร ยังคงนั่งล้อมวงกับพื้นอย่างซิกิรในสมัยโบราณ เพียงแต่มีกลองรำมะนาตีประกอบ ท้ายสุดก็เข้ามาในทางภาคใต้ของไทยในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล แล้วเปลี่ยนเสียงเรียกไปตามภาษามาเลย์ถิ่นว่า “ดจิเก” ดจิเกเมื่อเข้ามากรุงเทพฯ พร้อมกับชาวไทยมุสลิม คนกรุงก็เรียกกันตามสบายปากว่า “ยี่เก” เพราะคำว่า ดจิ ออกเสียงได้ยากในภาษาไทย จึงเปลี่ยนเป็น ยิ แล้วลากเสียงตามสบายมาเป็นยี่ดจิเก แล้วจึงกลายเป็นยี่เก ส่วนสาเหตุยี่เก กลายเป็นลิเกนั้น นักภาษาศาสตร์หลายท่านให้เหตุผลไว้หลายแนว บ้างก็ว่าเป็นการผันเสียงตามหลักนิรุกศาสตร์ เช่น เยียงผา เป็น เสียงผา หรือ ยี่สง เป็น ลิสง บางก็ว่าการออกเสียง “ย” ไม่เพราะหูเท่า “ล” แต่ก็ยังไม่มีข้อมูลยุติในเรื่องนี้ แต่จากหลักฐานเก่าที่สุด เท่าที่ค้นพบปรากฏว่าพระบาทสมเด็จ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำว่า ลิเก (Like) ในพระราชอรรถอธิบายละครไทยเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2454 หลังจากนั้นคำว่าลิเก ก็กลายเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายในภาษาเขียน ส่วนคำว่า“ยี่เก” ยังคงใช้ในการพูดอยู่ เมื่อถึงสมัยจอมพล ป พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไทยในสมัยนั้นได้ประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครใน พ.ศ. 2485 โดยให้ใช้คำว่า “นาฏดนตรี” แทนคำว่า “ลิเก” แต่ไม่เป็นที่นิยม คนลิเกก็เรียกตัวเองว่า ลิเก และผู้คนก็ยังติดปากกับชื่อเดิมอยู่ คำว่า“นาฏดนตรีจึงสูญไปเมื่อสิ้นยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม (นงค์นุช ไพรพิบูลย์กิจ, 2541)

ลิเกมหรสพอย่างหนึ่ง เริ่มด้วยการออกแขก ถือเป็นการไหว้ครู เพราะลิเกได้แบบอย่างมาจากแขกมุสลิม มีผู้แต่งตัวแบบแขกออกมาร้องรำบอกเรื่องราวที่จะแสดง จากนั้นเริ่มแสดงโดยดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว เน้นความตลกขบขันซึ่งมักเป็นตลกลามกที่มุ่งเร้าอารมณ์สนุกสนานเป็นสำคัญ เพราะถูกรสนิยมของคนดู ส่วนใหญ่ที่เป็นชาวบ้าน ในการแสดงผู้แสดงร้องด้นด้วยทำนองราชนิเกริงแล้วมีปี่พาทย์รับเมื่อถึงกลอนลง หรือกลอนส่งของแต่ละบทแต่ละตอนตามที่กำหนด ราชนิเกริงเป็นทำนองด้นอย่างเสรีที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ชื่อนี้เป็นภาษาปากจากคำมอญ แล้วกลายมาจนไม่ทราบเค้าเดิม ลิเกเรื่องหนึ่ง ๆ มีตัวแสดง 7-8 ตัว อย่างมากไม่เกิน 15 ตัว ตัวละครแต่งชุดประดับประดาแพรวพราวตามใจชอบ และสวมถุงเท้ายาวสีขาว การร้อง การรำไม่ได้พิถีพิถันเหมือนละครรำ เวลาร้องตัวลิเกจะขึ้นเสียงสูงและนิยมออกเสียงตัว น ที่เป็นตัวสะกดเป็นเสียง ล คล้ายเสียงแอล ในภาษาอังกฤษ เวลาเจรจาลิเกจะพูดเป็นจังหวะๆ อย่างช้าๆ ใช้ราชาศัพท์พอให้รู้ว่าตัวแสดงเป็นเจ้า จึงมักใช้อย่างผิดพลาด ตัวลิเกมีอิสระที่จะแทรกความรู้สึกนึกคิดของตนเอง หรือเรื่องราวของบ้านเมืองในขณะนั้นในระหว่างบทร้อง หรือเจรจา เรื่องราวที่นำมาแสดงมักตัดตอน หรือดัดแปลงจากวรรณคดี แต่บางทีก็เป็นเรื่องสมัยใหม่ที่ได้โต้โผ หรือนายโรงลิเกคิดแต่งขึ้นเอง

ลิเกเป็นมหรสพบันเทิงสำหรับชาวบ้านจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบและองค์ประกอบต่างๆ ตลอดเวลาตามสมัยนิยม แต่กระนั้นสิ่งที่ยืนพื้นของลิเก คือ เรื่องและการแสดงต้องรวบรัดรวดเร็ว ทันใจคนดู เครื่องแต่งกายสวยงามแพรวพราวระยิบระยับ ที่ขาดไม่ได้คือบทตลก ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของลิเกคือ มี "แม่ยก" แม่ยกหมายถึงผู้หญิงผู้มีฐานะ ซึ่งพอใจลีลาการแสดงและรูปร่างหน้าตาของผู้แสดงจึงนำพวงมาลัยมาคล้องคอผู้แสดงเพื่อความชื่นชอบ ในสมัยหลังนิยมแทรกธนบัตรในพวงมาลัยด้วย และแม่ยกอาจให้ความอุปการะด้วยทรัพย์สินอื่นๆด้วย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลิเกนับตั้งแต่ พ.ศ. 2423 อันเป็นปีที่กล่าวถึงลิเกเป็นครั้งแรกเป็นลายลักษณ์อักษรในประวัติศาสตร์ไทย จากการแสดงเพื่อศาสนา มาเป็นมหรสพเพื่อการบันเทิง ลิเก ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยอยู่ตลอดเวลา สิ่งใดที่คนดูนิยมก็ผสมสิ่งนั้นๆ ลงไปเพื่อให้อยู่รอด เช่น การนำเพลงลูกทุ่งเข้ามาประยุกต์ในการแสดงลิเก นอกจากนี้ลิเกยังมีอิทธิพลต่อการแสดงพื้นเมืองในภาคอื่นๆ และดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนไทยในด้านนาฏศิลป์และดุริยางค์ศิลป์ ในเมื่อการละครเป็นการสะท้อนความคิดและรสนิยมของผู้เล่น และผู้ดูในสังคมหนึ่ง ลิเกก็ควรนำเป็นเพลงประเภทหนึ่งที่สะท้อนวัฒนธรรมของประชาชนขั้นพื้นฐานของสังคมไทย แม้ไม่ประณีตแต่จริงใจยากที่จะหาได้ในนาฏศิลป์ชั้นสูงของชาติ จึงไม่ควรที่ผู้ใดจะดูถูกดูแคลน โดยปราศจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้ (ธนาคารกรุงเทพ, 2542)

จากการสำรวจภาคสนามเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าในปัจจุบันจังหวัดพิจิตรมีการแสดงลิเกกันอย่างแพร่หลาย สามารถหาดูได้ตามงานต่างๆ เช่นงานศพ งานแก้บน งานมรหรสพฯ คณะลิเกในจังหวัดพิจิตรตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่เกือบทุกอำเภอ จากการศึกษารวบรวมของนางสาวทิพวรรณ งามพานิช นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร ได้สืบค้นและเก็บข้อมูลได้ทั้งสิ้น 17 คณะ เป็นคณะลิเกจากอำเภอตะพานหิน 14 คณะ คณะลิเกจากอำเภอตะพานหิน จำนวน 3 คณะ (สมภาพ สอนวงค์ และคณะ, 2550) ตำบลตะพานหินถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีลิเกอาศัยอยู่กันมาก และยังเป็นแหล่งในการเผยแพร่ลิเก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการแสดงลิเก ด้วยเหตุที่ลิเกเป็นภาพหนึ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังนั้นการที่มีการศึกษาลิเกในชุมชนใดก็จะทำให้เข้าใจถึงสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในชุมชนนั้น ดังคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา1) เพื่อศึกษาลิเกคณะแสงวิรัตน์ 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์ และ 3) เพื่อศึกษาบทร้องราชนิเกริง และบทเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง (Intro) ประกอบการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์ เนื่องจาก คณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เป็นคณะที่ได้รับความยอมรับจากคนในชุมชน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เห็นได้จากการที่ได้มีการว่าจ้างให้คณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ขึ้นทำการแสดงในงานงิ้ว ซึ่งเป็นงานประจำปี ของ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ซึ่งงานที่กล่าวมานี้เป็นงานที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร และสมควรแก่การศึกษาวิจัยด้านมานุษยดุริยางควิทยา เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลิเกคณะแสงวิรัตน์

2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์

3. เพื่อศึกษาบทร้องราชนิเกริง และบทเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง (Intro) ประกอบการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัด พิจิตร ทราบบทบาทและความสัมพันธ์ของลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัด พิจิตร ที่มีต่อชุมชน ทำให้รู้ซึ่งถึงคุณค่าของลิเกอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิจิตรที่มีคุณค่า ส่งผลในลักษณะของการเผยแพร่ให้คนในชุมชนเกิดความสำนึก เพื่อการอนุรักษ์ให้ยั่งยืน ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะถูกจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในครั้งต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 โดยศึกษาเรื่ององค์ประกอบของการแสดงของลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร บทเพลงที่ใช้ในการแสดงลิเก บทบาทหน้าที่ในสังคมของลิเกในคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของการแสดง และวิเคราะห์ร้องราชนิเกริง และบทเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง (Intro) ของลิเกคณะแสงวิรัตน์ ผู้วิจัยจะยึดหลักจากการแสดงจริงเฉพาะช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลภาคสนามเท่านั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิยามศัพท์เฉพาะ

ลิเกคณะ หมายถึง คณะแสงวิรัตน์ ที่มีการร้องราชนิเกริง และมีวงดนตรีปี่พาทย์ที่ประกอบด้วย ระนาดเอก ฆ้อง ตะโพน กลองทัด และกรับ บรรเลงเท่านั้น

การผสมโรง หมายถึง การยืมตัวนักแสดงลิเกจากคณะอื่น

รำถวายมือ หมายถึง การรำเพื่อขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ก่อนเริ่มการแสดง และเพื่อความเป็นสิริมงคล

โหมโรง หมายถึง การประโคมดนตรีปี่พาทย์เพื่อเปิดโรง

ดนตรี หมายถึง วงดนตรีที่บรรเลงเฉพาะที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บบันทึกในระยะเวลาที่แสดงไว้เท่านั้น

ออกแขก หมายถึง การร้องจากหลังเวที แล้วอวยพร ขอบคุณ เจ้าภาพและคนดู

ออกโรง หมายถึง การเดินสายออกไปเล่นต่างจังหวัด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ลิเก คณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทาง และกรอบความคิด ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางมนุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางลิเกคณะแสงวิรัตน์
4. ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีทางมนุษยวิทยา สังคม และวัฒนธรรม

ทฤษฎีการหน้าที่นิยม

ความคิดหลักของทฤษฎีการหน้าที่นิยมคือ วัฒนธรรมสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกบุคคล

Malimowski บอกว่า วัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น3 ประเภทของมนุษย์ คือ ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความต้องการจำเป็นขั้นต่อมาหรือความต้องการด้านสังคม และความต้องการทางด้านจิตใจ ความต้องการเบื้องต้น คือความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่ เช่น ต้องการอาหารหรือ ที่อยู่อาศัย ส่วนความต้องการขั้นที่2 จะเกี่ยวกับเรื่องการร่วมมือกันทางสังคม เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐาน และทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความจำเป็นเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหาร และป้องกันภัย การผลิตสินค้า และบริการต่างๆ และการควบคุม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทางสังคม ความต้องการขั้นที่3 คือความต้องการจำเป็นของมนุษย์เพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจ เช่น ต้องการความสงบทางใจ ความกลมกลืนกันทางสังคมและเป้าหมายของชีวิต ระบบสังคมที่สนองความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา นิยายปรัมปรา ศิลปะ และเวทมนตร์คาถา โดยทั่วไป เวทมนตร์คาถาทำหน้าที่ที่ทำให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะงานบางอย่างที่มนุษย์ทำ ค่อนข้างยากลำบาก และมนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลอย่างไรบ้าง ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ จึงต้องพึ่งเวทมนตร์ให้ช่วย เพื่อทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้นส่วนนิยามปรัมปรามักให้อำนาจชนชั้นปกครอง และให้ค่านิยมทางสังคม มาลีนอฟสกี้ย้ำว่าวัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ที่ต้องทำ คือ การตอบสนองความจำเป็นขอมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ทั้ง 3 อย่างดังกล่าวมาแล้ว (งามพิศ สัตย์สงวน, 2547: 32-33)

หลักความคิดที่ มาลีนอฟสกี้ ยึดมั่นในการวิเคราะห์สังคม คือ องค์ประกอบ (Item) ต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทุกส่วนทำหน้าที่สนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์และของวัฒนธรรมดังคำของเขาที่ว่า "ทัศนะของการหน้าที่นิยมที่มีต่อวัฒนธรรมเน้นหลักสำคัญที่ว่า ประเพณีทุกอย่าง วัตถุวัฒนธรรมทุกอย่าง ความคิดทุกความคิด ความเชื่อทุกความเชื่อขอวัฒนธรรม สนองตอบความต้องการจำเป็นหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง มีหน้าที่ต้องทำ หรือเป็นตัวแทนของส่วนที่จะขาดเสียไม่ได้ของวัฒนธรรมนั้น"(สัญญา สัญญาวิวัตน์, 2551: 31)

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม (Cultural)

ลักษณะที่สำคัญบางอย่างของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับบุคคลแต่เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องเรียนจากสังคม คนเราเมื่อเกิดมานั้นไม่ได้นำวัฒนธรรมติดตัวมาด้วย เช่นพูดไม่ได้ แต่งตัวไม่เป็น หรือทำนาไม่เป็น สิ่งที่เป็นวัฒนธรรมเหล่านี้เราจะค่อยๆ ร่ำเรียนและสะสมจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเราได้จากบุคคลอื่นๆ ในชั้นแรกก็ได้จากพ่อแม่ และผู้อยู่ใกล้ชิด ต่อไปก็ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงในโรงเรียน และจากบุคคลอื่นๆ ในสังคมทั่วๆไป

2. วัฒนธรรมจะต้องถือปฏิบัติร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมเดียวกันจะต้องมีหรือปฏิบัติร่วมกัน บุคคลในสังคมเดียวกันจะต้องร่วมมีวัฒนธรรมที่เป็นมูลฐานแห่งการครองชีพของสังคมนั้นร่วมกัน เช่น ภาษา กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี การกิน การอยู่ การแต่งตัว เหมือนกัน เช่นคนไทยก็มักจะพูดภาษาไทย นับถือศาสนาพุทธ กินอาหารด้วยมือๆ กันเป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่งๆได้ วัฒนธรรมจะถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง และจากกลุ่มคนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มคนหนึ่ง หรือจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง (รัชนี เศรษโฐ, 2523)

สุจริต บัวพิมพ์ (2538) ได้สรุปไว้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือมรดกไทยคือ วิถีชีวิตของมนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติกันมาแต่ในอดีตกาล และยังคงมีการสืบทอดกันต่อมาในปัจจุบัน วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การสืบทอด ในสภาวะปัจจุบันการแพร่กระจายและการผสมผสานของวัฒนธรรมต่างชาติ ต่างภาษา ได้ถูกซึมเข้าไปในระบบการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจึงค่อยๆเกิดขึ้น และบ่อยครั้งที่กระแสของความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างรุนแรงและรวดเร็วจนบางสิ่งบางอย่างเราไม่สามารถปรับตัวได้ทัน การล่มสลายจึงเกิดขึ้นกับวัฒนธรรมบางอย่าง หรือการเสื่อมความนิยมในขนบธรรมเนียม ความเชื่อและภาษา เริ่มรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ

วัฒนธรรม (Cultural) ตามความหมายในทางมนุษยวิทยารวมทั้งใช้ในสังคมวิทยานั้น มีความหมายกว้างที่สุด หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์แสวงหามาได้โดยการเรียนรู้

Sir Edward B.Tylor นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษได้จำกัดความของคำว่า วัฒนธรรม ว่า วัฒนธรรม คือ ความสลับซับซ้อนทั้งมวล ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลป กฎหมาย ศีลธรรม ธรรมเนียมประเพณี และความสามารถและนิสัยอื่นๆ ซึ่งมนุษย์แสวงหาได้ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม (สนิท สมัครการ, 2522)

Brunvand (1997 อ้างใน สุจริต บัวพิมพ์, 2538: 2) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า

1. เรื่องที่สืบทอดกันมาโดยทางมุขปาฐะ(Oral)

2. เรื่องที่เกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี

3. เรื่องที่เล่าหรือปฏิบัติกันหลายอย่างหลายความคิด

4. เรื่องที่ตามปกติจะไม่ทราบผู้ที่เป็นต้นกำเนิด

5. เรื่องที่เป็นแบบฉบับให้คนรุ่นหลังปฏิบัติตามกันต่อๆมา หรือเชื่อถือกันอย่างนั้นสืบมา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสามารถนำมาศึกษาลิเกคณะแสงวิรัตน์ได้อย่างเข้าใจถึงลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในรูปแบบการถ่ายทอด รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น สามารถนำไปวิเคราะห์ในเรื่องการถ่ายทอดการแสดงลิเก และการเปลี่ยนแปลงของคณะแสงวิรัตน์ได้

แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายถึง ขบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ค่านิยมและแบบแผนการดำเนินชีวิต จากแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่งซึ่งมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างทางจิตวิทยาของคนในสังคม การเปลี่ยนแปลงในสังคมส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงในระบบย่อย เช่น การเปลี่ยนแปลงวัตถุสิ่งของ การเปลี่ยนแปลงวิธีการหรือเทคโนโลยีการผลิต การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้ชีวิตบ้างด้าน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและระบบกฎเกณฑ์ข้อบังคับ การเปลี่ยนแปลงบางอย่างเห็นได้ด้วยตาจากสถาพวัตถุที่ปรากฏให้เห็น หรือจากการกระทำที่คนในสังคมแสดงออก แต่บางอย่างสังเกตได้ยากต้องอาศัยการเปรียบเทียบในอดีต เช่นความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิของหญิงและชายเป็นต้น(จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ อ้างใน สำนักงานมาตาฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์สำนักงานปลัดกระทรวง, 2548)

Barnett ได้ให้ลักษณะของกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง จะช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงได้มากน้อยเพียงไร ดังนี้คือ

1. ความรู้ความคิดที่เป็นสมบัติเดิมของวัฒนธรรม ถ้ามีอยู่มากก็เป็นปัจจัยให้คนในสังคมได้ศึกษาและมีพื้นฐานความรู้ดี และจะเข้าใจความคิดความอ่านใหม่ๆได้ง่ายขึ้น

2. ความรู้ความคิดที่วัฒนธรรมมีอยู่ ถึงแม้จะมีมากแต่ถ้าไม่มีผู้คิดรวบรวมให้เป็นระเบียบและมีความหมายมีประโยชน์ ก็ไม่เป็นพลังที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

3. ความร่วมมือระหว่างผู้สนใจในความรู้ความคิด ถ้ามีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเสมอๆ จะช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ

4. การให้มีความแตกต่างกันในความคิด เกิดข้องโต้แย้ง จะช่วยให้เป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการคิดค้นเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. การคาดหมายให้มีการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การที่คนในสังคมนั้นต้องการอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงตมกาลเวลาที่ผ่านไปไม่พอใจของเก่า ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

6. เสรีภาพของผู้น้อยที่คิดเสนอความเห็นของคนโดยไม่ถูกบังคับ ตามกรอบความคิดเห็นของผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจตลอดเวลาช่วยการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้เอง

7. การแข่งขันในหมู่ผู้ประกอบการกิจการอย่างเดียวกัน จะเป็นตัวช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปล

8. การทำให้เกิดความขาดแคลนสิ่งที่ถือว่าจำเป็นของชีวิตจะทำให้คนต้องพยายามดิ้นรนให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ

9. สนับสนุนให้คนมีความคิดริเริ่ม ซึ่งจะต้องปลูกฝังนิสัยตั้งแต่เด็ก

10. การเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เกิดขึ้นก่อนในส่วนที่เป็นหลักสำคัญของสังคมวัฒนธรรมจะทำให้เกิดผลสะท้อนให้มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่นๆ ที่สัมพันธ์กัน

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อาจอธิบายได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตชองชาวบ้าน (Folkways) หรือ จารีต (Mores) กฎหมาย ศาสนา สิ่งประดิษฐ์ และวัตถุอื่นๆ ในวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยม การที่วัฒนธรรมเน้นหนักอยู่ที่ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจ ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ และกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมานั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ

บาร์เนทท์ เสนอว่า วัฒนธรรมเปลี่ยนไปได้เพราะการรู้จักคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพเดิมให้เป็นสภาพใหม่ด้วยการสามารถมองเห็นสัมพันธภาพใหม่ๆ ในสิ่งของที่มีอยู่แต่เดิม การประดิษฐ์คิดค้นก็อยู่ในความหมายนี้ การรู้จักเอาแบบแผนบางประการของวัฒนธรรมอื่นมาเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาวะของวัฒนธรรมเดิมของตนก็เข้าอยู่ความหมายนี้เช่นกัน ซึ่งเขาเรียกว่า “นวกิจกรรม” (Innovation) ถ้าปราศจากนวกิจกรรมหรือการรู้จักคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ และแบบแผนใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิตก็เป็นการยากที่วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไป (สนิท สมัครการ, 2525)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์และสังคมนั้น ส่งผลต่อผลผลิตทางวัฒนธรรม ซึ่งดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเป็นตัวกำหนดแนวความคิดที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อลิเกคณะแสงวิรัตน์ในภาพรวมตั้งแต่อดีตจนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางมานุษยดุริยางควิทยา

แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาทางมานุษยดุริยางควิทยา

"มานุษยดุริยางควิทยา"(Ethnousicology) เป็นการศึกษาดนตรีที่กำลังดำเนินไปในปัจจุบัน มีอยู่ในปัจจุบัน โดยศึกษาตัวดนตรีเอง แนวคิดทางดนตรีของผู้ตนในการสร้างดนตรี การใช้ดนตรี การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในท้องถิ่นต่างๆ ในแง่การศึกษา มุ่งศึกษาภาคสนามเป็นสำคัญเพราะการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (ปัญญา รุ่งเรือง, 2546)

ดนตรีกับมนุษย์เป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีต ดนตรีเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ และสิ่งที่สร้างสรรค์นี้จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ดนตรีเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในทุก ๆ ระดับซึ่งอาจเกิดจากแรงบันดาลใจ ที่พยายามสะท้อนภาพความเป็นจริงของตน หรือสะท้อนความเป็นจริงของสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย บางครั้งความเป็นอยู่สภาวะแวดล้อมเป็นตัวกำหนดหรือเป็นวัตถุดิบที่นำผสมผสาน และสร้างสรรค์กับแนวศิลปะ ที่สะท้อนผ่านออกมาทางดนตรี และบทเพลงในแง่มุมต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ดนตรีหรือบทเพลงเปรียบเสมือนการบันทึกภาพทางประวัติศาสตร์ชนิดหนึ่งที่สะท้อนเหตุการณ์สำคัญๆ หรือสะท้อนแนวคิดอุดมการณ์ในแต่ละยุคสมัยได้อย่างต่อเนื่อง (สุชาติ แสงทอง, 2552)

Merriam (1964 อ้างใน ปัญญา รุ่งเรือง, 2546) ได้ให้ความเห็นว่า งานของนักมานุษยดุริยางควิทยาเป็นการศึกษาดนตรี เพื่อที่จะเข้าใจวัฒนธรรมให้ถ่องแท้ ดังนั้นการศึกษาดนตรีจึงไม่ใช่สิ่งสุดท้าย แต่ต้องศึกษาลึกมากกว่าการวิเคราะห์ดนตรี ทั้งนี้เพื่อให้ดนตรีเป็นสิ่งที่จะเปิดเผยถึงความคิดปรัชญาสังคม และเรื่องราวอื่นๆที่อยู่เบื้องหลังดนตรีของผู้คนในสังคมที่เข้าไปศึกษานั้นเอง ซึ่งเป็นการศึกษาดนตรีเพื่อเข้าใจผู้คน

บรูโน เน็ตล์ (Bruno Nettl) ได้ให้ข้อแนะนำและแนวทางในการศึกษาไว้ในหนังสือ Therory and Method in Ethnomusicology ว่าการศึกษาภาคสนามเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาทางด้านมานุษยดุริยางควิทยา การวิจัยเน้นการศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมต่างๆ ของมนุษย์ ทั้งเรื่องราวที่ได้ยินมา ที่ตั้งของชนเผ่า การหลอมรวมของชนเผ่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมตลอดจนการศึกษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ของมนุษย์แต่ละเผ่าในช่วงเวลานั้น ในการศึกษานักมานุษยดุริยางควิทยาจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างตัวเองกับบุคคลที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ดีที่สุดจากแหล่งข้อมูลนั้นๆ ข้อมูลดิบที่ได้นั้นต้องมีการจดบันทึกเมื่อภารกิจจากภาคสนามสิ้นสุดก็ต้องนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามมาวิเคราะห์ตรวจสอบ หากไม่ครบถ้วนก็จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติม

จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว ทำให้ทราบความหมายของมานุษยดุริยางควิทยาระเบียบวิจัยทางมานุษยวิทยาดุริยางควิทยา แนวคิดในการศึกษาทางมานุษยวิทยาดุริยางควิทยา แนวคิดในการศึกษาเรื่องราวทางดนตรีของมนุษย์ แนวคิดในการศึกษาเรื่องโครงสร้างและแบบฉบับทางดนตรี ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางมานุษยดุริยางควิทยา

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดนตรี

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดนตรีทั้งทำนองเพลงและบทร้อง ตามแบบชาติพันธุ์วิทยาซึ่งสามารถใช้วิเคราะห์ได้กับดนตรีทุกประเภท โดยมีแนวทางในการศึกษาตามที่ ปัญญา รุ่งเรือง (2546) สรุปไว้ดังนี้

1. การศึกษาสื่อที่ทำเสียง (Medium) ศึกษาถึงแหล่งหรือต้นกำเนิดของเสียง โดยศึกษาประเภทของเสียงจากเสียงร้อง (Voice) ศึกษาเครื่องดนตรี (Instruments) และศึกษาทั้งเสียงร้องและเสียงเครื่องดนตรีประกอบกัน โดยสามารถบอกปริมาณของเสียงได้

2. การศึกษาท่วงทำนอง (Melody) คือ การจัดลำดับของเสียงสูงต่ำ คุณลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ระบบเสียง (Tuning system) การจัดระบบเสียงสูงต่ำของวัฒนธรรมต่างๆ

2.2 มาตราเสียง / บันไดเสียง (Scales) เป็นการจัดลำดับของเสียงที่ใช้ในบทเพลงแต่ละเพลง

2.3 กลุ่มเสียง (Mode) การเลือกใช้กลุ่มเสียงในมาตราเสียงต่างๆ ที่ใช้เป็นพื้นฐานของบทเพลงบทหนึ่ง ๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.4 ขั้นคู่เสียง (Intervals) ระยะห่างระหว่างความสูงต่ำของเสียงสองเสียงใน บทเพลงหนึ่ง หรือท่อนหนึ่ง

2.5 ช่วงเสียง (Ranges) เป็นความกว้างของระดับเสียงต่ำสุดถึงสูงสุดที่ใช้ในบทเพลง

2.6 รูปลักษณ์ของท่วงทำนอง (Melodic contour) มีหลายชนิดได้แก่ ท่วงทำนองที่มีการบรรเลงต่อเนื่องเชื่อมโยงกันไป (Conjunct) ท่วงทำนองที่ไม่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน หรือมีการเว้นช่องว่างระหว่างวลี ทำให้ทำนองไม่ต่อเนื่องกัน (disjunct) ท่วงทำนองที่ขึ้น ๆ ลง ๆ หรือ มีเสียงสูง ต่ำสลับกันไป (undulating) ท่วงทำนองที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ (ascending) ท่วงทำนองที่ต่ำลงเรื่อย (descending) ท่วงทำนองที่ สม่ำเสมอไม่ค่อยเปลี่ยนระดับเสียง (terraced) จะเป็นท่วงทำนองที่สั้นก็ได้ยาวก็ได้

3. การศึกษาโครงสร้างของวลี (Phrase structure) จะพิจารณาลักษณะของบทเพลงตามแนวนอนว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

4. การศึกษาการประดับตกแต่งทำนอง (Ornamentation) เป็นรายละเอียดที่แสดงความงดงามของบทเพลง

5. การศึกษาเนื้อร้อง และการเอื้อน (Syllabic text setting or melismstic text setting) ศึกษาลักษณะของเนื้อร้อง โครงสร้าง ความหมาย ความสัมพันธ์กับทำนองเพลงและจังหวะ เป็นต้น

6. การศึกษาจังหวะ (Rhythm) หมายถึงการจัดองค์รวมของเสียงที่สัมพันธ์กับเวลา

6.1 การตกจังหวะ (Beat & accent) การเคาะจังหวะ และการเน้นจังหวะหนักเบา

6.2 การลักจังหวะ (Syncopation) การตกจังหวะก่อนหรือหลังจังหวะหลัก (หรือตกที่จังหวะยก)

6.3 อัตราจังหวะ (Meter) การจัดจังหวะภายในหนึ่งห้องเพลง (measure) ในแต่ละวลี จังหวะหนัก – เบา ฉิ่ง –ฉับ ได้แก่ จังหวะอิสระ (Parlando-rubato) จังหวะที่ยืดหยุ่นมาก ไม่แน่นอนคล้ายกับการพูด จังหวะตายตัว (Tempo guisto) เช่นอัตราจังหวะสองชั้น หรือสามชั้น จังหวะสม่ำเสมอ (Isometric) ทำนองเพลงในจำนวนห้องเท่ากันมีจังหวะที่เท่ากัน บรรเลงซ้ำกัน ตั้งแต่ต้นจนจบเพลง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จังหวะไม่สม่ำเสมอ (Asymmertrical isometer) ทำนองในจำนวนห้องที่เท่ากัน แต่ละจังหวะไม่เท่ากัน 5/4 , 2/3 บรรเลงซ้ำ ๆ กันตั้งแต่ต้นจนจบเพลง จังหวะประสม (Heterophonic) ทำนองเพลงที่แต่ละท่อนมีการเปลี่ยนแปลงจังหวะบ่อย ๆ เช่น 5/4 บ้าง 3/4 บ้าง และ 2/8 บ้าง จังหวะหลากหลาย (Polymetric) บทเพลงเดียวกันที่มีหลายแนวแต่ละแนวมีจังหวะ ต่างกัน

7. การศึกษาความเร็ว (Tempo) ความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนตัวโน้ตกับช่วงเวลา ตัวโน้ตยิ่งมากยิ่งเร็ว

8. การศึกษาพื้นผิว (Texture) หมายถึงการประสานเสียง การประสานทำนองความสัมพันธ์ระหว่างทำนองแต่ละแนว

8.1 ทำนองเดี่ยว (Monophony) คือเพลงที่มีทำนองเดียว แม้ว่าจะอยู่คนละช่วงทบ (Octave) ก็ตาม

8.2 ทำนองประสม (Polyphony) มีทำนองหลาย ๆ ทำนองบรรเลงไปพร้อมกันในจังหวะเดียวกัน ได้แก่ Homophony (Harmony) มีทำนองสองทำนองหรือมากกว่าที่มีลีลาใน จังหวะเดียวกัน และมีลักษณะการจัดองค์ประกอบของท่วงทำนองในแนวนอน เช่น ทำนองหลัก กับแนวประสานเสียง เป็นต้น Conterpoint บทเพลงที่มีสองแนวทำนองหรือมากกว่า แต่ละทำนองเป็นอิสระต่อกัน และไม่จำเป็นต้องเป็นจังหวะเดียวกัน ก็ได้ Drone Harmony ทำนองเพลงที่ใช้เสียงประสานเพียงเสียงเดียวซึ่งดังอยู่ตลอดเวลา เช่น เสียงเสพของแคนลายต่าง ๆ เช่น เพลงจากปี่สก็อตซ์ เป็นต้น

8.3 ทำนองหลากหลาย (Heterophony) ดนตรี หรือบทเพลงที่มีท่วงทำนองต่าง ๆ กัน แต่ขึ้นอยู่กับทำนองหลักเพียงทำนองเดียวบางทีก็ใช้คำว่า stratified เช่น ดนตรีกาเมลันเรียกว่า Heterophonic Stratification แต่ดนตรีไทยเป็นแบบ Idiomatic Heterophony คือ แบบหลากสำนวนทำนอง

9. การศึกษารูปแบบ (Form) การจัดองค์กรของบทเพลงโดยจัดเป็นท่อน เป็นตอน แต่ละท่อนมีองค์ประกอบเฉพาะ ได้แก่

9.1 Iterative บทเพลงที่มีทำนองสั้น ๆ ทำนองเดียว บรรเลงซ้ำ ๆ กัน ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันบ้าง หรือไม่มีเลยก็ได้ เช่น A-A-A-A-A

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

9.2 Binary บทเพลงสองท่อน เช่น A-B

9.3 Reverting บทเพลงสองท่อนที่มีการบรรเลงย้อนท่อนแรก (A-B-A)

9.4 Strophic บทเพลงที่มีรูปแบบต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วใช้ทำนองเดียวกันแต่มีเนื้อร้องต่างกัน (ประเภทร้อยเนื้อทำนองเดียว)

9.5 Progressive บทเพลงที่มีทำนองใหม่ๆเพิ่มขึ้นทุกท่อนโดยไม่ย้อนทำนองเดิม เช่น A-B-C-D

9.6 Theme and variation บทเพลงที่ใช้ทำนองหลักโดยมีการแปรทำนองนั้นไปเรื่อย ๆ

10. การศึกษาสุ้มเสียง (Timbre) หรือคุณลักษณะของเสียง (Tone Color) หมายถึง คุณภาพของเสียงดนตรี หรือเสียงร้องที่มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง หรือเสียงที่ประสมประสานกัน

11. การศึกษาความดัง (Dynamic) ความดัง – เบา ของเสียงดนตรี หมายรวมทั้งกรณีที่ค่อย ๆ เบาลง (decrescendo) และค่อย ๆ ดังขึ้น (crescendo) ด้วย

แนวคิดเรื่องความงามทางศิลปะ

ศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรืออะไรก็ได้ที่มนุษย์เรียกว่าศิลปะ ศิลปะไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองเป็นเอกเทศ แต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับโครงสร้างทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นศิลปะซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นย่อมแปรเปลี่ยน และหลากหลายไปตามบริบทของสภาพแวดล้อม และกาลเวลา เหมือนกับสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นนิยามของคำว่าศิลปะในแต่ละสังคม กลุ่มชน หรือชุมชนอาจมีความหมายและความเข้าใจที่ไม่เหมือนกัน

ศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ดังนั้นศิลปะจึงไม่มีนิยามที่ตายตัวแต่จะมีความหมายแตกต่างกันไปตามยุคสมัย และสภาพแวดล้อม เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีวิถีชีวิต และความคิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนสังคม และแนวความคิดของคนในยุคนั้นๆ และสิ่งนั้นก็บ่งบอกถึงรสนิยมของคนในสังคม หรืออีกนัยยะหนึ่งศิลปะผลิตขึ้นด้วยรสนิยมที่ถูกกำหนดด้วยมาตรฐานหนึ่ง ที่คนในชุมชนตั้งขึ้นมา (ชญานุตม์ ศิลปศาสตร์, 2549: 113)

รสนิยม (รดสะนิยม, รดนิยม) น. ความนิยมชมชอบ, ความพอใจ, เช่น เขามีรสนิยมในการแต่งตัวดี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 927)

รสนิยมเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกในที่เป็นอัตตาของปัจเจกชนที่แต่ละบุคคลแสดงให้เห็นว่าเขาใช้ชีวิตอย่างไร รสนิยมสามารถบ่งชี้ถึงกิจกรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสุนทรียะ (Aesthetic Activities) ที่ก่อให้เกิดความสุขและความพึงพอใจในชีวิต แม้อาจกล่าวได้ว่า รสนิยมเป็นเรื่องเฉพาะตัวในการกล่าวว่าใครชอบอะไรหรือไม่ชอบอะไร หรือเห็นว่าสิ่งนั้นสวยหรือไม่สวย แต่ในขณะเดียวกันรสนิยมเป็นสิ่งที่สามารถมีร่วมกันในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มนุษย์แต่ละคนดำรงอยู่

Immanuel Kant นักปรัชญาในยุคแสงสว่างที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อสุนทรียะสมัยใหม่ (Modern Aesthetics) อธิบายไว้ในแนวคิดของ Sensus Communis หรือ Community of Sense of Taste

Kant บอกว่าสิ่งที่ทำให้การประเมินค่าทางรสนิยมและความงาม(Judgment of Taste) มีความเป็นสากลและสามารถใช้มาตรฐานแห่งรสนิยม คือ Sensus Communis หรือความรู้สึกร่วมหรือรสนิยมร่วม (เฉพาะกลุ่ม) ที่คนในสังคมใช้ร่วมกันเมื่อมีการประเมิน หรือบอกว่าว่าสิ่งใดสวยหรือไม่สวย นั่นคือ ความงามหรือสุนทรียะ ไม่ใช่รสนิยมเฉพาะบุคคล แต่เป็นรสนิยมที่ทุกคนในสังคมมีร่วมกัน นั่นคือความงามมีความเป็นสากลและสามารถมีร่วมกันได้หรือมีความพ้องต้องกันเมื่อคนเราอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนแล้ว แต่ละชุมชนก็ได้กำหนดลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของตนขึ้นมา ซึ่งรวมไปถึงเรื่องของรสนิยมและความงาม การประเมินค่าความงามของ Kant นั้น ไม่ใช่การประเมินของคนเพียงคนเดียว แต่เป็นการประเมินร่วมกันของคนในสังคมและเชื่อการประเมินนั้นอย่างปราศจากเงื่อนไข (ชญานุตม์ ศิลปศาสตร์, 2549: 113-114)

แนวคิดนี้สามารถนำมาศึกษาลิเกคณะแสงวิรัตน์ในเรื่อง รูปแบบการแสดง ระยะเวลาที่มีการปรับเปลี่ยนของคณะแสงวิรัตน์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมานุษยวิทยาและวัฒนธรรม

สุจริต บัวพิมพ์ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง"มรดกไทย"โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านบทเพลงแห่งท้องทุ่งและลำน้ำ การแสดงพื้นบ้านของไทย และการละเล่นพื้นบ้านของไทย

ปัญญา รุ่งเรือง (2546) ได้กล่าวถึง “หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา” โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางและวิวัฒนาการของการศึกษาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ทฤษฎีและวิธีการศึกษา หลักการศึกษาวิจัยภาคสนาม กระบวนการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล การใช้สัญลักษณ์แทนเสียง การศึกษาวิชาดนตรีชาติพันธุ์ในประเทศไทย แนวโน้มของการศึกษาสาขาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ซึ่งการศึกษาในเรื่องดังกล่าว ทำให้ทราบประวัติ ความเป็นมาของสาขามานุษยดุริยางควิทยาปรัชญา และแนวทางมานุษยดุริยางควิทยา การศึกษาด้านมานุษยดุริยางควิทยา และการศึกษาภาคสนาม ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและดำเนินงานด้านมานุษยดุริยางควิทยาในครั้งนี้

งามพิศ สัตย์สงวน (2547) ได้ศึกษาเรื่อง "การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา" โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวิจัยทางมานุษยวิทยา ชาติพันธุ์วรรณา ทฤษฎีและระเบียบวิจัยทางมานุษยวิทยา ประเภทของการวิจัยทางมานุษยวิทยา และลักษณะของงานวิจัยสนามทางมนุษยวิทยา การเตรียมตัวก่อนเข้าสนามวิจัยและสถานการณ์ทางสังคม งานวิจัยทางมานุษยวิทยาระยะเริ่มแรก และการเก็บรวบรวมข้อมูล เทคนิควิจัยที่ใช้ในช่วงต้นของการวิจัย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ เทคนิควิจัยที่ใช้กับคนจำนวนน้อยและเทคนิควิจัยที่ใช้กับคนจำนวนมาก เทคนิควิจัยในรูปแบบอื่นๆ การเขียนรายงานการวิจัยทางมานุษยวิทยา และปัญหาวิจัยที่เกิดขึ้นในการทำวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางมนุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรมข้างต้น จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยทางมนุษยดุริยางควิทยา ในเรื่อง ทฤษฎีและวิธีการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัยแนวทางการศึกษาวัฒนธรรม หลักการศึกษาวิจัยภาคสนาม กระบวนการเก็บข้อมูล ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิจัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลิเก

สุรพล วิรุฬรักษ์ (2522)ได้ทำเรื่อง ลิเก โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของลิเก ได้อธิบายถึงลิเกว่าเป็นการแสดงที่แพร่หลายมาจากภาคใต้โดยชาวไทยมุสลิม ซึ่งนิยมการแสดงชนิดนี้มานานก่อน พ.ศ. 2543 อันเป็นหลักฐานทางเอกสารเก่าที่สุด ที่ลิเกมีการแสดงในกรุงเทพฯ ลิเกสมัยนั้นเป็นการแสดงเชิงศาสนาอิสลามประกอบดนตรีเพื่อความเป็นสิริมงคล ต่อมาลิเกแยกตัวออกไปเป็น ละยูยา หรือ ลำตัดสายหนึ่ง และมาเป็นฮันดาเลาะ หรือละคอนชุดสั้นๆ อีกสายหนึ่ง ฮันดาเลาะนี้เจริญเป็นลิเกบันตน แล้วจากนั้นๆก็ค่อยๆมาเป็นลิเกลูกบท โดยอิทธิพลของปี่พาทย์ ต่อมาก็รับเอาแบบแผนการแสดงละคอนนอกไปใช้ทั้งเรื่อง และวิธีเล่นเกิดเป็นลิเกทรงเครื่อง ลิเกเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของการแสดไปไม่หยุดยั้ง โดยนำการแสดงที่กำลังนิยมในยุคนั้นมาดัดแปลงให้เข้ากับการแสดงเพื่อยังชีวิตให้รอด ดังลิเกที่พยายามนำเพลงลูกทุ่งที่กำลังนิยมอยู่ในปัจจุบัน ไปใช้ในการแสดงของตนบ้าง

สุริยา สมุทคุปติ์ (2541) ได้ทำวิจัยเรื่อง แต่งองค์ทรงเครื่องลิเกในวัฒนธรรมประชาไทย จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าลิเกเป็นศิลปะการแสดงในกระแสวัฒนธรรมประชาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างไปอย่างศิลปะการแสดงพื้นบ้าน และศิลปะการของชนชั้นผู้นำ ลิเกเกิดขึ้นและพัฒนามาควบคู่กับความทันสมัย และการขยายของสังคมเมือง ลิเกเป็นศิลปะการแสดงเพื่อหาเงินจากผู้ชมโดยตรง รูปแบบการแสดงและเนื้อหาของการแสดงลิเกจึงถูกกำหนดโดยรสนิยม และความต้องการทางศิลปะและบันเทิงของผู้ชมของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน(ชาวบ้านร้านตลาด) ลิเกเน้นการนำเสนอความจริงทางโลกียะของมนุษย์และสังคมโดยการแสดงล้อเลียน เสียดสี และเยาะเย้ยกิจกรรมทางกายของมนุษย์ กิจกรรมต่างๆ เช่น การกิน การขับถ่าย การร่วมเพศ และการนอน

เฉิดฉันท์ ดอกแก้ว (2543) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาของของลิเกลูกบท ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงรูปแบบและลีลาของลิเกลูกบทว่า มีลักษณะฉันทลักษณะที่ถูกต้องตามหลักกลอนลิเก แต่บางบทไม่ตรงกับฉันทลักษณ์ทั้งหมดเนื่องจากกลอนลิเก เป็นกลอนที่ไม่เคร่งสัมผัส เพียงแต่เสียงใกล้เคียงกันก็ถือว่าใช้ได้ บางครั้งหากผู้แสดงขับร้องกลอนสด ก็อาจจะหาคำที่มีสัมผัสได้ไม่ทันจึงต้องใช้เสียงที่ใกล้เคียง และบางบทมีลักษณะเป็นกลอนหัวเดียว สำหรับการใช้ภาษาของลิเกลูกบทนั้นผู้แสดงเป็นปฏิภาณ กวี ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการใช้ภาษา มีการเลือกสรรคำที่ไพเราะใช้สำนวนโวหาร และกวีโวหารได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องภาพพจน์ ทำให้ผู้ชมได้รับรสภาษา และจินตนาการ สำหรับเนื้อหาทางด้านสังคม ผู้แสดงสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทย ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา การเมือง การปกครอง และอาชีพของคนไทยได้อย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุกัญญา สมไพบูลย์ (2543) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง สัญนิยมในสื่อสารการแสดงลิเกยุคโลกาภิวัฒน์ จากผลงานวิจัยชี้ให้เห็นว่าลิเกมีพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยการนำของเก่าที่ยังคงเอกลักษณ์ของลิเก เช่น การร้องรานิเกลิง การแต่งกาย แต่งหน้าที่สวยงาม และเนื้อเรื่องที่ยังคงเกี่ยวกับเจ้ามาผสมผสานกับความทันสมัย หรือกลยุทธ์ในการแสดงใหม่ๆ เพื่อสร้างรายได้ เช่น การปรับปรุงเครื่องแต่งกายให้วิจิตรอลังการมากขึ้น นำเพลงลูกทุ่งมาช่วยหารายได้ เปลี่ยนรูปแบบของรายการพิเศษ รวมทั้งการผันตัวเองไปเป็นนักร้องลูกทุ่งของนักแสดงลิเก ทั้งนี้เนื่องมาจากพลังสื่อมวลชน ความทันสมัย และการสร้างช่องทางความอยู่รอดของลิเก ส่วนสัญนิยมในการแสดงนั้นเน้นที่ความสวยงามเป็นหลัก ทั้งการแต่งกาย เวที ฉาก แสง สี ซึ่งช่วยสร้างความเพลิดเพลินและความลื่นไหลทางอารมณ์ในการชมการแสดง ผู้แสดงลิเกต้องมีความสามารถในการร้อง รำ มีปฏิภาณไหวพริบที่ดี มีลีลาเฉพาะตัวที่ดึงดูดคนดู สามารถนำเหตุการณ์รอบตัวมาผสมผสานกับการแสดงและสามารถปฏิสัมพันธ์กับคนดูได้ ประการสุดท้ายนั้นผู้วิจัยชี้ให้เห็น ว่าคนดูมีความต้องการในการมาดูลิเก 3 ลักษณะ คือ กลุ่มแรกมาเพื่อดุการแสดง กลุ่มที่สองมาเพื่อดูการแสดงและนักแสดง กลุ่มสุดท้ายมาเพื่อนักแสดงเป็นหลัก

หฤทัย ชัดนาค (2545) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ในการผลิตลิเกทีวีช่อง 11 พิษณุโลก พ.ศ. 2545 ผลการวิจัยพบว่า การแสดงลิเกในจังหวัดพิษณุโลกเริ่มขึ้นหลังปี พศ. 2460 ได้รับความนิยมสูงสุดในยุคชุมชนลิเกท่ามะปราง และเสื่อมความนิยมตั้งแต่ พ.ศ. 2541 ถึงปัจจุบัน ด้านวิธีการแสดงลิเกบนเวทีมีองค์ประกอบต่างๆ เหมือนการแสดงลิเกในพื้นที่อื่นๆ แต่มีลักษณะเด่นตรงที่การร้องและการด้นกลอนสด รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี สำหรับการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ในการแสดงลิเกโทรทัศน์ ผู้แสดงลิเกจะต้องมีการปรับตัวมากกว่าผู้ผลิตรายการทางโทรทัศน์ เรียนรู้ว่าโทรทัศน์ต้องมีบทและมีข้อจำกัดเรื่อง เวลา พื้นที่ การจับภาพของกล้องโทรทัศน์และคำนึงถึงผู้ชมในฐานะเป็นสื่อมวลชน เช่น ระมัดระวังเรื่องการใช้ภาษา และกริยาท่าทางที่ไม่สุภาพ ทั้งสองฝ่ายเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ได้จากการลงมือทำจริง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และวิธีครูพักลักจำ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลิเกคณะแสงวิรัตน์

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ (2542) ได้รวบรวม วัฒนธรรม พัฒนาการการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา ของจังหวัดพิจิตร ได้อธิบายการละเล่นพื้นบ้านและนาฏศิลป์ของจังหวัดพิจิตร ที่ได้รับความนิยมเล่นกันเสมอ และมีจำนวนมากได้แก่ นาฏดนตรี (ลิเก) ส่วนการละเล่นอื่นๆ จะเล่นในช่วงเทศการสำคัญ เช่นสงกรานต์ ตรุษสงกรานต์ คณะลิเกใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จังหวัดพิจิตร ได้มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ และสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ราว 2500 ชาวลิเกจะอยู่กันเป็นกลุ่มแถวสถานีรถไฟอำเภอตะพานหินด้านทิศเหนือ รับแสดงและคิดค่าจ้างต่อคืนประมาณ 600 บาท จนถึง 1,200 บาท ในปัจจุบันนี้ค่าจ้างคืนประมาณ 12,000 ถึง 30,000 บาท นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว อายุ 56 ปี บ้านเกิดอยู่ที่ตำบลท่าข่อย อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร เริ่มหัดเล่นลิเกมาตั้งแต่อายุ 14 ปี ฝึกหัดอยู่ที่อำเภอเมืองพิจิตรได้ 3 ปี จากนั้นคณะที่นายวิรัตน์ได้ทำการฝึกซ้อมอยู่ได้แยกย้ายกันไป นายวิรัตน์จึงมุ่งสู้อำเภอตะพานหิน ในขณะที่อายุได้ 17 ปี รับจ้างแสดงหลายคณะ พออายุได้ 20 ปี ได้ทำการแสดงที่จังหวัดเพชรบูรณ์นาน 7 เดือน กับคณะสมานน้อย(จังหวัดชัยนาท) และได้ชอบพอกับนางเอกลิเก จึงตกลงร่วมอยู่กินกันฉันสามีภรรยา แล้วแยกออกมาจากคณะสมานน้อย เริ่มต้นปักฐานตั้งแต่นั้น หลังจากได้ไปทำมาหากินอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา โดยไปแสดงอยู่กับคณะอาทิตย์อุทัยนาน 7 เดือน จึงกลับมาบ้านอำเภอตะพานหิน เริ่มตั้งคณะของตนเอง และได้รับการยอมรับจากเพื่อนลิเกเป็นอย่างดี

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร (2548) ได้ทำโครงการภูมิบ้าน ภูมิเมือง การสืบค้นข้อมูลปัญญาด้านศิลปะการแสดงลิเก จังหวัดพิจิตร วัตถุประสงค์เพื่อได้ศึกษารวบรวมข้อมูลประวัติการแสดงลิเกและศิลปินผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะลิเกของจังหวัดพิจิตร ในปัจจุบันที่ยังคงทำการแสดงอยู่ และยังเป็นที่นิยมของผู้ที่ชื่นชอบการแสดงลิเก ภายในเนื้อหาการศึกษาจะมุ่งเน้น ศึกษาประวัติหัวหน้าคณะลิเกซึ่งเป็นผู้สืบทอดศิลปะการแสดงลิเก ซึ่งถือว่าเป็นผู้สืบทอดศิลปะการแสดงลิเก สร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับนักแสดง และนักดนตรี ทำให้เกิดคณะลิเกรุ่นใหม่ ๆ ให้อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ที่พบเห็นในเขตตะพานหินและอำเภอเมืองพิจิตร ผลการศึกษาที่ได้คือ การแสดงลิเกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตามกาลเวลา ตามการเปลี่ยนแปลงของผู้คน และสิ่งที่เกี่ยวพันด้วย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออก หรือเพลงต่างๆ ก็ตาม บางทีการเต้นบางอย่างก็อาจจะเข้ามาปะปนอยู่กับการแสดงลิเกก็ได้ จากการสืบค้นศิลปะการแสดงลิเกจังหวัดพิจิตร สามารถยืนยันได้ว่า ลิเกยังไม่สูญหายจากแผ่นดินไทยอย่างแน่นอน เนื่องจากการสืบทอดศิลปาชีพจากคนรุ่นสู่รุ่นยังคงดำเนินต่อไป และสามารถสร้างรายได้ให้กับศิลปินลิเกเอง รวมถึงนักดนตรี ผู้ติดตั้งเวทีเครื่องเสียง เครื่องไฟ และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่น ช่างตัดชุดแต่งกายลิเก ช่างทำอุปกรณ์ และช่างทำเครื่องดนตรี แต่ลิเกก็ยังต้องมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของบ้านเมือง สิ่งแวดล้อมสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยทั้งหลาย

สมภาพ สอนวงศ์ และคณะ(2550) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ สำหรับชุมชนศิลปะการแสดงในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นการสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการความรู้ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉันทลักษณ์ ลักษณะกลอนด้น บทร้อง บทรำของลิเก มีการเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดพิจิตร ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ แล้วนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ คณะผู้จัดทำได้มีการอธิบายประวัติ การคัดเลือกนักแสดง การดูแลเครื่องแต่งกาย ฉากและเวที การเลือกวงที่ใช้ในการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ รวมถึงการจัดตั้งชมรม เพื่อช่วยเหลือคณะลิเกที่ได้รับความเดือดร้อน และสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษาท้องถิ่น

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา

ประวัติจังหวัดพิจิตร

พิจิตรเป็นเมืองที่มีความเป็นมายาวนาน ตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ ต่อเนื่องมาถึงสมัยสุโขทัย ล่วงถึงสมัยอยุธยา จนถึงสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ เมืองพิจิตรเป็นฉากสำคัญของวรรณคดีไทย เรื่อง “ไกรทอง” เป็นเมืองแห่งห้วงน้ำ มีแม่น้ำหลายสาย มีการแข่งขันเรือยาวที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วประเทศ เป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ จึงเป็นแหล่งผลิตข้าวเจ้าที่สำคัญของภาคกลาง นอกจากนี้พิจิตรยังมีส้มโอท่าข่อยที่มีรสชาติอร่อย มีบึงสีไฟเป็นบึงน้ำจืดที่ใหญ่เป็นอันดับ 4 ของประเทศ ที่สำคัญเมืองพิจิตรยังมีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง คือ หลวงพ่อเพชร ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดท่าหลวง เมืองพิจิตรมีความเป็นมายาวนานราว 900 ปีเศษ เดิมทีเมืองพิจิตรไม่ได้ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลอย่างทีปรากฏในปัจจุบัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายที่ตั้งมาหลายครั้ง โดยที่ตั้งดั้งเดิมนั้นมีหลักฐานปรากฏชัดอยู่ที่ในเขตท้องที่อำเภอโพทะเล บริเวณนครไชยบวรห่างไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองพิจิตรปัจจุบันประมาณ 90 กิโลเมตร(ปัจจุบันสภาพนครไชยบวรไม่เหลือพื้นที่ที่เป็นตัวเมือง เพราะทางราชการได้ออกเอกสารสิทธิ์ให้ชาวบ้านถือครอง ยังเหลือเพียงบริเวณที่เป็นคูเมือง ซึ่งมีน้ำลึกมาก) แล้วต่อมาก็มีการอพยพโยกย้ายขึ้นมาตามลำน้ำน่านเก่าสู่ทางทิศเหนือ ได้สร้างเมืองขึ้นเป็นปึกแผ่นที่บ้านสระหลวง ในเขตตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร ห่างจากตัวเมืองปัจจุบันไปทางทิศตะวันตกประมาณ 9 กิโลเมตรเศษ ต่อมาลำน้ำน่านเก่าได้เปลี่ยนทางเดินเป็นเหตุให้ลำน้ำตื้นเขิน จึงจำเป็นต้องย้ายเมืองมาตั้งใหม่ดังตัวเมืองที่ปรากฏในปัจจุบัน

ที่ตั้งและขนาด

จังหวัดพิจิตรตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 15 องศา 55 ลิปดา 51 ฟิลิปดา เหนือ ถึง ละติจูด 16 องศา 36 ลิปดา 14 ฟิลิปดา เหนือ และระหว่างลองจิจูดที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

99 องศา 59 ลิปดา 15 ฟิลิปดา ตะวันออก ถึงลองจิจูดที่ 111 องศา 47 ลิปดา 25 ฟิลิปดา ตะวันออกมีเนื้อที่ประมาณ 4,531.013 กิโลเมตร หรือ ประมาณ 2,831,883 ไร่ มีความกว้างประมาณ 72 กิโลเมตร ความยาว 77 กิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครฯไปทางเหนือ โดยทางรถยนต์ประมาณ 346 กิโลเมตร และโดยรถไฟระยะทางประมาณ 351 กิโลเมตร

อาณาเขต

จังหวัดพิจิตรมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอบางกระทุ่มและอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอชนแดน และอำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอชุมแสงและอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัด นครสวรรค์

ลักษณะภูมิประเทศ

โดยทั่วไปจังหวัดพิจิตรเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านไหลผ่าน แม่น้ำทั้งสองสายไหล ผ่านจังหวัดเกือบเป็นเส้นขนานจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ โดยมีแม่น้ำพิจิตร(แม่น้ำน่านเก่า)อยู่ระหว่างกลาง ความยาวของแม่น้ำน่านที่ไหลผ่านจังหวัดมีระยะทาง 97 กิโลเมตร และความยาวของแม่น้ำ ยมที่ไหลผ่านจังหวัดมีระยะทาง 124 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดพิจิตรในช่วงระหว่างปี 2539 ถึง 2545 มีอุณหภูมิสูงสุด 38.55 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุด 13.21 องศาเซลเซียส เฉลี่ยอุณหภูมิ 26.68 องศาเซลเซียส ส่วนปริมาณน้ำฝน ระหว่างปี 2539 ถึง 2545 ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,286.02 มิลลิเมตร และสูงสุด 1,960.40 มิลลิเมตร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การเมืองการปกครอง

เขตการปกครอง

จังหวัดพิจิตรแบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ 86 ตำบล 880 หมู่บ้าน 3 เทศบาลเมือง 15 เทศบาลตำบล 86 องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง

สภาพเศรษฐกิจ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด

รายได้ประชากรของจังหวัดพิจิตร เฉลี่ย 12,460 บาท/คน/ปี เป็นลำดับที่ 12 ของภาคเหนือ 53 ของประเทศ

การเกษตรกรรม

จังหวัดพิจิตรมีพื้นที่ทางด้านการเกษตรกรรม 2,159,760 ไร่ หรือร้อยละ 83.71 ของพื้นที่ถือครอง ที่เหลือนอกจากนั้นเป็นพื้นที่เพื่อกรอื่นๆ จำนวน 461,341 ไร่ หรือร้อยละ 16.29 ของพื้นที่ถือครอง มีการปลูกข้าวเป็นหลักรองลงมาปลูกพืชผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และประมงน้ำจืด

การอุตสาหกรรม

จังหวัดพิจิตร มีโรงงาน 754 แห่ง มีนิคมอุตสาหกรรม 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองหลุม อำเภอวชิรบารมี เงินลงทุน 5,430.12 ล้านบาท และแรงงาน 6,912 คน ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมทางการเกษตร เช่น โรงสีข้าว ไซโลข้าวโพด และพบว่าเป็นอุตสาหกรรมอยู่ในระดับพื้นฐาน ได้แก่ การตัดเย็บเสื้อผ้า, ผลิตส่วนประกอบรองเท้า, กรผลิตแปรงถ่าน, การผลิตอาหารกระป๋อง และโรงสีข้าว ศูนย์กลางแหล่งธุรกิจการค้าที่สำคัญของจังหวัด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พิจิตรตอนบน ประกอบพื้นที่ 5 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองพิจิตร อำเภอวชิรบารมี อำเภอวังทรายพูน อำเภอสามง่าม อำเภอโพธิ์ประทับช้าง และกิ่งอำเภอสากเหล็ก โดยศูนย์กลางการค้าสินค้าเกษตรตลอดจนการค้าส่งและการค้าปลีก สินค้าเครื่องอุปโภค บริโภค สินค้าประเภททุน ปัจจัยการผลิตตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองพิจิตร เพราะระยะทางติดต่อระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอต่างๆ มีระยะทางติดต่อสะดวกและใกล้ศูนย์การค้า นอกจากจะอยู่ในเขตเมืองแล้ว ยังมีแหล่งการค้าระดับรองลงมากระจัดกระจายทั่วไปในเขตเทศบาลต่างๆ

พิจิตรตอนล่าง ประกอบด้วยพื้นที่ 4 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอตะพานหิน อำเภอบางมูลนาก อำเภอโพทะเล อำเภอทับคล้อ กิ่งอำเภอบึงนาราง และกิ่งอำเภอดงเจริญ ปริมาณการค้าในเขตนี้มีมากกว่าพิจิตรตอนบน การค้าส่ง-ปลีกเครื่องอุปโภคบริโภคสินค้าทุน ปัจจัยการผลิตสินค้าการเกษตร อุตสาหกรรมมีศูนย์กลางการค้าอยู่ที่อำเภอตะพานหิน ส่วนการค้าสินค้าเกษตรกรรมโดยเฉพาะข้าว อำเภอบางมูลนากเป็นอำเภอสำคัญในการค้าข้าวของจังหวัดพิจิตร แหล่งการค้าระดับรองลงมาอยู่ที่ในเขตเทศบาลต่างๆ

การพาณิชย์และการตลาด

การค้าส่ง ส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรกรรม เช่นข้าวเปลือก ข้าวโพด และถั่วต่างๆ มีลักษณะการซื้อขายจำนวนครั้งละไม่มาก ตลาดสินค้าชนิดนี้เป็นตลาดสินค้าทางการเกษตร จึงเป็นตลาดในท้องถิ่นในชนบทโดยที่พ่อค้าหรือผู้รับซื้อเข้ามาซื้อสินค้าถึงแหล่งผลิต

การค้าปลีก เป็นสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและมีปริมาณไม่มาก เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค ยารักษาโรค เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ

สินค้าส่งออก

ข้าวเปลือกเจ้า-ข้าวสารเจ้า ผลผลิตข้าวเปลือกข้าวเจ้าประมาณร้อยละ 60-70 ของผลผลิตที่ได้ทั้งหมดจะถูกส่งไปยังต่างจังหวัดในรูปของข้าวเปลือก ตลาดที่สำคัญได้แก่ ตลาดข้าวนครสวรรค์ และโรงสีในจังหวัดภาคกลาง ได้แก่ ตลาดกรุงเทพฯ

พืชไร่ คือ ข้าวโพด ตลาดข้าวโพดที่สำคัญ ได้แก่ ผู้ค้าในจังหวัดภาคกลาง สระบุรี ลพบุรี โรงงานอาหารสัตว์ ส่วนถั่วเขียวตลาดปลายทางที่สำคัญคือ พ่อค้าในกรุงเทพฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สินค้าหัตถกรรมและสินค้าเกษตรแปรรูป ได้แก่ เครื่องจักรสานหวาย ไม้ไผ่ มีการจำหน่ายลงไปถึงจังหวัดในภาคใต้ กระเป๋า และเครื่องใช้ที่ทำจากผักตบชวา มีการจำหน่ายทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ เซรามิค ซึ่งผลิตเป็นเครื่องใช้ เครื่องประดับ ก็มีการจำหน่ายทั้งในตลาดในประเทศและต่างประเทศเช่นกัน และมีการทำเบญจรงค์และทำอิฐซีเมนต์ในบางพื้นที่

สินค้าแปรรูปเกษตร ได้แก่การแปรรูปผลไม้ เช่นส้มโอกวน ส้มโอแก้วสี่รส กล้วยกวน กล้วยแผ่นอบเนย มะยมกวน ปลาร้า ปลายอ ไส้กรอกปลา ไม้กวาด ดอกไม้จันทน์ รองเท้าก้นหอย เชอรี่ มะม่วงแผ่น มะม่วงกวน ฯลฯ

การศึกษา

จังหวัดพิจิตรมีสถานศึกษา 415 แห่ง (ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอาชีวศึกษา) และเป็น 1 ใน 10 จังหวัดแรกที่ได้รับคัดเลือกให้จัดตั้งวิทยาลัยชุมชน

ด้านการศาสนาและวัฒนธรรม

ด้านศาสนา

จำนวนวัดรวมทั้งจังหวัด 466 วัด

จำแนกตามฐานะ

พระอารามหลวง	2 วัด
วัดราษฎร์	464 วัด

จำแนกตามนิกาย

มหานิกาย	465 วัด
ธรรมยุติ	1 วัด

จำแนกตามสภาพ

วิสุงคามสีมา	259 วัด
ไม่มีวิสุงคามสีมา	- วัด

จำนวนพระภิกษุรวมทั้งหมด

มหานิกาย	3,562 รูป
ธรรมยุติ	- รูป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จำนวนสามเณรทั้งหมด

มหานิกาย	270 รูป
ธรรมยุติ	- รูป

การปกครองสงฆ์

เจ้าคณะอำเภอ	9 อำเภอ
เจ้าคณะตำบล	69 ตำบล
จำนวนศาสนิกชน	591,412 คน
จำนวนศาสนาอื่น	3 แห่ง
มัสยิด	1 แห่ง
โบสถ์คาทอลิก	2 แห่ง
จำนวนสำนักเรียน	221 แห่ง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม	216 แห่ง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	2 แห่ง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	1 แห่ง

ด้านวัฒนธรรม

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด	1 แห่ง (โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม)
ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ	3 แห่ง (อ. บางมูลนาก, อ.วังทราย, อ.โพทะเล)
สภาวัฒนธรรมจังหวัด	1 แห่ง
สภาวัฒนธรรมอำเภอ	12 แห่ง (ทุกอำเภอ)
สภาวัฒนธรรมตำบล	9 แห่ง
พิพิธภัณฑ์(นครไชยบวร)	1 แห่ง (อำเภอโพทะเล)
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์ภูมิปัญญาไทย	1 แห่ง (โรงเรียนวัดเกาะแก้ว อ.โพธิ์ประทับช้าง)
พิพิธภัณฑ์เมืองพิจิตร	1 แห่ง
โบราณสถาน	20 แห่ง

แหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ 2 แห่ง (อ. เมืองพิจิตร, อ.โพธิ์ประทับช้าง)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถานที่ท่องเที่ยว

สถานที่	อำเภอ	สถานที่	อำเภอ
บึงสีไฟ	เมืองพิจิตร	พระพุทธเกตุมงคล	ตะพานหิน
วัดท่าหลวง	เมืองพิจิตร	วัดพระพุทธบาทเขารวก	ตะพานหิน
อุทยานเมืองเก่าพิจิตร	เมืองพิจิตร	วัดห้วยเขน	บางมูลนาก
วัดโรงช้าง	เมืองพิจิตร	วัดหิรัญญาราม(วัดบางคลาน)	โพทะเล
วัดโพธิ์ประทับช้าง	โพธิ์ประทับช้าง	วัดเขารูปช้าง	เมืองพิจิตร

แหล่งวิชาการนอกระบบ

ห้องสมุดประชาชน	12 แห่ง
ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	343 แห่ง

ด้านวัฒนธรรมของประชากรในจังหวัดพิจิตร

จังหวัดพิจิตร ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง และทิศตะวันออกจะติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นเขตจังหวัดที่ติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ประชากรที่อพยพมาอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดมีหลายเชื้อชาติ จึงทำให้มีสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน ดังนี้

1. ไทยภาคกลาง จะอพยพมาอยู่เป็นกลุ่ม ๆ เช่น จากจังหวัดอุทัยธานี มาอาศัยอยู่ในอำเภอทับคล้อ บ้านทับคล้อ บ้านสายดงยางและบริเวณใกล้ จากจังหวัดนครปฐม มาอาศัยอยู่มากทางทิศตะวันตกที่บ้านห้วยยาว อำเภอโพทะเล บ้านทุ่งใหญ่ บ้านห้วยคำตาล อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จากจังหวัดสุพรรณบุรี มาอาศัยอยู่มากที่บ้านหนองขาว อำเภอสามง่าม และบ้านบึงบัว อำเภอวชิรบารมี

2. ไทยเชื้อสายจีน ส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมือง และมีอาชีพค้าขาย

3. ลาวโซ่ง หรือ ไทยทรงดำ เดิมมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศลาว ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และประชาชนที่อพยพมาอยู่ที่จังหวัดพิจิตรประมาณ 100 กว่าปี โดยเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่บ้านไผ่รอบ บ้านหลองหลวง บ้านหนองหัวปลวก ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และที่บ้านสระเพ็ด บ้านวังโมกข์ ตำบลวังโมกข์ บ้านห้วย บ้านโน่นแดง ตำบลหนองหลุมอำเภอวชิรบารมี และที่บ้านวังโป่ง ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม วัฒนธรรมประเพณีของลาวโซ่ง มีความแตกต่างจากประเพณีท้องถิ่นเดิมในจังหวัดพิจิตร เช่นประเพณีแสนเรือน (เลี้ยงผีเรือน) เสนสะเดาะเคราะห์ (ต่อชะตา) และประเพณีงานศพที่แต่งกายคล้ายการทำกงเต็กชาวจีน ประเพณีการแต่งงาน ซึ่งในแต่ละประเพณีจะมีการแต่งกายประกอบพิธีที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง เป็นชุดเฉพาะงานซึ่งแต่ละชุดจะมีสีดำเป็นพื้นแล้วปักด้วยสีต่างๆ เรียกว่า “ชุดฮี”

4. ลาวยวน (ยวน มาจากคำว่า ยะ-วะ-นะ คือ พวกที่อยู่แคว้นโยนกเดิม) ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดสระบุรี จากอำเภอเมืองสระบุรี อำเภอหนองแซง และอำเภอหนองแค เมื่อประมาณ 100 ปีเศษ ได้มาอาศัยอยู่ทางทิศตะวันออก ที่อำเภอทับคล้อ และในบางพื้นที่ของอำเภอตะพานหิน ที่บ้านวังไคร้ วังหว้า ยางคลี และในเขตอำเภอบางมูลนาก ที่บ้านลำประดา ตำบลลำประดา อำเภอบางมูลนาก วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวยวน เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่มีประเพณีที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและประเพณีการบูชาเทวดาฟ้าดินก่อนลงมือทำการเกษตร

5. ลาวพวน อพยพมาจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านเขาดิน ใช้พูดในเขตคลองห้วยหลัว ตำบลท้ายทุ่ง ตำบลทับคล้อ ในท้องที่อำเภอทับคล้อ บ้านทุ่งโพธิ์และบ้านป่าแดง ตำบลหนองพยอม ในท้องที่อำเภอตะพานหิน วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของลาวพวน ได้แก่ งานประเพณีกำฟ้า คือเป็นการบูชาหรือเคารพฟ้าดิน ซึ่งเชื่อกันว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมบูชาเทพฟ้าดินจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล วิถีชีวิตของลาวพวนในปัจจุบันจะรวมกลุ่มกันทอผ้า จนมีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์ของพิจิตร ได้แก่ ผ้าป่าแดง อำเภอตะพานหิน

6. ลาวขี้ครั่ง บางท้องที่เรียกว่า ลาวกะเล่อ ส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคอีสาน มาอยู่ที่บ้านสระยายชี ตำบลเนินปอ อำเภอสามง่าม มีวิถีชีวิตและประเพณีคล้ายลาวโซ่ง แต่การแต่งกายจะเป็นสีดำปักลายด้วยสีแดง และจะทอผ้าใช้เอง

7. ชาวไทยอีสาน อพยพมามากที่สุดในช่วงตอนหลังสงครามลกครั้งที่2 โดยมาจับจองอาศัยอยู่ในเขตป่าเสื่อมโทรม และมาจากอำเภอมหาชัย จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบันขึ้นอยู่กับจังหวัดยโสธร) บ้านห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว บ้านโพธิ์ไทรงาม ตำบลโพธิ์ไทรงาม และบ้านใหม่สามัคคี ตำบลแหลมรัง ในเขตท้องที่กิ่งอำเภอบึงนาราง มีวิถีและวัฒนธรรมคล้ายกับชาวอีสาน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เกษตรกรรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

8. เขมรส่วย อพยพมาจากบุรีรัมย์ สุรินทร์ เมื่อประมาณ 50 ปีมาแล้ว โดยมาอาศัยรับจ้างตัดอ้อยอยู่ในเขตอำเภอสามง่าม อำเภอวชิรบารมี ได้แก่ ตำบลหนองโสน ตำบลบึงบัว ตำบลวังโมกข์ มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกับคนถิ่นเดิม แต่ยังมีประเพณีที่แตกต่าง คือ การกิน การอยา การแต่งงาน การจัดงานศพ และความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

9. ลาวแง้ว เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีเชื้อสายลาว โดยอพยพมาจากบ้านนาจาน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี แล้วตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านดงเย็น ตำบลเนินมะกอก ซึ่งเป็นถิ่นฐานที่มีลาวพวนอาศัยอยู่ และได้อพยพมาอยู่ที่ย้ายป่าแดง อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

คำว่า "แง้ว" สันนิษฐานว่า มาจากคำว่า " เงี้ยว " ซึ่งแปลว่า งู หมายถึง ชนชาติไทยใหญ่ที่มีถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือของไทย โดยเฉพาะจังหวัดแม่ฮ่องสอน และกระจายอยู่ในจังหวัดชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน คนลาวแง้วส่วนมากมีผิวขาวเช่นเดียวกับลาวพรวนที่บ้านป่าแดง และลาวยวนที่บ้านลำประดา

มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในการที่จะทำอะไรต้องมีพิธีกรรม และวิถีชีวิตทำมาหากินในด้านการทอผ้า และการเป็นหมอพื้นรักษาด้วยน้ำมนต์ สะเดาะเคราะห์ดวงชะตา

ประวัติความเป็นมาของอำเภอตะพานหิน

อำเภอตะพานหิน ตั้งอยู่ทางฝั่งตันออกของแม่น้ำน่านห่างจากตัวเมืองจังหัดพิจิตรไปทางทิศใต้ ประมาณ 28 กิโลเมตร ที่มาของชื่อ ตะพานหิน สืบเนื่องมาจากเดิมมีหินดินดานขางอยู่กลางแม่น้ำน่าน เหนือตะพานหินไปประมาณ 1 กิโลเมตร ตรงที่ทำการประปาส่วนภูมิภาคอำเภอตะพานหินในปัจจุบัน ลักษณะของหินดินดานนี้จะเห็นได้เฉพาะฤดูแล้ง ขณะน้ำลดเป็นหินดินดานที่ยื่นจากฝั่งตะวันออกและยังขางแม่น้ำน่านเกือบจดถึงฝั่งตันตกเหลือช่วงน้ำลึกเพียงเล็กน้อย พอที่เรือขณะเล็กจะแล่นผ่านไปมา จนเกิดเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านหัวดาน หรือบ้านตะพานหิน

ปัจจุบันหินดินดานดังกล่าวไม่สามารถที่จะพบเห็นได้แล้ว เพราะเมื่อปี พ.ศ. 2530 กรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคม ได้ทำการก่อสร้างท่าเรือขึ้นที่อำเภอตะพานหิน และต้องการให้เรือบรรทุกสินค้าผ่านได้สะดวกจึงได้ทำการขุดลอก แม่น้ำน่านและได้ระเบิดหินดินดานดังกล่าวออกไป เดิมหมู่บ้านหัวดานหรือบ้านตะพานหินขึ้นอยู่กับอำเภอห้วยเกตุ อำเภอท่าหลวง (อำเภอเมืองพิจิตรในปัจจุบัน) และได้รับการยกฐานะเป็นตำบลตะพานหินเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2479 ต่อมามีประชากรเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นจุดศูนย์กลางในการเดินทาง และขนส่งสินค้าระหว่างภาคเหนือ และภาคอีสาน มีความ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เจริญทางด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรม และสังคมเป็นอย่างมาก จึงได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอตะพานหิน เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2483 เมื่อตัวอำเภอมีอาคารบ้านเมือง ร้านค้าหนาแน่นขึ้น ทางราชการจึงได้ตั้งเป็นเทศบาลตำบลอำเภอตะพานหินเมื่อปี พ.ศ. 2497

สภาพทางภูมิศาสตร์

ที่ว่าการอำเภอตะพานหิน จังหัดพิจิตร ตั้งอยู่ระหว่างถนนเทศบาล 1 และถนนแดงทองดี ในเขตเทศบาลเมืองตะพานหิน มีเนื้อที่ประมาณ 468.93 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 293,081 ไร่ มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่ออำเภอเมืองพิจิตร
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอบางมูลนาก
ทิศตันออก	ติดต่อกับอำเภอทับคล้อ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอโพทะเล และอำเภอโพธิ์ประทับช้าง

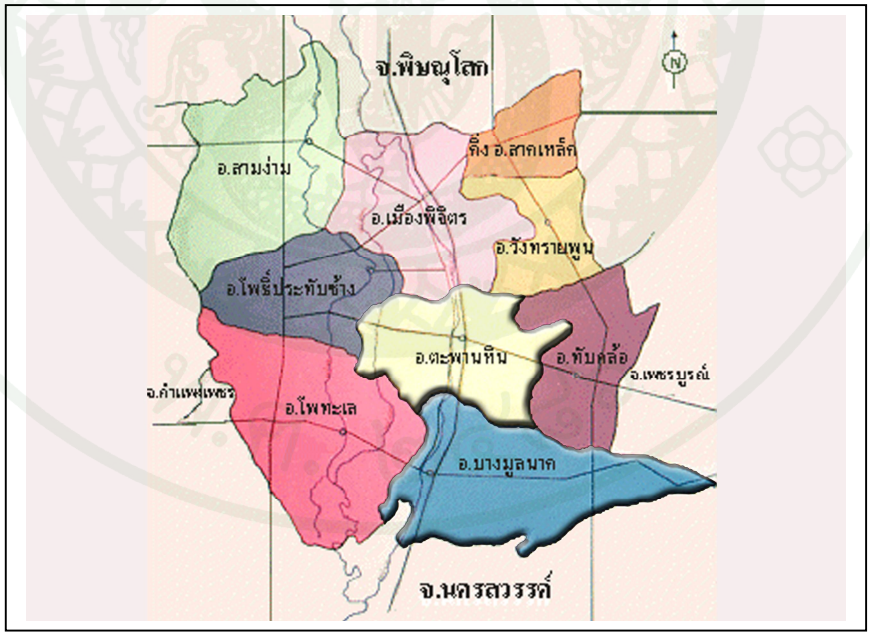

ภาพที่ 1 แผนที่อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การปกครองเป็น 12 ตำบล ได้แก่ ตำบลห้วยเกตุ ตำบลงิ้วราย ตำบลไทรไรงโขน ตำบลวังหว้า ตำบลไผ่หลวง ตำบลคลองคูณ ตำบลวังสำโรง ตำบลทับหมัน ตำบลหนองพะยอม ตำบลวังหลุม ตำบลทุ่งโพธิ์ และตำบลดงตะขบ คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 468.93 ตารางกิโลเมตร

ประชากร ในเขตการปกครองอำเภอตะพานหิน 12 ตำบล มีประชากรรวม 54,748 คน ชาย 26,789 คน หญิง 27,957 คน

สภาพแวดล้อม

พื้นที่อำเภอตะพานหินใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำน่านไหลผ่านกลางอำเภอ จากอำเภอเมืองพิจิตร ด้านทิศเหนือลงทิศใต้ ผ่านอำเภอบางมูลนาก พื้นที่จึงเหมาะแก่การทำนา ทำไร่ ทำสวนเป็นอาชีพ โดยแบ่งลักษณะพื้นที่ออกเป็น 2 เขต ดังนี้

ด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน มีตำบลงิ้วราย ตำบลหนองพะยอม ตำบลวังหลุม ตำบลทุ่งโพธิ์ ตำบลดงตะขบ และตำบลไทรโรงโขน พื้นที่ส่วนนี้จะมีความลาดเทจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตกจึงถึงบริเวณแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นที่ค่อนข้างต่ำเกือบทุกปี มีพื้นที่การทำนา ทำไร่ ทำสวน ที่ต้องอาศัยน้ำฝนรวม 148,980 ไร่ เพราะไม่แหล่งต้นน้ำลำธารในเขตอำเภอ จึงต้องอาศัยน้ำทิ้งหรือน้ำเหลือใช้จากการทำนาของอำเภอทับคล้อ อำเภอวังทรายพูน และอำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นเหล่งต้นน้ำลำธาร

อำเภอตะพานหิน เป็นอำเภอที่สามารถติดต่อเดินทางไปยังจังหวัดติดต่อใกล้เคียง ได้โดยสะดวก โดยทางรถไฟสายเหนือ กรุงเทพ-เชียงใหม่ หรือโดยทางรถยนต์ 2 เส้นทาง คือ ตะพานหิน- นครสวรรค์ (ทางหลวงหมายเลข 1118) และพิจิตร- ตะพานหิน-เขาทราย (ทางหลวงหมายเลข 113) มีรถโดยสารประจำทางระหว่างจังหวัดเพชรบูรณ์-อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ทุกวัน เป็นศูนย์กลางของการค้าขาย มีโรงแรมชั้นดีไว้บริการนักเดินทาง และนักท่องเที่ยว

ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว

ที่บ้านแดง หมู่ 1, 6 และ 7 ตำบลหนองพะยอม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร มีงานประเพณีอยู่งานหนึ่ง คือ งานกำฟ้า เป็นงานบุญพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่งของชาวไทยพวน โดยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นการบูชาหรือเคารพเทวดาฟ้าดินเชื่อกันว่าเมื่อใดทำบุญ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประกอบพิธีกรรมตั้งบายศรีบูชาขอพรจากเทพยดาผู้รักษาฟ้าแล้วจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดู ทุกคนจะคอยฟังเสียงฟ้าร้อง เชื่อกันว่าเสียงฟ้าร้อง คือ “สัญญาฟ้าเปิดประตูน้ำ” เพื่อให้ชาวนามีน้ำประกอบอาชีพ เกษตรกรรมการพยากรณ์เสียงฟ้าร้องของชาวไทยพวน มีดังนี้

1. เสียงฟ้าร้องดังมาจากทิศเหนือ หรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ พยากรณ์ว่าฝนจะดี มีน้ำเพียงพอพืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์ ประชาชนจะมั่งมีศรีสุข

2. ถ้าฟ้าร้องจากทางทิศใต้ เกิดการแห้งแล้งพืชผลได้รับการความเสียหาย

3. ถ้าฟ้าร้องเสียงดังมาจากทิศตะวันออก ฝนจะตกปานกลาง พืชในที่ลุ่มได้ผลดี พืชในที่ดอนจะเสียหาย

4. ถ้าฟ้าร้องมาจากทิศตะวันตก จะเกิดการแห้งแล้ง ข้าวยากหมากแพง จะรบพุ่งฆ่าฟันกัน

การกำหนดวันกำฟ้า

บางท้องที่กำหมดวันแตกต่างกันไปบ้าง แต่อยู่ในระยะเวลา 1 เดือน คือ เดือนอ้ายขึ้น 14 ค่ำ เดือนยี่ ขึ้น 13 ค่ำ และเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ

สิ่งที่พึงสังเกต พอถึงวันกำฟ้าจะมืดครึ้ม มีฝนตกลงมาบ้าง เป็นที่น่าอัศจรรย์สำหรับประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนบ้านป่าแดง จัดตามประเพณีของชาวไทย คือกำหนดวันงาน2 วัน วันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันกำต้อน และวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันกำฟ้า

วันกำต้อน (ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3) เป็นวันเตรียมการก่อนวันงาน 1 วัน ทุกคนจะหยุดทำงา กลับมายังบ้านเกิดเมืองนอนของตน ตั้งศาลพระภูมิบายศรีขอพรจากเทพยดาช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาล ดังคำกล่าวที่ว่า “ฝนบ่ละเดือนสาม ฝนบ่หามเดือนสี่ ละแท้ๆ คือ เดือนยี่เดือนเดียว” ชาวไทยพวนจะจัดเตรียมอาหารหวานคาว, ข้าวปุ่น (ขนมจีน), เผาข้าวหลาม ไว้ทำบุญ ในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันกำฟ้า และจัดไว้ดูญาติพี่น้อง ตลอดจนแกผู้มาเยือน ตอนค่ำจะเป็นการเริ่มกำ หมายถึงทุกคนต้องหยุดงาน คำดังกล่าวที่ว่า “ครบบ่เห้อต้อง น้องบ่เห้อตำ” กลางคืนจะแสดงการละเล่นพื้นบ้าน เช่น เตะหมากเบี้ย ต่อไก่ ลูกช่วงรำแคน โดยออกไปเล่นตามคุ้มต่างๆ ในหมู่บ้าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วันกำฟ้า(ขึ้น3ค่ำเดือน3)เป็นวันกำฟ้าของชาวไทนพวนตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร สู่ขวัญข้าว และการละเล่นพื้นบ้านตอนกลางวัน เช่น นางกวัก นางด้ง นางสาก ถ่อสาก ขี่ม้าหลังโปะ ไม้อื่อ มอญซ่อนผ้า ตอนเย็นจะนำข้าวปลาอาหารมาร่วมรับประทานกันตอนกลางคืน จะเล่นเตะหมากเบี้ย ต่อไก่ ลูกชาวง รำแคน มอญซ่อนผ้า

ตอนกลางคืนของวันกำต้อน และวันกำฟ้าสมันก่อนต้องก่อกองไฟเพื่อให้เกิดแสงสว่าง สะดวกแก่การละเล่น เพราะไม่มีไฟฟ้าเหมือนในปัจจุบัน ดังนั้นก่อนค่ำมืดต้องไปหาหลัว(ฟืน) มาเตรียมไว้สำหรับก่อกองไฟ ต่อมามีการใช้ตะเกียงเจ้าพายุและไฟฟ้าให้แสงสว่างตามลำดับ

ปัจจุบันได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทางราชการ และพ่อค้าประชาชน สนับสนุนส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์งานกำฟ้า เป็นประเพณีพื้นบ้าน และศิลปวัฒนธรรม ประจำหมู่บ้านของชาวไทยพวน จนกระทั่งงานประเพณีกำฟ้าบ้านป่าแดง ได้รับการจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

ประวัติคณะแสงวิรัตน์

คณะแสงวิรัตน์ มีนายวิรัตน์ ยื่นแก้วเป็นหัวหน้าคณะ ร. รัตนศิลป์ แล้วจึงมีการเปลี่ยนชื่อมาเป็น คณะแสงวิรัตน์ คณะแสงวิรัตน์ทัศนัยในปัจจุบัน

นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว ได้รับการถ่ายทอดการแสดง จากบิดานายสังวาล ยื่นแก้ว และมีทายาทสืบทอดลิเก คือ นางวรรณะ ยื่นแก้ว

ประวัติการแสดง เริ่มฝึกหัดการแสดงเมื่อปี พ.ศ. 2508 อายุ 12 ปี สิ่งที่กระตุ้นให้รักในการแสดงคือ ใจรัก เป็นการแสดงที่มีความสวยงามถูกใจ เริ่มฝึกหัดจริงตอนอายุ 18 ปี กับบิดา

เป็นหัวหน้าคณะที่สมบูรณ์เมื่ออายุ 23 ปี ชื่อ คณะ ร. รัตนศิลป์ ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนชื่อจากเดิมเป็นแสงวิรัตน์, แสงวิรัตน์ทัศนัย และปัจจุบันใช้ชื่อว่า แสงวิรัตน์ ยื่นแก้ว เช่าเครื่องดนตรีปี่พาทย์/นักดนตรี และเครื่องเสียงมีการว่างจากเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับการว่าจ้าง ถ้าผู้ว่าจ้างให้ค่าตอบแทนมากน้อย แล้วจึงจะเลือกว่าจ้าง ด้วยเหตุนี้คณะลิเกแสงวิรัตน์ก็จึงไม่ได้จำกัดที่ต้องทำการแสดงกับวงดนตรีปี่พาทย์/นักดนตรี รวมถึงเครื่องเสียงอย่างเดิมตลอดทุกการแสดง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า"ลิเกของคณะแสงวิรัตน์" เป็นการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมจากชาวอำเภอตะพานหินมาเป็นเวลานาน การแสดงได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามความนิยมของแต่ละยุคสมัยของผู้คน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่องลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมนุษยดุริยางควิทยา(Ethomusicology Research) ซึ่งเป็นการศึกษาที่เน้นการศึกษาภาคสนาม (Field Work) นำเสนอการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาลักษณ์ (Ethnographic) โดยแบ่งลำดับขั้นตอนและการศึกษาวิจัยดังนี้

ขั้นการเตรียมงาน

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาจากแหล่งเอกสารต่างๆ ที่เป็นความรู้พื้นฐานในหัวข้อและประเด็นที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่จะศึกษา คือ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องลิเกคณะแสงวิรัตน์ เพื่อช่วยในการกำหนดกรอบความคิดเค้าโครงวิจัยและใช้ประกอบในงานวิจัย โดยค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลดังนี้

1.1 แหล่งข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าจาก ห้องสมุด ได้แก่

1.1.1 ห้องสมุดงานวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

1.1.2 ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1.3 ห้องสมุดมหาวิทยานเรศวร

1.1.4 ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล

1.1.5 หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 แหล่งข้อมูลท้องถิ่นได้แก่

1.2.1 ห้องสมุดประชาชนศาลากลางจังหวัดพิจิตร

1.2.2 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร

1.2.3 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร(โรงเรียนพิจิตรพิทยา)

1.3 แหล่งข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต เช่น

1.3.1 เว็ปไซค์ที่เกี่ยวข้องกับลิเกจังหวัดพิจิตร อำเภอตะพานหิน

1.3.2 เว็ปไซค์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลท้องถิ่นของจังหวัดพิจิตร ฯลฯ

จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลิเกอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร พบว่า จะมีข้อมูลในส่วนของจำนวนคณะต่างๆในแต่ละพื้นที่ ขั้นตอนการแสดง เครื่องแต่งกาย ท่ารำ และเนื้อเรื่องที่นิยมใช้ประกอบการแสดงเป็นส่วนใหญ่ ที่ในส่วนของเพลงต่างๆ ที่ใช้ประกอบขั้นตอนการแสดง ก่อน และหลังการแสดงนั้นยังไม่ปรากฏ เนื่องด้วยในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบวงดนตรี จากเดิมบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เครื่องไทย มาเป็นวงปี่พาทย์เครื่องมอญ และในการบรรเลงแต่ละครั้ง แต่ละคณะก็จะมีเพลงประกอบที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยเลือกศึกษาคณะแสงวิรัตน์ สาเหตุที่เลือกเพราะจากการสำรวจพบว่า เป็นคณะที่ได้รับความสนใจจากคนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่ได้ว่าจ้างให้ไปเปิดการแสดงทั้งในชุมชนของตนเอง และต่างจังหวัด ทำให้เป็นคณะลิเกที่มีชื่อเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในจังหวัดพิจิตร

2. การสำรวจพื้นที่

การสำรวจพื้นที่ เป็นการเก็บข้อมูลเบื้องต้นในชุมชน เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน โดยศึกษาภาพรวมทั้งหมด (Holistic) ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้และสามารถเข้าใจสภาพทั่วไปของชุมชนรวมทั้งพฤติกรรมของชุมชน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้วิจัยเดินทางไปศึกษาภาคสนามในชุมชนครั้งแรกตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2551 เพื่อสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลเบื้องต้น ในด้านลักษณะทางกายภาพของชุมชนชมฐีระเวชซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะแสงวิรัตน์ ตลอดจนสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาพทั่วไปของชุมชนชมฐีระเวช ซึ่งการสำรวจพื้นที่ในชุมชนนั้นทำให้เข้าใจ การเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งต่อๆไป เป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม

ขั้นตอนดำเนินการ

เป็นขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้และเป็นหัวใจหลักของการวิจัยทางมนุษยดุริยางควิทยา(Ethnomusicological Research) ลักษณะสำคัญของการวิจัยทางมานุษยดุริยางควิทยา คือ เป็นการแสวงหาความรู้จากการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ การพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริง โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีการทำงานเป็นระบบ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิจัยในการเก็บข้อมูลลิเกคณะแสงวิรัตน์ ดังนี้

1. การสังเกต (Observation)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนรวม(Participant Observation) เพราะเป็นการสร้างความไว้วางใจให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ทำให้นำมาซึ่งข้อมูลที่แท้จริงไม่มีการปิดบัง การเสแสร้ง ผู้วิจัยจะมีบทบาทเป็นผู้เข้าร่วมสังเกตแบบสมบูรณ์แบบ (Complete Observation) โดยจะเก็บข้อมูลต่างๆ จากสภาพความเป็นจริง

2. การสัมภาษณ์ (Interview)

การเก็บข้อมูลภาคสนามนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ 2 แบบคือ

2.1 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า ทั้งคำถามแบบเจาะจง และคำถามแบบปลายเปิด การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีค่าได้มาอย่างรวดเร็ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Internal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยทางมานุษยดุริยางควิทยา เนื่องจากเป็นการสัมภาษณ์ที่ต้องใช้ควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนรวม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ คือ เทคนิคในการค้นหาคำตอบที่แท้จริง

สำหรับการสัมภาษณ์ครั้งแรก ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (เป็นการสัมภาษณ์ผ่านการสื่อสารโดยโทรศัพท์ เนื่องจากว่าผู้วิจัยอยู่คนละจังหวัดกับผู้ให้สัมภาษณ์) โดยผู้วิจัยตั้งคำถามและปล่อยให้ผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวถึงเรื่องราวต่างๆอย่างเป็นอิสระได้อย่างเต็มที่ เพื่อต้องการผู้ให้สัมภาษณ์นั้นคลายความเป็นกังวลกับคำถาม และคำตอบต่างๆ และในการสัมภาษณ์ครั้งต่อๆ มาผู้วิจัยไปขอพบผู้ให้สัมภาษณ์ และเลือกใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ โดยผู้วิจัยได้เตรียมรายละเอียดของคำถามไว้ล่วงหน้า และถามผู้ให้สัมภาษณ์บอกข้อมูลอย่างละเอียด แต่จะสร้างบรรยากาศให้เกิดความเป็นกันเอง

ผู้วิจัยได้สังเกตซ้ำๆ ทำให้พบว่า สมาชิกของชุมชนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมได้ดีกว่าคนอื่นๆ ซึ่งเป็นผู้ให้ข่าวสำคัญ(Key Informantion) นั่นคือ นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว (หัวหน้าคณะแสงวิรัตน์) และอนุรักษ์ ทรงกสิวิทย์ (ผู้บรรเลงระนาดเอก) ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ข่าวสำคัญ สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากของการแสดงลิเกที่บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์

ต่อจากนั้นได้สัมภาษณ์สมาชิกทุกคนในคณะแสงวิรัตน์ และวงดนตรีที่ใช้บรรเลง ร่วมถึงคนคุมเครื่องเสียง (ในช่วงที่มีการเก็บข้อมูลภาคสนาม) ในระยะแรกของการเก็บข้อมูลจะสัมภาษณ์เรื่องราวทั่วไป เช่น ประวัติส่วนตัว เมื่อเกิดความสนิทสนม และได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกในคณะแสงวิรัตน์ และวงสมาชิกดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง รวมถึงคนคุมเสียง ครั้งต่อๆมาจะเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ในเรื่องที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความรู้และชำนาญ เช่น ด้านการแสดงลิเก บทเพลงต่างๆ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงลิเก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ผู้ชมเพื่อทราบถึงความพึงพอใจในการชมการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ในแต่ละครั้ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 2 สัมภาษณ์ชุมชนไปรษณีย์ เทศบาลเมืองตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
หมายเหตุ: บันทึกภาพเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2552

ภาพที่ 3 สัมภาษณ์นางรวีวรรณ เผื่อนขวัญ (ผู้แสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์)
หมายเหตุ: บันทึกภาพเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

3. การใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลภาคสนามในการวิจัยทางมานุษยดุริยางควิทยา มีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ด้านโสตทัศน์ศึกษาช่วยในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์มีความสมบูรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งนี้ได้แก่

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการสัมภาษณ์ บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและการร่างรายละเอียดต่างๆ ที่เครื่องบันทึกภาพไม่สามารถบันทึกได้ เป็นต้น เครื่องมือที่ใช้บันทึกสนาม ได้แก่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.1.1 บันทึกสนาม (Field Note) คือสมุดบันทึกที่ใช้บันทึกในขณะที่ทำการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกตและการสัมภาษณ์ต้องมีการจดบันทึกทุกครั้งที่เก็บข้อมูล เริ่มจากการบรรยายสิ่งที่พบเห็นโดยทั่วไป ตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งเรื่องดนตรีด้วย

3.1.2 แบบสัมภาษณ์ คือ แบบฟอร์มคำถาม ที่ใช้ในการสัมภาษณ์บุคคลอันได้แก่ สมาชิกลิเกในคณะแสงวิรัตน์ นักดนตรีปี่พาทย์ คนคุมเครื่องเสียง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับลิเกคณะแสงวิรัตน์และผู้ชม

3.1.3 แบบฟอร์มบันทึกประวัติส่วนบุคคล คือ แบบฟอร์มในการบันทึกข้อมูลทั่วไป โดยแยกประเภทเป็น แบบบันทึกข้อมูลผู้แสดง และแบบบันทึกข้อมูลนักดนตรีปี่พาทย์

3.2 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลประเภทเสียง ใช้บันทึก 2 ประเภท คือ บันทึกการสัมภาษณ์บุคคล หรือข้อมูลที่ต้องการบันทึกอย่างละเอียดมากกว่าการจดบันทึกเนื้อหา และการบันทึกเสียงของเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเสียง ได้แก่

3.2.1 เครื่องบันทึกแบบพกพา (Digital MP3 recorder)

3.2.2 คอมพิวเตอร์พกพา (Notebook)

3. 3 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลด้วยภาพ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการเก็บข้อมูลที่เป็นภาพและข้อมูลวีดิทัศน์ให้ทั้งภาพและเสียง เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลด้วยภาพได้แก่

3.3.1 กล้องถ่ายภาพนิ่งระบบดิจิตอล(Digital Camera) ใช้ในการถ่านภาพนิ่ง ได้แก่ ถ่ายภาพสภาพแวดล้อมในชุมชน, ถ่ายภาพสมาชิกลิเกในคณะแสงวิรัตน์, นักดนตรีปี่พาทย์, คนคุมเครื่องเสียง, ถ่ายภาพการแสดง เป็นต้น

3.3.2 กล้องถ่ายภาพวีดิทัศน์ดิจิตอล (Hard Disk Drive) ใช้ในการบันทึกภาพเคลื่อนไหวต่างๆ เช่น บันทึกภาพการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ บันทึกภาพการบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 4 ผู้วิจัยกำลังถ่ายบันทึกการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์ ณ วัดมักกะสัน ด้วยวีดิทัศน์ดิจิตอล
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2550

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลที่รวบรวมทั้งหมดมาจำแนก จัดระบบ จัดประเภทของข้อมูลตามลำดับก่อนหลัง แล้วตรวจสอบข้อมูลเพื่อป้องกันความผิดพลาด

2. นำข้อมูลเอกสารมาศึกษาอย่างละเอียดและสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้

3. นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งหมดมาวิเคราะห์โดยถอดบทความ แยกแยะ เรียบเรียงและจัดระบบเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าข้อมูล เช่น การถอดเทปสัมภาษณ์ การจดบันทึกสนาม การถอดเทปการบันทึกภาพเคลื่อนไหว และนำข้อมูลเหล่านั้นมา เรียบเรียงตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามแต่ละครั้งมาจำแนกแบ่งประเด็นในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์

การศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ได้แก่

1. ลิเกคณะแสงวิรัตน์
2. เนื้อเรื่องที่แสดง
3. ตัวแสดงและการแต่งกาย
4. ขนบนิยมในการแสดง
5. การแสดงเรื่องแรงสาบาน
6. เครื่องดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า
7. คนคุมเครื่องเสียง
8. โรงลิเกและสถานที่แสดง
9. โอกาสในการแสดง
10. ผู้ชม

การวิเคราะห์บทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์สามารถแบ่งได้เป็น

1. ร้องราชนิเกริง
2. ดนตรีนำเข้าร้อง(Intro)ราชนิเกริง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การศึกษาสืบทอดการแสดงลิเกและวิถีชีวิตของลิเกคณะแสงวิรัตน์

1. วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมการแสดงลิเกของลิเกคณะแสงวิรัตน์

2. การปรับตัวของลิเกคณะแสงวิรัตน์ในปัจจุบัน

3. นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดความสมบูรณ์

4. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางมานุษยดุริยางควิทยาเพื่อหาบทสรุปของข้อมูล ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจำนำเสนอในบทต่อไป

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง ลิเกคณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 4

ลิเกคณะแสงวิรัตน์

ลิเกคณะแสงวิรัตน์เป็นลิเกคณะที่มีความเก่าแก่ และได้รับความนิยมในชุมชนตะพานหิน เป็นระยะเวลาอันยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการแสดงรวมถึงรูปแบบต่าง ๆ ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย รวมถึงตามรสนิยมของผู้ว่าจ้างและผู้ชมการแสดงในปัจจุบัน ดังนั้นในลำดับแรกผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติของลิเกคณะแสงวิรัตน์โดยสังเขป ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในเรื่ององค์ประกอบของการแสดง

ประวัติลิเกคณะแสงวิรัตน์

ลิเกคณะแสงวิรัตน์ บ้านเลขที่ 23 ถนนชมฐีระเวช อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร โดยมีนายวิรัตน์ยื่นแก้วเป็นผู้ก่อตั้งวง และหัวหน้าวง ซึ่งในขณะนั้นมีอายุ 23 ปี ก่อนหน้านั้น อยู่หมู่ที่ 2 บ้านท่าข่อย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ได้เริ่มหัดเล่นลิเกเมื่อปี 2508 ตอนอายุ 12 ปี มีสมาชิกที่หัดมาพร้อมกัน 12 คน ด้วยความใจรัก จึงเริ่มหัดจริงตอนอายุ 18 ปี กับบิดา (นาย สังวาลย์ ยื่นแก้ว) จนเมื่ออายุ 23 ปี ก็เป็นหัวหน้าคณะ ใช้ชื่อแรกว่า คณะ ร.รัตนศิลป์

สมัยนั้นยังต้องมีค่าเช่าเครื่อง ชุดละ 50 บาท เพียงไม่กี่คืน น้าชาย (นายชวน อิศรางกูร ณ อยุธยา) ได้มาช่วยในเรื่องเครื่อง เขียนฉาก สมัยก่อนไม่มีเวทีลอย แต่เป็นเวทีไม้จัน เล่นกับดิน แล้วให้เขามุงหลังคาให้

ต่อมาได้มาอยู่อำเภอตะพานหิน แล้วไปเล่นกับคณะอื่นหลายคณะ จนมารวมอยู่กับคณะสมานน้อย ชัยนาท ไปรวมวิกกับทางคณะสมานน้อย ไปอยู่ด้วยกันที่เพชรบูรณ์ 7 เดือน แล้วได้มีโอกาสเล่นลิเกคู่กับนางเอก หล่อ ลักษณ์ พักตร์ ซึ่งอยู่คณะแสงธรรม(อำเภอตะพานหิน) ทั้งคู่ได้คบหากัน และได้ใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน

เมื่อเริ่มสร้างครอบครัวจึงออกจากคณะสมานน้อยชัยนาท กลับมาเช่าบ้านอยู่ที่อำเภอตะพานหิน แล้วจึงตั้งชื่อคณะเป็นแสงรัตนศิลป์ ช่วงนี้เป็นช่วงที่ดังมาก ได้ออกอากาศ วปท9

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(อัดเทปแล้วส่งไปออกอากาศทางวิทยุของค่ายจิรประวัติจังหวัดนครสวรรค์) หลังจากนั้นก็มีงานเยอะขึ้น จนสามารถซื้อบ้าน-ที่ดินเป็นของตนเอง

ต่อมาก็มาอยู่กับคณะแอ๊ดเทวดา(เป็นรายการวิทยุ จังหวัดพิษณุโลก)อีก 4 ปี โดยใช้ชื่อว่าแสงวิรัตน์อิสลามจนโด่งดังมาเรื่อยๆ จนมาช่วงที่ผู้คนไม่ดูลิเกกันเลย คนมาดูหนังกันมาก จนทำให้เริ่มเป็นหนี้เป็นสิน ต้องขายตึกที่เคยผ่อนไว้ เพราะไม่สามารถส่งต่อได้ เนื่องมาจากงานที่เคยแสดงก็ไม่มี

เมื่อลิเกเริ่มฟื้นตัวก็มาใช้ชื่อ แสงวิรัตน์ โดยนักแสดงตัวหลักๆ ได้แก่ ทรงพลลูกพิจิตร, ขวัญดาวดารนี, ทัศนัยไก้ฟ้า, พิเชษฐ์, สุโขทัย, สุเชาว์ นักแสดงบางส่วนที่ร่วมแสดงจะถูกยืมตัวมาจากคณะต่างๆ เมื่อมีงานแล้วสามารถติดต่อมาแสดงในวันที่นัดหมายได้

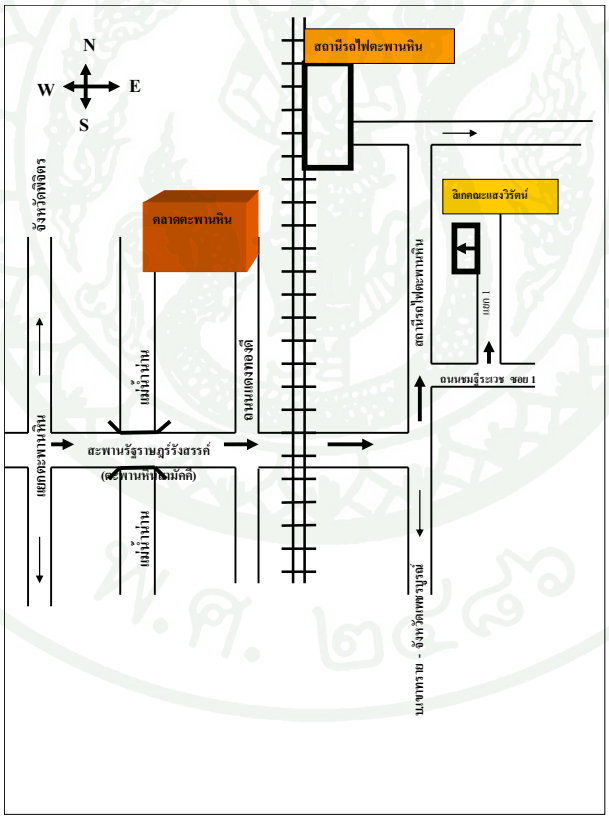

ภาพที่ 5 แผนที่บ้านนายวิรัตน์ ยื่นแก้ว หัวหน้าลิเกคณะแสงวิรัตน์
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

องค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์

องค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์สามารถแบ่งหัวข้อในการศึกษาได้ดังนี้

1. คณะลิเก
    1.1 ผู้แสดง
    1.2 วงปี่พาทย์เครื่องห้า
2. เนื้อเรื่องที่แสดง
3. ตัวแสดงและแต่งกาย
    3.1 บทนางเอก(แม่-ลูก)และการแต่งกายและการแต่งกาย
    3.2 บทพระเอก(พ่อ-ลูก)และการแต่งกาย
    3.3 บทดาวร้ายและการแต่งกาย
    3.4 บทตัวโกง(แม่-ลูก)และการแต่งกาย
    3.5 บทตัวดาวตลกและการแต่งกาย
    3.6 การแต่งกายวงดนตรีปี่พาทย์
4. ขนบนิยมในการแสดง
    4.1 ไหว้ครู
    4.2 วงปี่พาทย์บรรเลงโหมโรง
    4.3 รำถวายมือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4.4 ออกแขก

4.5 เบิกโรง

5. การแสดงเรื่องแรงสาบาน

6. วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า

7. คนคุมเครื่องเสียง

8. โรงลิเกและสถานที่

9. โอกาสในการแสดง

10. ผู้ชม

ในการศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์จะเรียงตามลำดับหัวข้อข้างต้น ซึ่งนอกจากองค์ประกอบของการแสดงลิเกแล้ว ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสภาพทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในคณะแสงวิรัตน์ด้วย

1. ลิเกคณะแสงวิรัตน์

สมาชิกในคณะประกอบไปด้วยแสดง และวงดนตรีปี่พาทย์ ซึ่งสมาชิกของคณะแสงวิรัตน์จะมีตัวหลักประมาณ 6-7 คน ในการแสดงแต่ละครั้งจะมีจำนวนสมาชิกไม่แน่นอน จะขึ้นอยู่กับค่าจ้างของผู้ว่าจ้าง รวมถึงตัวแสดงว่าต้องการใครมาเป็นตัวแสดงในงานของตน เมื่อผู้ว่าจ้างระบุค่าจ้าง รวมถึงถ้ามีการกำหนดตัวแสดงที่ตนเองชื่นชอบด้วย ลักษณะของการเลือกให้ใครแสดงบทบาทไหนมักจะเลือกจากการที่ผู้แสดงกำหนดบทบาทกันเอาเอง บางคนก็แสดงบทบาทตามนิสัยส่วนตัว แต่สมัยก่อนเน้นที่เสียง ใครเสียงดีก็ได้เป็นพระเอก ซึ่งแต่ละคนก็สามารถสวมบทบาทเป็นตัวอื่นได้อีก เช่นคนเคยแสดงเป็นตัวร้ายก็สามารถเล่นเป็นตัวพระเอกได้ในอีกงาน เมื่อเลือกตัวแสดงได้แล้วทางคณะที่เป็นผู้รับงานจึงมีการติดต่อของยืมตัวของนักแสดงที่ต้องการมารวมแสดง โดยนักแสดงแต่ละคนจะรับผิดชอบและดูแลเครื่องแต่งกายของตนเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1 ผู้แสดง

ผู้แสดงมีทั้งชายและหญิง โดยจะให้นักแสดงผู้หญิงออกไปรำถวายมือในช่วงต้นก่อนเริ่มการแสดง บริเวณศาลหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีการนำถือกันของสถานที่จะแสดงนั้นๆ หรือบนเวที เพื่อขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และขอพรให้การแสดงดำเนินไปอย่างราบรื่นไม่มีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นตลอดการแสดง สำหรับผู้แสดงมีจำนวน 9 คน ประกอบด้วย 1) บทพระเอกพ่อ-ลูก 3 คน 2) บทนางเอกแม่-ลูก 2 คน 3) บทดาวร้าย 1 คน 4) บทตัวโกง 2 คน และ 5) บทดาวตลก 1 คน

ผู้แสดงคณะแสดงวิรัตน์จะมีส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ30-60 และเคยแสดงลิเกกับคณะอื่นๆ ก่อนมารวมงานกับทางคณะ ในการเลือกตัวนักแสดงที่มาร่วมงานโดยต้องถามถึงความต้องการของเจ้าภาพว่าต้องการใครเป็นพิเศษหรือไม่ รองมาก็จะเลือกจากความนิยมของผู้ชมในปัจจุบันว่ากำลังชื่นชอบนักแสดงคนไหนเป็นพิเศษต้องดูจากแหล่งที่ว่าจ้าง เช่น ดงประคำ บางรายบางไผ่ เน้นที่การร้อง หน้าตา และการแต่งกายไม่สำคัญ แต่ถ้าไปทางจังหวัดเพชรบูรณ์ กรุงเทพฯ ก็ต้องเลือกหน้าเป็นสำคัญ ถ้าอำเภอตะพานหินก็ต้องเน้นที่การร้องเป็นสำคัญ แต่จังหวัดพิษณุโลกก็ต้องมีทั้งสองแบบ แล้วจึงจะดำเนินการติดต่อนักแสดงที่สามารถเดินทางมาแสงได้ตามวัน-เวลาที่กำหนดได้ ตามลำดับ

1.2 วงดนตรีปี่พาทย์

มีสมาชิกจำนวน 4 คน ประกอบด้วย 1) ผู้ทำหน้าที่บรรเลงระนาดเอก 2) ผู้ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงใหญ่ 3) ผู้ทำหน้าที่บรรเลงกลองทัด ตะโพนไทย-มอญ และ 4) ผู้ทำหน้าที่บรรเลงกรับ และฉิ่ง

วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้านั้น มีบทบาทสำคัญในการแสดงลิเกทั้งก่อนการเริ่มแสดง (โหมโรง) และประกอบการแสดง โดยวงดนตรีปี่พาทย์จะมีระนาดเอกเป็นเครื่องหลักใช้บรรเลงตลอดเวลา คนตีระนาดเอกนั้นต้องรู้ทางเพลง สามารถบรรเลงได้หมดไม่ว่าจะร้องเพลงอะไร ด้วยเหตุนี้คนระนาดจึงมีบทบาทสำคัญมากในวงดนตรีปี่พาทย์

การเลือกวงดนตรีที่จะว่าจ้างจะมีเกณฑ์การเลือก คือ การบรรเลงดี เคยบรรเลงร่วมกันมานาน บรรเลงได้อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น แต่อาจติดต่อจากวงอื่น ถ้าวงประจำไม่วาง ด้วยเลือกจากฝีมือการบรรเลงของมือระนาดเป็นหลัก เมื่อเลือกได้แล้วจึงจะมีการติดต่อหัวหน้าวงล่วงหน้าก่อน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การแสดง เพื่อให้หัวหน้าวงได้ติดต่อสมาชิกเพราะสมาชิกในวงดนตรีบางส่วนก็ไม่ได้อยู่ประจำกับวงดนตรีคณะนี้ เพื่อได้มีการเตรียมหาแสดงให้พร้อมและครบตามที่ต้องการ จัดตารางงานได้ว่าต้องไปเล่นงานใดก่อน-หลัง เพราะโดยทั่วไปจะมีการแสดงหรือมีการติดต่อว่าจ้างวงดนตรีในช่วงที่มีงานมาพร้อมกันหลายงาน จึงควรมีการแจ้งล่วงหน้าเพื่อกำหนดตารางงานได้อย่างชัดเจน วงดนตรีที่ใช้กับคณะแสงวิรัตน์จึงไม่แน่นอน จะขึ้นอยู่กับเวลาว่างที่ตรงกันกับการแสดงที่คณะจะว่าจ้างแต่วงดนตรีที่ทางคณะติดต่อมารวมบรรเลงบ่อย ได้แก่ คณะไก่ทองบันเทิงศิลป์ คณะแกะทอง เป็นต้น

ภาพที่ 6 วงปี่พาทย์ประกอบการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

2. เนื้อเรื่อง

การแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ จะเป็นนิยมเล่นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว ในลักษณะเมียน้อย เมียหลวงแบบนิยาย เพราะคนดูชอบแต่ถ้าเล่นเรื่องใหญ่ที่เกี่ยวโยงกับประวัติศาสตร์ก็ได้แก่ พม่ามอญ ก็จะต้องเป็นลักษณะเจ้าเมืองต่าง ๆ แต่ก็จะมีการปรับเปลี่ยนชื่อเอา เช่น เอาเมืองพม่ามาเป็นไทยเหนือไทยใต้ ส่วนชื่อเมืองต่าง ๆ ก็จะมาแต่งชื่อกันเองใหม่ การเล่นเรื่องราวอิงประวัติศาสตร์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นั้น ถึงจะเล่นได้ แต่ก็มีบางที่ที่ไม่เป็นที่ชื่นชอบ เช่น จังหวัดเพชรบูรณ์ ทับคล้อ สายดงยาง (พิจิตร) เพราะคนในชุมชนไม่ชื่นชอบมอญ กับพม่าสักเท่าไหร่ แต่จะนิยมเรื่อง นารีศรีใส ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชาวบ้าน มีตัวละครเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในท้องเรื่องก็จะกำเดินเรื่องตามวิถีชีวิตชาวบ้าน แต่ก็จะแฝงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม เช่น ถ้ากำนันโกงลูกบ้านมีการเป็นเรื่องด่ากัน สุดท้ายแล้วจะได้รับผลกรรมอย่างไร เรื่องราวที่แสดงต่าง ๆ จะมีการปรับให้เข้ากับชีวิตในปัจจุบันให้มากที่สุด

เนื้อเรื่อง แรงสาบาน

เป็นเรื่องการผิดคำสาบานของคนรัก ชายหญิงคู่หนึ่งที่สาบานกับเจ้าแม่ต้นไทร ว่ามาจะรอคอยการกลับมาของฝ่ายชาย ที่ต้องเดินทางออกไปหาเงินเพื่อมาแต่งงานกับฝ่ายหญิง หากฝ่ายใดผิดคำสาบานก็จะเกิดสิ่งไม่ดีกับตนเอง

ตามท้องเรื่องมีโจรชื่อขุนเปีย ต้องการแย่งชิงบัลลังก์ของฟ้าหญิงกาญจนา โดยพยายามตามล่า เพื่อหมายเอาชีวิต ฟ้าหญิงกาญจนาจึงต้องหนีออกจากวัง ฟ้าหญิงรู้ตัวดีว่าคงหนีไม่พ้นจึงได้นำโอรสใส่แพ แล้วตั้งจิตอธิฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองโอรส

ภาพที่ 7 โจรเสือเปียพยายามไล่ฟ้าหญิงกาญจนา (การแสดงเรื่องแรงสาบาน)
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 8 องค์ฟ้าหญิงกาญจนานำพระโอรสใส่แพ (การแสดงเรื่องแรงสาบาน)
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

เฒ่าคงชายแก่ผู้มีหนี้สินกับคุณหญิงเป้า ได้มาหาปลาที่ริมน้ำเจอโอรสขององค์ฟ้าหญิงกาญจนา จึงได้เก็บมาเป็นบุตรของตนเองแล้วตั้งชื่อว่า สายชล

ภาพที่ 9 เฒ่าคงกำลังเก็บโอรสขององค์ฟ้าหญิงกาญจนาได้(รูป(ด้านซ้าย)ตลกชาวบอยนำเอาตุ๊กตามาเป็นตัวแทนพระโอรสให้กับเฒ่าคง(ด้านขวา)
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อสายชลโตเป็นหนุ่มนอกจากมีความกตัญญูต่อเฒ่าคงผู้เป็นพ่อบุญธรรมแล้วยังมีรูปร่างหน้าตาดี และเป็นที่หมายปองของคุณหนูสันทรายซึ่งเป็นลูกสาวของคุณหญิงเป้า จึงบังคับให้สายชลไปเป็นคนใช้ของคุณหญิงเป้าเพื่อใช้หนี้แทนเฒ่าคง แต่ก่อนที่จะไปเป็นคนใช้บ้านคุณหญิงเป้า สายชลมีภรรยาชื่อใต้ร่ม ซึ่งได้นำมาอยู่บ้านของเฒ่าคงก่อนแล้ว

ก่อนใต้ร่มจะมาเป็นภรรยาของสายชล ได้เคยสาบานกับไอ้ลือ คนรักเก่าว่าจะรอก่อนกลับมาของคนรักที่ออกไปทำงานกลับเงินเพื่อมาแต่งงานกับตนเองที่ใต้ต้นไทร กลังจากไอ้ลือจากไปทำงาน ใต้ร่มได้เจอกับสายชลเกิดรักกันและกลายเป็นสามีภรรยา โดยทิ้งคำสาบานที่มีให้กับไอ้ลือ

ภาพที่ 10 ใต้ร่มกับไอ้ลือกำลังสาบานรักใต้ต้นไทร
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 11 คุณหนูสันทรายเข้ามาปล้ำสายชลในห้องนอนโดยมีคนรับใช้(ดาวตลก) มาร่วมเพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชม

หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ภาพที่ 12 ตอนที่สายชลกับคุณสันทรายเข้าพิธีแต่งงานโดยมีใต้ร่มมาร่วมรดน้ำให้ในพิธี

หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อสายชลได้เข้าไปอยู่บ้านของคุณเป้า สันทรายได้วางแผนให้ร้ายสายชลว่ามาปล้ำตนเอง เป็นเหตุให้คุณหญิงเป้าตามเอาเรื่องสายชล จนสายชลต้องยอมแต่งงานกับสันทราย เพราะเฒ่าคงขอร้อง ด้วยเพราะต้นเป็นหนี้คุณเป้า เมื่อใต้ร่มรู้เรื่องถึงการแต่งงานของสายชลจึงตรอมใจในที่สุด

3. ตัวแสดงและการแต่งกาย

ในเรื่องแรงสาบานจะมีตัวแสดง 9 คน คือ ตัวแสดงบทบาทพระเอกพ่อ-ลูก บทบาทนางเอกแม่-ลูก บทบาทตัวโกงแม่-ลูก บทบาทดาวร้าย และบทบาทดาวตลก โดยบทบาทดาวตลกจะเป็นการเพิ่มความเพลิดเพลินสนุกสนานและสร้างเสียงหัวเราะ เพราะดาวตลกส่วนใหญ่นอกจากจะเป็นตัวช่วยพระเอกแก้ไขสถานการณ์ตาท้องเรื่อง บทดาวตลกมักสามารถร้อง-พูด คำสองแง่สองง่าม ล้อเลียนการเมืองในปัจจุบัน สอดเสียดเจ้าภาพ ผู้ชม หรือแม้แต่นักแสดงด้วยกันได้มากกว่าบทบาทของตัวแสดงตัวอื่นๆ

การแต่งกายเมื่อก่อนใช้ดิ้น ใช้ผ้าเยอะ เดี๋ยวนี้ก็ต้องประยุกต์มาใช้เพชรตามสมัยนิยมกัน ปัจจุบันมีการประยุกต์การแต่งกายก็เพื่อให้เกิดความสะดวก รวดเร็วมากขึ้น ซึ่งการแต่งกายที่สวยงามนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถเรียกความสนใจจากผู้มาชมได้เป็นอย่างดี โดยมักจะมีมากัน 2-3 ชุดแต่งกาย เพื่อใช้เปลี่ยนในแต่ละฉากการแสดง ในแต่ละคน สำหรับการแต่งหน้าจะแต่งตามความชื่นชอบส่วนตัว หัวข้อตัวแสดงและการแต่งกายของผู้แสดงและวงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า มีดังนี้

ภาพที่ 13 เครื่องแต่งกายนายวิรัตน์ ยื่นแก้วสมัยใช้ชื่อคณะว่า ร. รัตนศิลป์
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2552

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เครื่องแต่งกายในปัจจุบันของนายวิรัตน์ ยื่นแก้ว หัวหน้าลิเกคณะแสงวิรัตน์ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดดังนี้

1. ขนนก มีลักษณะเรียงกันเป็นช่อทรงพุ่ม ขนาดพอเหมาะกับศีรษะของผู้แสดง สีขาว

ภาพที่ 14 ขนนก

2. ข้อเท้า มีลักษณะเป็นโลหะวงกลม

ภาพที่ 15 ข้อเท้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. เข็มขัด เป็นโลหะรัดรอบเอว เพื่อปกปิดรอยต่อระหว่างเสื้อกับผ้านุ่ง

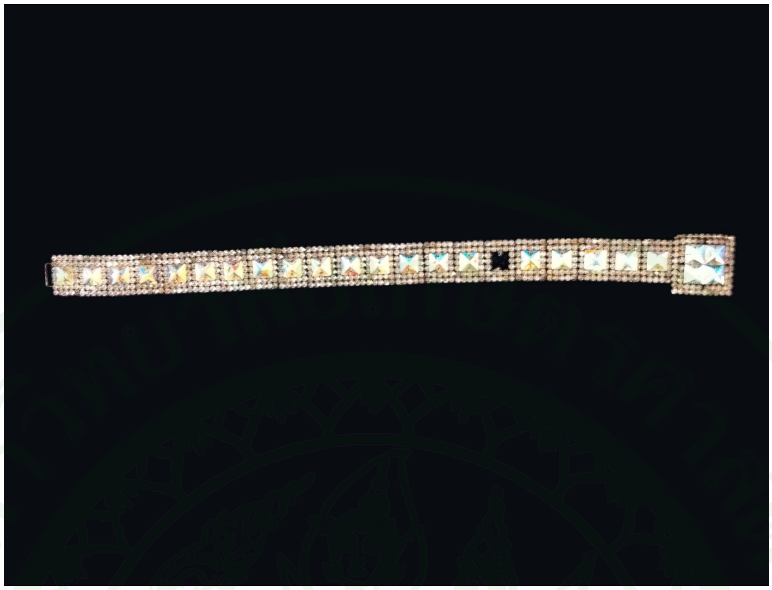

ภาพที่ 16 เข็มขัด

4. คาดหน้า เป็นผ้าคาดศีรษะ ปักลวดลาย ประดับด้วยคริสตัล

ภาพที่ 17 คาดหน้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. ต่างหู ทำด้วยคริสตัล

ภาพที่ 18 ต่างหู

6. สร้อยคอ ทำจากคริสตัล

ภาพที่ 19 สร้อยคอ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

7. หัวมอญ เป็นทรงกระบอกประดับด้วยคริสตัลรอบ

ภาพที่ 20 หัวมอญ

8. โบว์ (เสียบ)ข้าง ไว้สำหรับเสียบประดับศีรษะ ทำจากคริสตัล มีลักษณะเป็นดอกไม้

ภาพที่ 21 โบว์ (เสียบ) ข้าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

9. โบว์ (เสียบ) หลัง ใช้สำหรับประดับศีรษะ ทำจากคริสตัล มีลักษณะเป็นดอกไม้

ภาพที่ 22 โบว์ (เสียบ) หลัง

10. เสื้อ ปักด้วยคริสตัล มีทั้งแขนสั้นและแขนยาว นิยมสีชมพู แดง เขียว และม่วง

ภาพที่ 23 เสื้อแขนยาว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 24 เสื้อแบบแขนสั้น

11. สนับเพลา คือ กางเกงสามส่วน สวมยาวเลยเข่า ส่วนที่พ้นจากผ้านุ่งปักด้วยคริสตัล และเลือกสีผ้าแบบเดียวกันกับเสื้อและผ้านุ่ง

ภาพที่ 25 สนับเพลา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

12. ผ้านุ่ง ผ้าที่ใช้เป็นผ้ามัน ปักด้วยคริสตัล มี 2 แบบ คือ แบบที่สวมคู่กับสนับเพลา และแบบไม่ต้องสวมคู่กับสนับเพลา

ภาพที่ 26 ผ้านุ่งแบบที่สวมคู่กับสนับเพลา

ภาพที่ 27 ผ้านุ่งแบบที่ไม่ต้องสวมคู่กับสนับเพลา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

13. ถุงเท้า เป็นแบบถุงเท้าสีขาว มีลักษณะยาวเลยสนับเพลา

ภาพที่ 28 ถุงเท้า

3.1 บทพระเอกพ่อ

บทพระเอกพ่อ ในเรื่องแรงสาบาน แสดงโดยนายวิรัตน์ ยื่นแก้ว เป็นบทเฒ่าคง มีฐานะยากจน มีหนี้สิน มีอาชีพจับปลา แล้ววันหนึ่งตอนออกไปหาปลาได้พบทารกอยู่ในแพลอยตามน้ำมา จึงนึกสงสารได้เก็บนำมาเลี้ยงดูเป็นบุตรของตนเอง บทพ่อของพระเอกมักใช้นักแสดงที่มีอายุมากกว่าพระเอก เป็นบทที่มีทั้งการร้องและรำ ไม่มากเท่าบทพระเอก แต่ก็มีความสำคัญในดิดตามของผู้ชมเช่นกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 29 พระเอกพ่อ

3.2 บทพระเอกลูก

บทพระเอกลูกมี 2 คน คนแรกได้แก่สายชล บุตรที่ถูกเก็บมาเลี้ยง บทของสายชลเป็นบทของชายหนุ่มที่มีรูปร่างหน้าตาดี และเป็นลูกกตัญญู ที่ยอมเป็นคนใช้เพื่อปลดหนี้สินของผู้เป็นพ่อ บทนี้เป็นบทสำคัญเลือกนักแสดงที่มีหน้าตาดี และเสียงไพเราะเพื่อดึงดูดใจผู้ชม เพราะเป็นบทพระเอกที่มีการออกแสดงเกือบทุกฉาก โดยนักแสดงผู้นี้มักได้รับบทพระเอกตลอด

ภาพที่ 30 พระเอกลูก

หมายเหตุ: ซ้าย พระเอกลูก แสดงเป็นไอ้ลือ ขวา พระเอกลูก แสดงเป็นสายชล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทพระเอกลูกคนที่สอง คือ ไอ้ลือ หนุ่มบ้านนาที่มีความมั่นคงต่อความรัก ตั้งใจออกหางานทำเพื่อนำเงินไปสู้ขอหญิงคนรักที่มีชื่อว่าใต้ร่ม แต่เมื่อไอ้ลือกับมากับพบว่าใต้ร่มได้ผิดคำสาบานที่เคยให้ไว้ ทำให้ไอ้ลือเสียใจมาก ในบทนี้มีการร้องเพลงลุกทุ่งเข้ามาด้วย ทั้งในตอนเริ่มเปิดตัวนักแสดง และตอนที่บทของไอ้ลือนั้นเสียงใจจากการผิดคำสาบานที่เคยให้กัน ตัวแสดงบทนี้นอกจากแสดงบทไอ้ลือ ยังเป็นคนคุมเครื่องเสียงอีกหนึ่งหน้าที่

3.3 บทนางเอกแม่-ลูก

บทนางเอกแม่ เป็นบทของฟ้าหญิงกาญจนา ที่ต้องพาโอรสหน้าการตามล่าของขุนเปีย ผู้ต้องการแย่งชิงราชสมบัติ เป็นบทบาทของแม่ที่มีความรักต่อลูก รู้ตัวว่าหนี้จากการตามล่าไม่พ้น ตัวเองยอมตาย แต่ได้พยายามส่งโอรสลอยแพเพื่อหนี้การตามล่าของขุนเปีย ตัวแสดงได้แสดงให้ผู้ชมเห็นถึงความรักที่แม่มีต่อลูก โดยตอนที่ฟ้าหญิงกาญจนาจะปล่อยโอรสลอยไปกับแพนั้นได้มีการตั้งจิตอธิฐานถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างให้คอยคุ้มครองลูกของตน เป็นตัวแสดงที่พาผู้ชมเศร้าและรู้สึกสงสารตามไปด้วย

ภาพที่ 31 นางเอก

หมายเหตุ: ซ้าย นางเอกแม่แสดงเป็นฟ้าหญิงกาญจนา ขวา นางเอกลูกแสดงเป็นใต้ร่ม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นางเอกลูก เป็นบทของใต้ร่ม หญิงสาวที่มีหน้าตาดี มีคนรักอยู่แล้วชื่อไอ้ลือ ทั้งคู่รักกันมาก และได้มีการสาบานรัก แต่แล้วพอใต้ร่มก็ผิดคำสาบาน มารักและอยู่กินกับสายชลแทน แต่ก็ต้องตรอมใจเพื่อสายชลต้องไปแต่งงานกับสันทราย บทของใต้ร่มเป็นบทของนักแสดงที่มีน่าตาดี ร้องไพเราะและเป็นที่ชื่นชมของคนดูด้วย เพราะเป็นนักแสดงที่สำคัญอีกหนึ่งนักแสดง

3.4 บทตัวโกงแม่-ลูก

บทตัวโกงแม่ เป็นบทของคุณหญิงเป้า ที่มีฐานะร่ำรวย ตามใจลูก เป็นเจ้าหนี้เฒ่าคง บทนี้นักแสดงมีการร้องเพลงลุกทุ่งประกอบเล็กน้อย โดยนักแสดงที่แสดงบทนี้จะมีการร้องโวยวาย และมีการพูดจาแบบสองแง่สองง่ามบ้างเพื่อเรียกความสนใจของผู้ชม

ภาพที่ 32 ตัวโกง
หมายเหตุ: ซ้าย ตัวโกงแม่แสดงเป็นคุณนายเป้า ขวา ตัวโกงลูกแสดงเป็นคุณหนูสันทราย

บทตัวโกงลูก เป็นบทสันทรายลูกของคุณหญิงเป้า เป็นคนเข้าแต่ใจตัวเอง มีรูปร่างหน้าตาดี บทนี้นักแสดงจะมีการแต่งตัว การร้อง การเต้น โดดเด่นกว่านักแสดงที่แสดงบทอื่นเพื่อดึงดูดใจผู้ชม ผู้แสดงในบทนี้จะแต่งตัวสวยงามมีสีสันที่โดดเด่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.5 บทดาวร้าย เป็นบทขุนเปีย โจรที่ต้องการแย่ชิงบัลลังก์ของฟ้าหญิงกาญจนา ตามล่าฟ้าหญิงและทำร้าย บทนี้นักแสดงจะมีการร้อง รำ และหัวเราะเสียงดัง เพื่อให้คนดูเข้าถึงความรู้สึกเกรงกลัวขุนเปีย

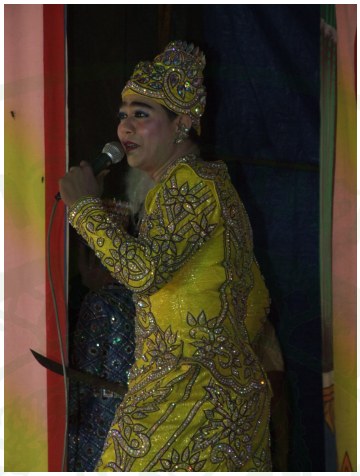

ภาพที่ 33 ดาวร้าย แสดงเป็นขุนเปีย

3.6 บทดาวตลก เป็นบทไอ้กบ คนรับใช้บ้านคุณหญิงเป้าที่คอยช่วยพระเอกให้ได้พบรักกับนางเอก และช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆของเพราะเอก เป็นบทที่สร้างเสียงหัวเราะให้คนผู้มาชมได้มาก เพราะบทนี้จะมีการพูดจา ร้อง ทำท่าทางลามกอยู่ตลอด นักแสดงจะแต่งกาย แต่งหน้า ให้ดูตลกเป็นที่ชื่นชอบแก่คนดู บทนี้ได้รับความสนใจ และติดตามจากผู้ชมมากอีกบทหนึ่ง

ภาพที่ 34 ดาวตลก แสดงเป็นไอ้กบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.7 การแต่งกายของวงดนตรีปี่พาทย์

การแต่งกายของวงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า จะแต่งกายแบบง่ายๆ ทั่วไปตามชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

ภาพที่ 35 วงดนตรีปี่พาทย์

3.8 คนคุมเครื่องเสียงเป็นหน้าที่หนึ่งนอกจากคุมเสียงที่ปล่อยออกมา ยังต้องเปิดเพลงเพื่อเรียกผู้ชมในช่วงแรกก่อนเปิดการแสดงลิเก โดยเครื่องเสียงมักจะแจ้งในพื้นที่ที่คณะเดินทางไปแสดง ในวันที่แสดงเรื่องแรงสาบานได้ติดต่อว่าจ้าง ยอดรักพรรณรายณ์ซาวมาเป็นคนคุมเครื่องเสียง

ภาพที่ 36 คนคุมเครื่องเสียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก่อนการแสดงสมาชิกในคณะแสงวิรัตน์จะจัดการแต่งหน้า ทำผม ด้วยตนเองจากประสบการณ์และความชื่นชอบของแต่ละบุคคล โดยมีการจัดเตรียมอุปกรณ์แต่งหน้า รวมถึงเครื่องแต่งกายมากันเอง

ภาพที่ 37 นายเล็ก ชูจิต กำลังแต่งหน้า เพื่อแสดงเป็นไอ้ลือ ในเรื่องแรงสาบาน

4. ขนบธรรมเนียมในการแสดง

4.1 ไหว้ครู (ตั้งกรรมนน)

ไหว้ครู คือ การบอกครูบาอาจารย์ และไหว้ด้วยดอกไม้ ธูปเทียน เหรียญ 12 บาท เหล้า บุหรี่ นำใส่พาน ตั้งบทบอกครูบาอาจารย์ ตั้งนะโม 3 จบ แล้วเชิญครูบาอาจารย์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 38 ของไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์

ภาพที่ 39 นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว ทำพิธีไหว้ครูก่อนเริ่มก่อนแสดงที่หลังเวทีลิเก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4.2 วงปี่พาทย์บรรเลงโหมโรง

การบรรเลงเพลงสาธุการของวงปี่พาทย์นั้นเพื่อเชิญครู 108 องค์มาสิงสถิต ขอประทานพร

4.3 รำถวายมือ

การออกรำถวายมือให้กับเจ้าที่เจ้าทาง เป็นการเคารพเจ้าที่ (สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรามองไม่เห็น) ก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคลกับตัวเรา

ภาพที่ 40 รำถวายมือที่ศาลเจ้าพ่อเถ่ากง อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

4.4 ออกแขก

การออกแขกสมัยก่อนออกแขก 3 ครั้ง แต่สมัยนี้ออกแขกครั้งเดียว เพราะเรื่องทุกอย่างถูกย่อ ออกแขกก็ลดจำนวนเพื่อความรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น

เดิมลิเกเฮฮามาจากแขก
เป็นของแปลก(?)
ช่วยแก้ไข มาเป็นศาสตร์นาฏศิลป์ไทย
เริ่มทีไร ออกที่แรกแขกทุกที

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4.5 เบิกโรง

เบิกโรง คือ ตัวที่สำคัญต้องออกก่อน มักเป็นตัวที่แสดงบทบาทเป็นเจ้า แต่สมัยปัจจุบันนิยมให้ตัวร้าย(ตัวโกง)ออกมาทำการแสดงเบิกโรงเรียกคนดูก่อน

ภาพที่ 41 นายรุ่งเพชร แก้วมีบุญ ออกมาแสดงก่อน

5. การแสดงเรื่องแรงสาบาน

เมื่อจบการออกแขก การแสดงต่อมาคือ "การแสดงเรื่องแรงสาบาน" ซึ่งมีเนื้อเรื่องดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ลำดับการออกตัวแสดงในเรื่องแรงสาบาน เรียงตามลำดับ ดังนี้

5.1 ออกขุนเปีย

5.2 ออกฟ้าหญิงกาญจนา

5.3 ออกเต่าคง

5.4 ออกไอ้ลือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5.5 ออกใต้ร่ม

5.6 ออกสายชล

5.7 ออกคุณหญิงเป้า

5.8 ออกไอ้กบ(คนรับใช้คุณหญิงเป้า)

5.9 ออกสันทราย

การออกตัวแสดงจะเรียงตามลำดับขั้นตอนการแสดงเรื่องแรงสาบาน บทที่แสดงนั้นมีทั้งบทเจรจา การร้องกลอนสด การร้องเพลงลูกทุ่งสอดแทรก การรำประกอบกันในแต่ละตอน และในการแสดงชุดเรื่องแรงสาบานที่ทำการแสดงตั้งแต่จนจบเรื่อง จะเป็นระยะเวลาที่ไม่นานจนเกินไป โดยเรื่องส่วนใหญ่ที่เคยแสดงมาจะถูกทำให้กระชับไม่ยาวเกินไป เพื่อไม่ให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย

สำหรับลิเกคณะแสงวิรัตน์ จะมีการบอกเรื่องที่จะแสดงกันหลังเวทีก่อนมีการแสดงเพียงไม่กี่ชั่วโมงในวันที่มีการแสดงเลย โดยจะมีคนบอกบทให้นักแสดง เรื่องส่วนใหญ่จะมีเค้าโครงเรื่องที่เหมือนเดิม น้อยครั้งที่มีการแต่งเรื่องขึ้นมาใหม่ แต่การบอกบทก็จะยึดถือตามความชื่นชอบของคนที่มาชมการแสดงเป็นหลักว่าชอบเรื่องแบบไหน เมื่อกลับมาแสดงยังชุมชนเดิมอีกครั้ง ก็นำเรื่องแบบเดิมกลับมาแสดงได้อีก

6. เครื่องดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า

เครื่องดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้าที่คณะแสงวิรัตน์ใช้ประกอบการแสดง คือ คณะไก่ทองบันเทิงศิลป์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 42 ไก่ ไชยชนเจ้าของคณะไก่ทองบันเทิงศิลป์

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงประกอบด้วย ระนาดเอก ตะโพนไทยมอญ กลองทัดฆ้องวงใหญ่ กรับ และฉิ่ง

สามารถจำแนกประเภทของเครื่องดนตรีตาม ระบบ Hornbostel – Sachs ซึ่งเป็นการจำแนกประเภทเครื่องดนตรีตามแหล่งกำเนิดเสียง ได้ดังนี้

ระนาดเอก (Idiophone) เป็นระนาดไม้ (Xylophone) จัดอยู่ในประเภทตี (percussion) ชนิดแท่ง (Bars)

ระนาดเอก เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง จัดเป็นชนิดเครื่องตี ประกอบด้วย ลูกระนาด ร้อยด้วยเชือก เรียกว่า "ผืน" แขวนไว้กับ ราง ซึ่งทำหน้าที่รองรับลูกระนาด (แขวนลอย ไม่ได้วางรายกับราง) และทำหน้าที่เป็นกล่องเสียงด้วย ผู้เล่นจะใช้ ไม้ตี จำนวน 2 อัน สำหรับตีลูกระนาดให้เกิดเป็นท่วงทำนอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 43 ขณะบรรเลงระนาดเอกโดยนายอนุรักษ์ ทรงกสิวิทย์

ฆ้องวงใหญ่ (Idiophones) จัดอยู่ในประเภทเครื่องตี และเครื่องกระทบ

ฆ้องวงใหญ่เป็น เครื่องตีประเภททำทำนองที่ทำด้วยโลหะ หลอมกลึงเป็นลูกๆทรงกลม มีขนาดลดหลั่นกัน 16 ลูก แขวนอยู่บนร้านฆ้อง ซึ่งทำด้วยหวายดัดโค้งเป็นวงกลม ผู้ตีนั่งอยู่ในวงฆ้อง จับไม้ตีข้างละอัน ตีเป็นทำนองบรรเลงผสมอยู่ในวงปี่พาทย์เครื่องห้า

ภาพที่ 44 ขณะบรรเลงฆ้องวงใหญ่โดยนาย สุเทพ ศราทับวานิช

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตะโพนไทย-มอญ และกลองทัด (Membranophones) จัดอยู่ในประเภทเครื่องหนังทรงป่องกลาง (Conical)

ตะโพนไทย เป็นเครื่องดนตรีที่ขึงด้วยหนัง ตัวตะโพนทำด้วยไม้สักหรือไม้ขนุนเรียกว่า หุ่น ขุดแต่งให้เป็นโพรงภายใน ขึ้นหนัง 2 หน้า ดึงด้วยสายหนังโยงเร่งเสียงเรียกว่า หนังเรียด หน้าใหญ่มีความกว้างประมาณ 25 ซม เรียกว่า หน้าเท่ง ติดหน้าด้วยข้าวสุกบดผสมกับขี้เถ้าเพื่อถ่วงเสียง อีกหน้าหนึ่งเล็กกว่ามีขนาดประมาณ 22 ซม เรียกว่า หน้ามัด ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม รอบๆ ขอบหนังที่ขึ้นหน้า ถักด้วยหนังที่ตีเกลียวเป็นเส้นเล็กๆ เรียกว่า ไส้ละมาน แล้วจึงเอาหนังเรียดร้อยในช่วงของไส้ละมานทั้งสองข้าง โยงเรียงไปโดยรอบจนมองไม่เห็นไม้หุ่น มีหนังพันตรงกลาง เรียกว่า รัดอก ข้างบนรัดอกทำเป็นหูหิ้วและมีเท้ารองให้ ตัวตะโพนวางนอนอยู่บนเท้า ใช้ฝ่ามือซ้ายขวาตีได้ทั้งสองหน้า ใช้สำหรับบรรเลงผสมอยู่ในวงปี่พาทย์ ทำหน้าที่กำกับจังหวะหน้าทับต่างๆ

ตะโพนมอญ มีลักษณะคล้ายตะโพนไทย แต่มีขนาดใหญ่กว่า และตรงกลางหุ่นป่องน้อยกว่า มีเสียงกังวานลึกกว่าตะโพนไทย หน้าใหญ่เรียกว่า “เมิกโหน่ก” หน้าเล็กเรียกว่า “เมิกโด้ด” เป็นภาษามอญ ใช้บรรเลงผสมกับวงปี่พาทย์มอญ มีหน้าที่บรรเลง หน้าทับ และกำกับจังหวะต่างๆ

กลองทัด เป็นกลองที่ชาวไทยทำขึ้นใช้แต่เดิม มีขนาดใหญ่ที่สุดในวงปี่พาทย์ กลองทัดเป็นกลองสองหน้าขนาดใหญ่ขึ้นหน้าทั้งสองข้างด้วยหนังวัว หรือ หนังควาย ตรึงด้วยหมุด หุ่นกลองทำจากไม้เนื้อแข็ง กลึงคว้านข้างในจนเป็นโพรง ป่องตรงกลางนิดหน่อย มุดที่ตรึงหนังเรียกว่า “แส้” ทำด้วยไม้หรืองา หรือกระดูกสัตว์ ตรงกลางหุ่นกลองมีห่วงสำหรับแขวน เรียกว่า “หูระวิง”

ภาพที่ 45 ขณะบรรเลงตะโพนไทยโดยนายประสาน พุกเกษม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กรับ และฉิ่ง(Idiophones) พวกเครื่องตีและเครื่องกระทบ

กรับ เป็นเครื่องดนตรีไทยชนิดหนึ่ง ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ลักษณะเป็นแท่งสี่เหลี่ยม มีสันมน การตีใช้ขยับมือทั้งสองข้าง

ฉิ่ง (Concussion) เป็นเครื่องดนตรีไทย ทำด้วยทองเหลือง หล่อหนา ปากผายกลม 1 ชุด มีสองฝา

ภาพที่ 46 ขณะบรรเลงการตีกรับโดยนายรัชพล ไชยชน

7. คนคุมเครื่องเสียง

ในการแสดงลิเกนอกจากใช้วงดนตรีปี่พาทย์บรรเลง ยังต้องมีเครื่องเสียงเพื่อช่วยในการกระจายเสียง ให้สามารถได้ยินในระยะไกลๆ และยังช่วยเปิดเพลงก่อนเข้าการแสดงลิเก เพื่อช่วยเรียกคนดูได้อีกทางหนึ่งด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 47 เล็ก ชูจิต คุมเครื่องเสียง

ภาพที่ 48 เครื่องเสียงยอดรักพรรณรายณ์

8. โรงลิเกและสถานที่การแสดง

โรงลิเกและสถานที่การแสดงลิเกของคณะแสดงวิรัตน์ จะเป็นลักษณะลานกว้าง เพื่อให้ผู้ชมสามารถนั่งกับพื้นชมการแสดงได้ เช่น ลานสนามหน้าโรงเรียนเทศบาล อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เป็นต้น ส่วนเวทีจะยกพื้นสูงต่างระดับจากคนดู มีทั้งเวทีถาวรในอาคาร และเวที

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลางแจ้ง โดยทั้งสองแห่งนี้ล้วนแต่เป็นที่โล่ง อากาศถ่ายเทได้ดี การแสดงจะมีในเวลากลางคืน บ้างก็จัดพร้อมกับเทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีฉาก และม่านที่สวยงาม

ภาพที่ 49 งานแสดงที่วัดมักกะสัน กรุงเทพมหานคร
หมายเหตุ: บันทึกภาพเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม2550

ภาพที่ 50 งานทอดกฐิน วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์
หมายเหตุ: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 51 งานเจ้าพ่อกำเที่ยมไต้ตี่(แป๊ะแช) และมหกรรมอาหาร ที่สนามหน้าโรงเรียนเทศบาล อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

หมายเหตุ: ซ้าย – หน้าเวที ขวา - เวทีการแสดงลิเก
บันทึกภาพเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

9. โอกาสในการแสดง

การแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ จะมีโอกาสแสดงทั้งงานศพ งานแก้บน งานประเพณีต่างๆ เช่น งานเจ้าพ่อกำเที่ยมไต้ตี่(แป๊ะแช) ซึ่งมีจัดประจำทุกปี และยังมีผู้ว่าจ้างให้ออกโรงไปเล่นยังต่างจังหวัดตลอดเกือบทั้งปี เว้นแต่ในช่วงฤดูฝน จะไม่ค่อยมีผู้ว่าจ้าง

10. ผู้ชม

ผู้ชมโดยส่วนใหญ่มักเป็นคนในพื้นที่ หรือ ผู้ว่าจ้างจัดงาน ผู้ชมมีทั้งชาย หญิง เด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 52 คุณกุหลาบ(ซ้าย) คุณประคอง(ขวา) ชาวบ้านแถววังพิกุลผู้ชมการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์

ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ภาพที่ 53 ป้าไล้ ชาวบ้านแถววังพิกุล มาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์

ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 54 คุณมะลิ ชาวบ้านแถววังพิกุลมาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์

ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ภาพที่ 55 คุณรัน โพธิ์ทอง ชาวบ้านแถววังพิกุลมาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์

ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 56 ชาวบ้านแถววังพิกุลมาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ที่วังพิกุล จังหวัดเพชรบูรณ์
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ภาพที่ 57 ชาวบ้านแถววัดมักกะสัน จังหวัดกรุงเทพมหานครมาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2550

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 58 ชาวบ้านแถววัดยางคลี มาชมการแสดงของคณะแสงวิรัตน์ในงานแก้บนวัดยางคลี
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2550

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 5

บทเพลงประกอบการแสดงลิเก คณะแสงวิรัตน์

การวิเคราะห์บทเพลงลิเกของคณะแสงวิรัตน์สามารถแบ่งวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์บทร้องราชนิเกริง การวิเคราะห์เพลงนำ(Intro)ของบทร้องราชนิเกริง โดยใช้หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์บทร้อง

การวิเคราะห์บทร้องราชนเกริงลิเกคณะแสงวิรัตน์ ผู้วิจัยวิเคราะห์จากหลักภาษาไทยได้แก่ รูปแบบฉันทลักษณ์ วิเคราะห์ทำนองบทร้องราชนิเกริง โดยจะเลือกวิเคราะห์บทร้องราชนิเกริงเพียง 1 บท

วิเคราะห์บทร้องราชนิเกริง บทร้องราชนิเกริง เป็นบทร้องด้น ที่คิดขึ้นมาใหม่ มีลักษณะเป็นที่มีสัมผัส ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

รูปแบบฉันทลักษณ์

บทร้องราชนิเกริงมีรูปแบบลักษณ์ คือ ในหนึ่งบทมี 6 วรรค วรรคแรกมี 5 พยางค์ วรรคสองมี 6 พยางค์ วรรคที่สามมี 7 พยางค์ วรรคที่สี่มี 6 พยางค์ วรรคที่ห้ามี 6 พยางค์ และวรรคที่หกมี 7 พยางค์ มีสัมผัสระหว่างวรรคคือ พยางค์สุดท้ายของวรรคที่หนึ่งสัมผัสกับพยางค์ที่สี่ของวรรคที่สอง

พยางค์สุดท้ายของวรรคที่สามสัมผัสกับพยางค์ที่สี่ ของวรรคที่สี่ และพยางค์ที่หกของวรรคที่สอง

พยางค์สุดท้ายของวรรคที่ห้าสัมผัสกับพยางค์ที่ห้าของวรรคที่หก

พยางค์สุดท้ายของวรรคที่หกสัมผัสกับพยางค์สุดท้ายของวรรคที่สี่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉันทลักษณ์บทร้องราชนิเกริง

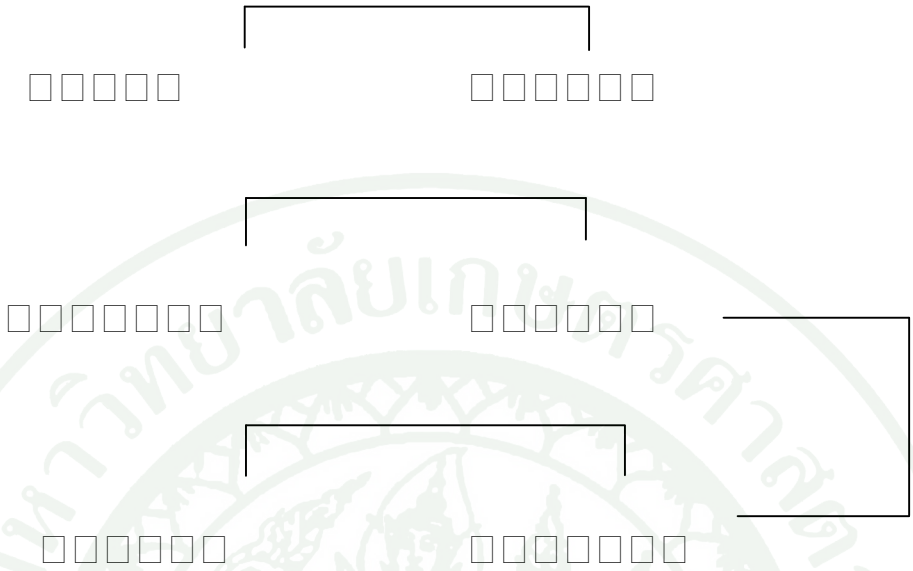

แม่โฉมยงค์องค์หญิง พระเป็นยอดมิ่งประมุก
อยู่ในปราสาทมีความสุข มิเคยจะทุกข์หม่นหมอง
ในเวียงวังต่างนิเวศ รักษาอยู่ในเขตปกครอง

ตัวอย่างสัมผัสในวรรค

แม่โฉม**ยงค์องค์**หญิง

อยู่ใน**ปราสาทมีความ**สุข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิเคราะห์ทำนองเพลงร้องราชนิเกริง

โน้ตทำนองเพลงร้องราชนิเกริง
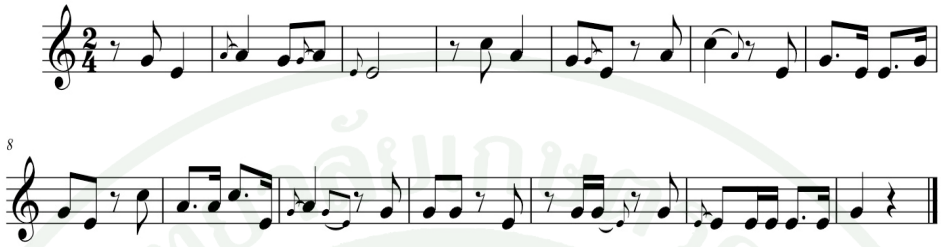
1. สื่อสร้างเสียง

ประเภทของเสียงมีสองอย่าง ประกอบด้วยเสียงร้อง (Voice) และเครื่องดนตรี (Instruments) ในขณะที่ร้องมีแต่Percussion

2. ท่วงทำนอง(Melody) ได้แก่

2.1 ระบบเสียง(Tuning system) เป็นระบบดนตรีไทย

2.2 กลุ่มเสียง(Mode)ได้ห้าเสียง ประกอบด้วย

โด(C) เร(D) มี(E) ซอล(G) ลา(A)

2.3 ขั้นคู่เสียง(Intervals)

การเคลื่อนทำนองแบบตามขั้น (Conjuct motion) เป็นการเคลื่อนทำนองจากโน้ตตังหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่งเป็นคู่ 2 ซึ่งรวมถึงการซ้ำหรือคู่ 1 ได้แก่ bar 2, 10 และ bar 13

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
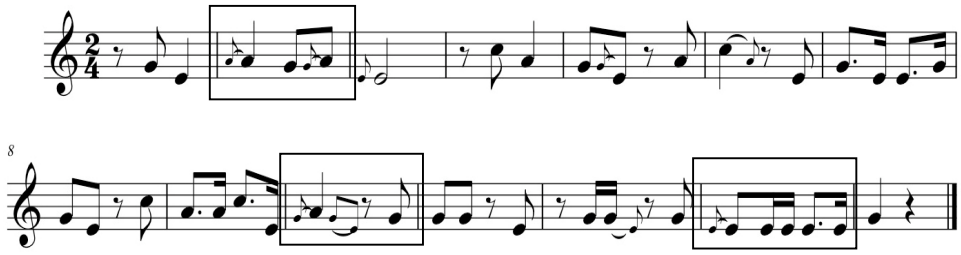
การเคลื่อนทำนองแบบข้ามขั้น (Disjunct motion) เป็นการเคลื่อนทำนองจากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่งเป็นคู่ 3 หรือกว้างกว่าคู่ 3 การขยับข้ามขั้นซึ่งเรียกว่า ขั้นคู่กระโดด มักนำหน้าหรือตามหลังด้วยการขยับเพียงขั้นเดียวในทิศทางตรงกันข้ามเพื่อให้เกิดสมดุล ได้แก่โน้ตbar 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 และ 14
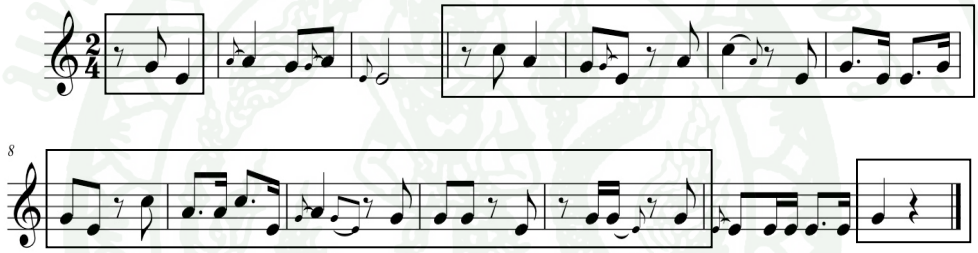
2.4 ช่วงเสียง(Ranges)

เป็นทำนองแนวเดียวที่มีโน้ตสูงสุด คือ โน้ต C บนช่องที่ 3 (กุญแจซอล) ส่วนโน้ตตัวที่ต่ำที่สุดคือโน้ต E บนเส้นบรรทัดที่ 1

รูประยะห่างของเสียงบทร้องราชนิเกริง
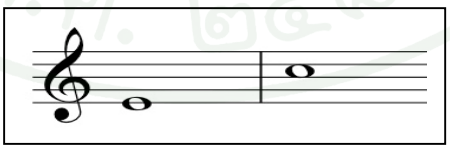
2.5 รูปลักษณ์ของท่วงทำนอง (Melodic contour) ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน (Conjunct) ทิศทางจากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตตัวถัดไป มีโน้ตย้ำอยู่ในระดับเสียงเดิมเรียกว่าทิศทางคงที่ คือ มีความสมดุลของทิศทาง ทั้งขึ้น ลง และคงที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
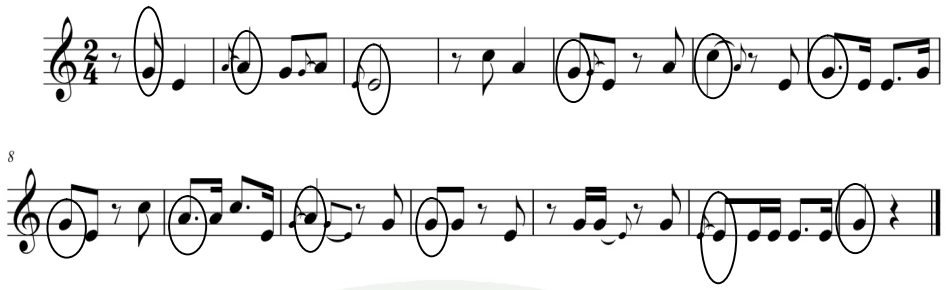
โน้ตที่สำคัญของบทร้องนี้คือ ซอล(G) ลา(A) มี(E) และโด(C) เป็นการขยับอยู่ระหว่างโน้ต 4 ตัวนี้ ซึ่งมีระยะแคบมาก จนถือว่าเป็นทำนองที่ไม่เคลื่อนที่

2.6 การประดับตกแต่งท่วงทำนอง

เครื่องประดับตัวเล็กที่เรียกว่า มาซูร์กา (Mazuka) บนโน้ตจังหวะที่ 1 bar 2, 3, 4, 5, 10, 12, 14 และบนโน้ตจังหวะที่ 2 bar 2
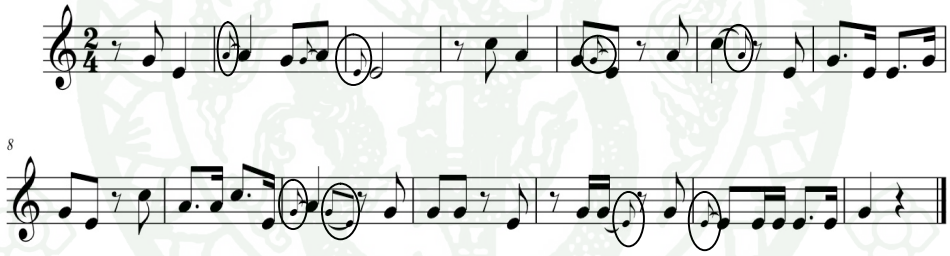
2.7 การเอื้อน (Melismatic text setting)
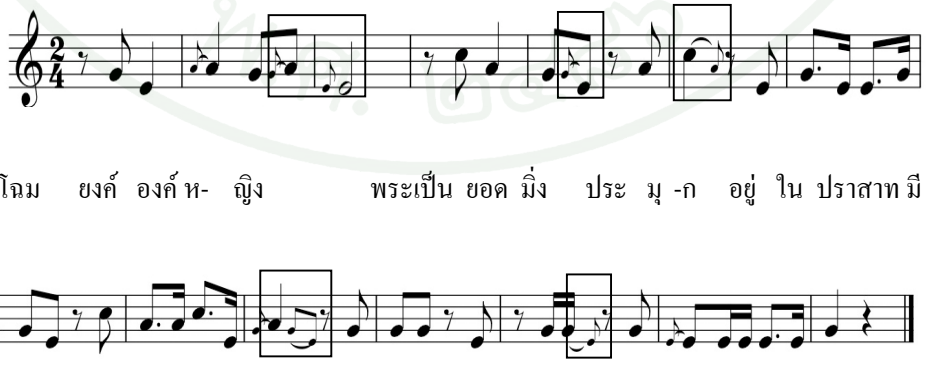
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. จังหวะ (Rhythm)

มีการลักจังหวะ (Syncopation) อัตราจังหวะ(Meter) สม่ำเสมอ (Isometric)

4. ความเร็ว(Tempo)

♩ = 60

5. ผิวพรรณ (Texture)

เป็นแบบทำนองเดี่ยว(Monophony)

6. รูปแบบ(Form)

เป็นแบบ Iterative บทเพลงที่มีทำนองสั้นๆทำนองเดียว

7. ประกอบด้วยโน้ต 5 ลักษณะ ได้แก่ โน้ตตัวขาว (Half note) 2 ตัว, โน้ตตัวดำ (Quarter note) 6 ตัว, โน้ตตัวเขบ็ด 1 ชั้น (Eighth note) 17, โน้ตตัวเขบ็ด 1 ชั้นประจุด (Dotted Eighth note) 5 ตัวและโน้ตตัวเขบ็ดสองชั้น (Sixteeth note) 9 ตัว

วิเคราะห์ทำนองเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริง

มี 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นทำนองหลัก (Theme) และส่วนที่เป็นทำนองแปร (Variation) โดยในส่วนทำนองแปรนั้น แบ่งได้เป็น

1 จำนวนห้องทำนองแปร 6 ห้อง

2 จำนวนห้องทำนองแปรมากกว่า 6 ห้อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โน้ตเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริง (Intro)

โน้ตทำนองหลัก (Theme)

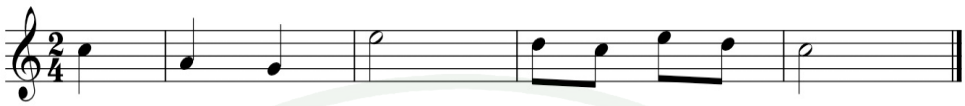

1. สื่อสร้างเสียง

1.1 ประเภทของเสียง เครื่องดนตรี (Instrument) คือ ระนาดเอก

2. ท่วงทำนอง (Melody)

2.1 ระบบเสียง (Tuning system) เป็นระบบดนตรีไทย

2.2 กลุ่มเสียง (Mode) กลุ่มเสียงที่ใช้คือ 5 เสียง ประกอบด้วยโด (C) เร (D) มี (F) ซอล (G) ลา (A)

2.3 ขั้นคู่เสียง (Intervals) การเคลื่อนทำนองแบบตามขั้น (Conjunct motion) เป็นการเคลื่อนทำนองจากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่งเป็นคู่2 ทำนองเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริงเคลื่อนทำนองตามขั้นโดยตลอด แม้มีการกระโดดเสียงบ้าง แต่เมื่อพิจารณโดยรวม จะพบว่าเป็นทำนองที่มีการเคลื่อนทำนองแบบตามขั้น

2.4 ช่วงเสียง (Ranges) ความกว้างของเสียงอยู่ระหว่าง A ช่องที่ 2 เสียงสูงสุดคือเสียง E ช่องที่ 4
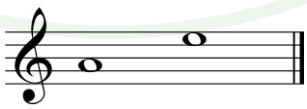
2. รูปลักษณ์ของท่วงทำนอง (Melodic Contour) ทำนองเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริงมีลักษณะท่วงทำนองที่ปรากฏเป็นแบบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทิศทางคงที่ คือ ไม่มีทิศทางชัดเจนว่าขึ้นหรือลง แม้ว่าในจังหวะUp beat ถึง ห้องที่ 2 ดูเหมือนว่าทำนองกำลังเคลื่อนที่ลง แต่นับว่าเป็นการเคลื่อนที่ภายในเท่านั้น เพราะโน้ตสำคัญของทำนองนี้คือ C และ E จึงเป็นการขยับอยู่ระหว่างโน้ต 2 ตัวนี้ซึ่งมีระยะแคบมากจนถือว่าเป็นทำนองที่ไม่เคลื่อนที่ สำหรับโน้ตตัว D ที่พบบนจังหวะสำคัญเป็นเพียงโน้ตประดับของโน้ตตัว E เท่านั้น
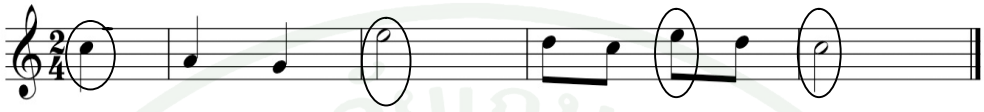
3. จังหวะ (Rhythm)

ทำนองเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริงมีจังหวะสม่ำเสมอ ใช้อัตราจังหวะ 2/4 (□=60)

4. พื้นผิว (Texture)

เป็นแบบเพลงประเภททำนองเดียว (Monophony)

โน้ตเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริงทำนองแปร

ทำนองเป็นลักษณะการแปร(Variation) เป็นเทคนิคที่นำการซ้ำการแปลง แต่ยังคงรักษาของเดิมไว้ในทางตรงกันข้าม ถ้ารักษาของเดิมได้น้อยก็จะมีการแปรมาก

1. จำนวนห้องทำนองแปร 6 ห้อง ได้แก่ ทำนองแปรที่ 2 และ 3
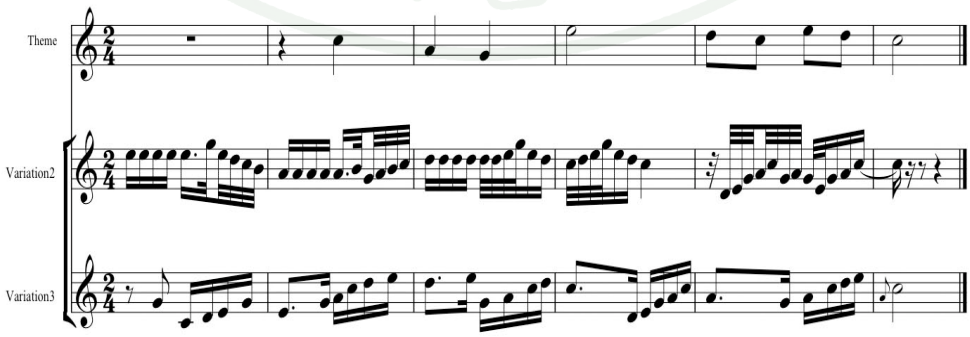
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โน้ตจังหวะตกของทำนองหลักมี

โน้ต C ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 6 จังหวะแรก โน้ต A ห้องที่ 3 จังหวะแรก โน้ต G ห้องที่ 3 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 4จังหวะแรก และ ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง โน้ต D ห้องที่ 5 จังหวะแรก ตามลำดับ

รูปโน้ตจังหวะตกของทำนองหลัก

โน้ตทำนองแปรที่มีจำนวนห้อง6 ห้อง มีโน้ตจังหวะตกที่ตรงกับโน้ตจังหวะตกของทำนองหลัก ดังนี้
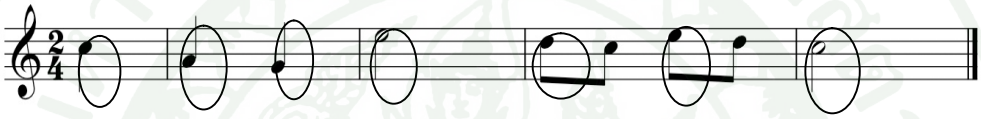
ทำนองแปรที่ 2

มีโน้ต E ห้องที่ 1 จังหวะแรก กับ ที่สอง โน้ต A ห้องที่ 2 จังหวะแรก กับ ที่สอง โน้ต D ห้องที่ 3 จังหวะแรก กับ ที่สอง โน้ต C ห้องที่ 4 จังหวะแรก กับ ที่สอง และห้องสุดท้าย จังหวะแรก ตามลำดับ

รูปจังหวะตกของโน้ตแปรทำนองที่ 2

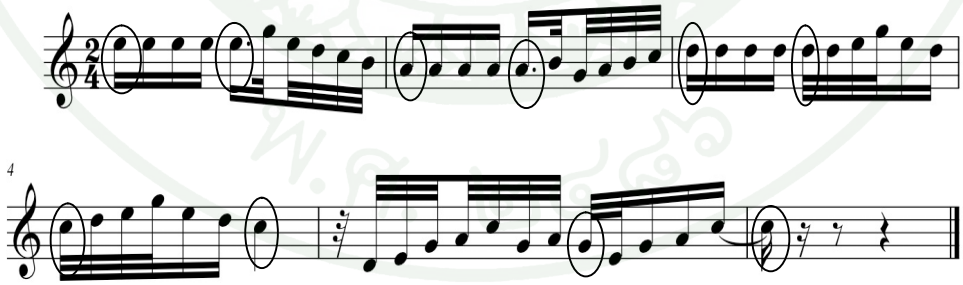

ทำนองแปรที่ 3

มีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหวะที่สอง ห้องที่ 4 จังหวะแรก และห้องที่ สุดท้าย จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 2 จังหวะแรก และห้องที่ 4 จังหวะที่สอง โน้ต A ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง และห้องที่ 5 จังหวะแรก กับจังหวะที่สอง โน้ต D ห้องที่ 3 จังหวะแรก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตจังหวะตกของโน้ตแปรทำนองที่ 3
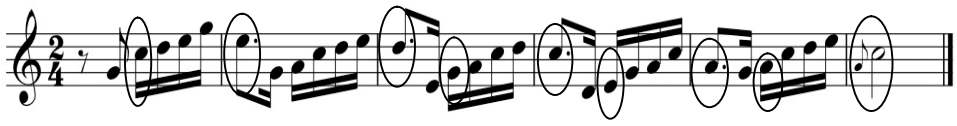
จากรูปจังหวะตกของโน้ตแปร(Variation)ทำนองที่ 2 และ 3 จะเห็นได้ว่า มีโน้ตที่เหมือนกันกับจังหวะของทำนองหลัก(Theme) คือ โน้ต C D E และ A และไม่มีโน้ตจังหวะตกที่นอกเหนือไปจากโน้ตจังหวะตกของทำนองหลักที่มีโน้ต C D E F และ G

2. จำนวนห้องทำนองแปรมากกว่า 6 ห้อง ได้แก่ ทำนองแปรที่1 ที่ 4 – ที่ 17

รูปโน้ตทำนองแปรมากกว่า 6 ห้อง2 จำนวนห้องทำนองแปรมากกว่า 6 ห้อง
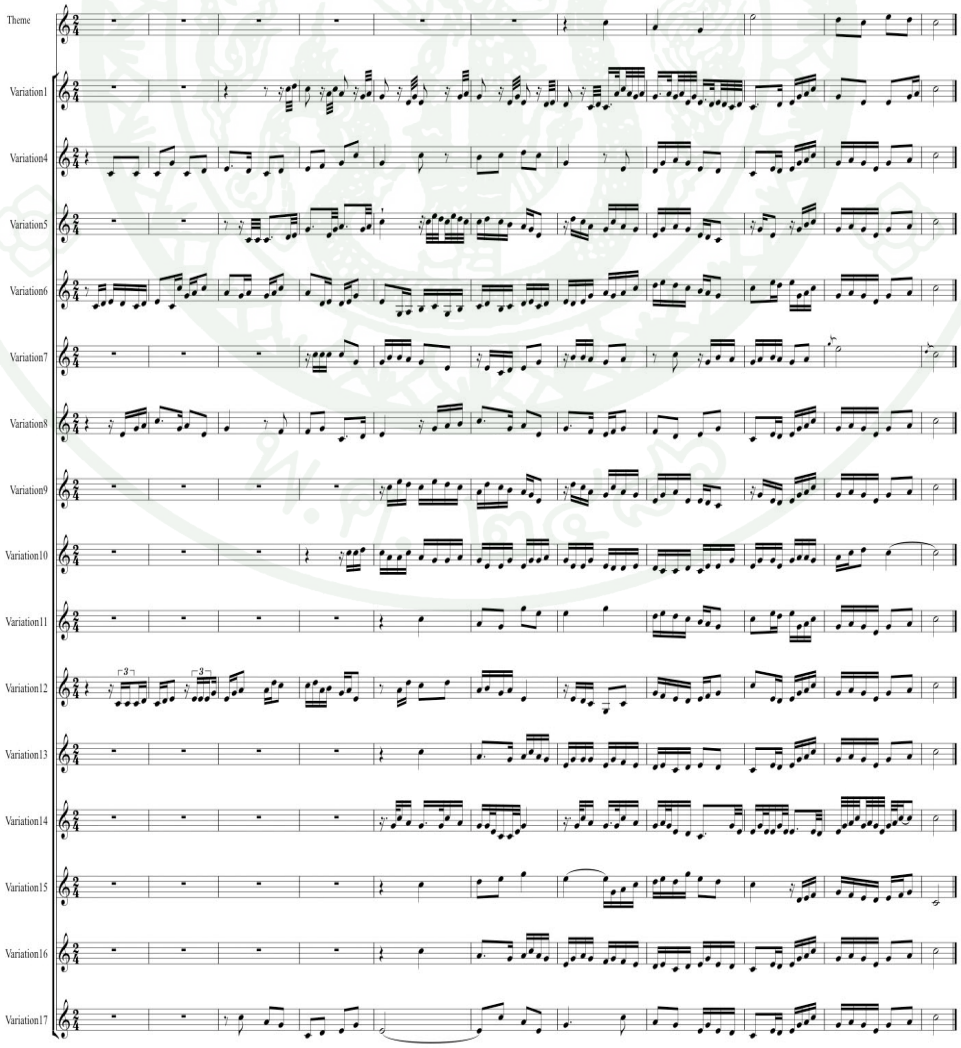
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทำนองแปรที่มีจังหวะตกโน้ตC ห้องที่1 จังหวะแรก ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง ห้องที่6 จังหวะแรก และห้องสุดท้าย จังหวะแรก โน้ต A ห้องที่1 จังหวะที่สองโน้ต G ห้องที่2 จังหวะแรก ห้องที่3 จังหวะแรก ห้องที่5 จังหวะแรก และห้องที่ 7 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง ห้องที่3 จังหวะที่สอง ห้องที่5 จังหวะที่สอง ห้องที่ 6 จังหวะที่สอง และห้องที่ 7 จังหวะที่สอง
โน้ต D ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง ตามลำดับ

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 1
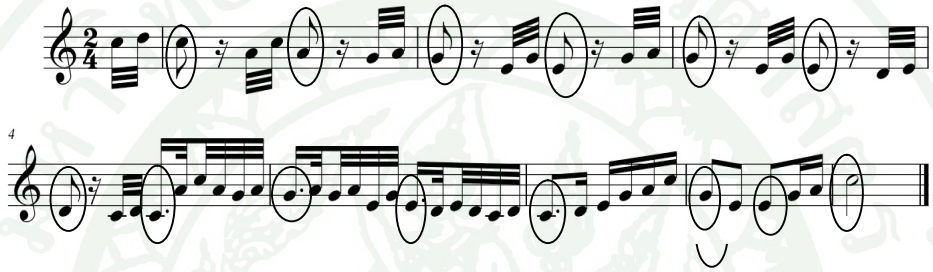
ทำนองแปรที่4

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องPick-up (Up beat) จังหวะที่ไม่เน้นเสียงแรกของวลี ห้องที่ 1 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง ห้องที่ 9 จังหวะแรก ห้องสุดท้าย จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 2 จังหวะแรก ห้องที่ 3 จังหวะแรก ห้องที่ 8 จังหวะที่สอง ห้องที่ 9 จังหวะที่สอง โน้ต G ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง ห้องที่ 7 จังหวะแรก ห้องที่ 10 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง โน้ต B ห้องที่ 5 จังหวะแรก โน้ต D ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง กับ ห้องที่ 8 จังหวะแรก ตามลำดับ

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 4
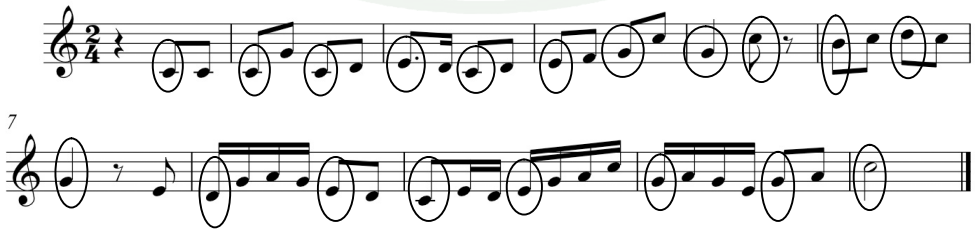
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทำนองแปรที่5

จังหวะตกมี โน้ต C ห้องที่1 จังหวะแรก ห้องที่2 จังหวะที่สอง ห้องที่3 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก โน้ต G ห้องที่1 จังหวะที่สอง ห้องที่6 จังหวะที่สอง ห้องที่9 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง โน้ต A ห้องที่2 จังหวะแรก และ ห้องที่4 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่7 จังหวะแรก ตามลำดับ

รูปโน้ตทำนองแปรที่5
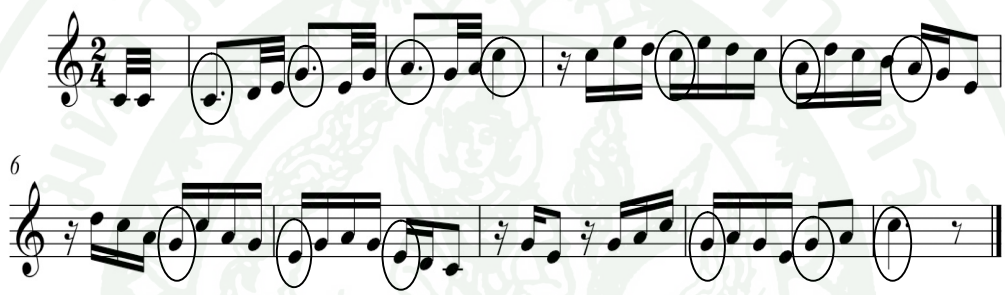
ทำนองแปรที่ 6

จังหวะตกมีโน้ต E ห้องที่ 1 จังหวะที่สอง ห้องที่ 2 จังหวะแรก ห้องที่ 5 จังหวะแรก ห้องที่ 7 จังหวะแรก และห้องที่ 9 จังหวะที่สอง โน้ต Gห้องที่2 จังหวะที่สอง ห้องที่3 จังหวะที่สอง และห้องที่ 10 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง โน้ต A ห้องที่ 3 จังหวะแรก ห้องที่ 4 จังหวะแรก และห้องที่ 7 จังหวะที่สอง โน้ต D ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง ห้องที่ 6 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 8 จังหวะแรกโน้ต B ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 8 จังหวะที่สอง โน้ต C ห้องที่ 6 จังหวะแรก ห้องที่ 9 จังหวะแรก และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก ตามลำดับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 6
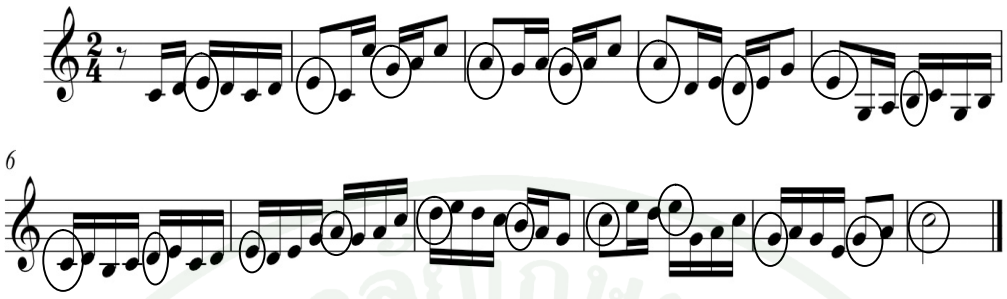
ทำนองแปรที่ 7

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก โน้ต G ห้องที่ 2 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง ห้องที่ 6 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง โน้ต E ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 7 จังหวะแรก

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 7
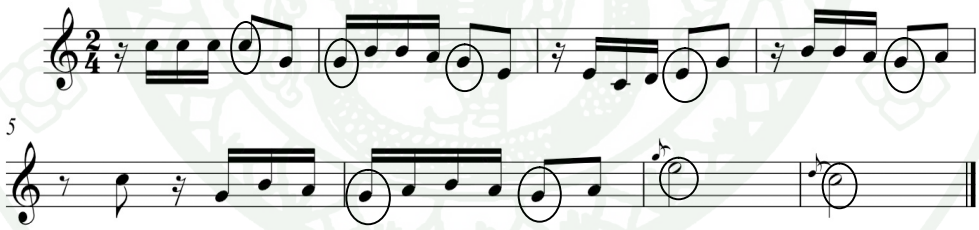
ทำนองแปรที่ 8

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหวะที่สอง ห้อง 4 จังหวะแรก ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง ห้องที่ 8 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะที่สอง โน้ต A ห้องที่ 2 จังหวะแรก และ ห้องที่ 6 จังหวะแรก โน้ตG ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง ห้องที่ 6 จังหวะที่สอง ห้องที่ 9 จังหวะที่สอง และห้องที่ 10 จังหวะแรก โน้ต F ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง โน้ต E ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง ห้องที่ 7 จังหวะแรก ห้องที่ 8 จังหวะแรก และห้องที่ 9 จังหวะแรก ตามลำดับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 8

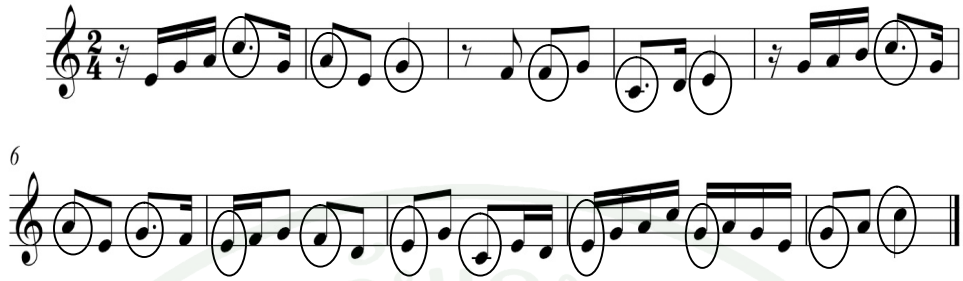

ทำนองแปรที่ 9

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก โน้ต A ห้องที่ 2 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง โน้ต G ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง ห้องที่ 6 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง โน้ต E ห้องที่ 4 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง และห้องที่ 5 จังหวะที่สอง

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 9

ทำนองแปรที่ 10

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 2 จังหวะแรก ห้องที่5 จังหวะที่สอง ห้องที่ 7 จังหวะที่สอง และ ห้องที่สุดท้ายจังหวะแรก โน้ต A ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 7 จังหวะแรก โน้ต G ห้องที่ 3 จังหวะแรก ห้องที่ 4 จังหวะแรก และ ห้องที่ 6 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 6 จังหวะแรก โน้ต D ห้องที่ 5 จังหวะแรก ตามลำดับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 10

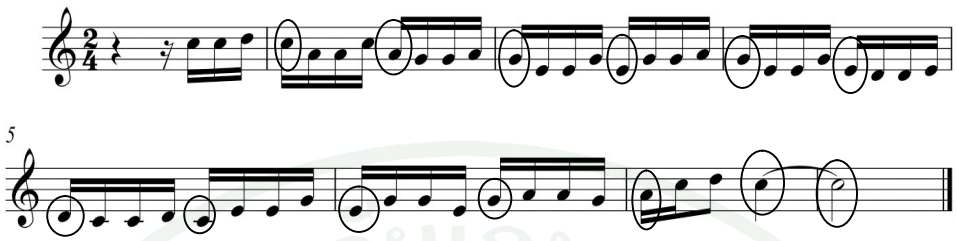

ทำนองแปรที่ 11

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหวะแรก ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะที่สอง โน้ต A ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง โน้ต G ห้องที่ 2 จังหวะแรก ห้องที่ 3 จังหวะแรก ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 5 จังหวะแรก โน้ต D ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง โน้ต B ห้องที่ 4 จังหวะแรก ตามลำดับ

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 11
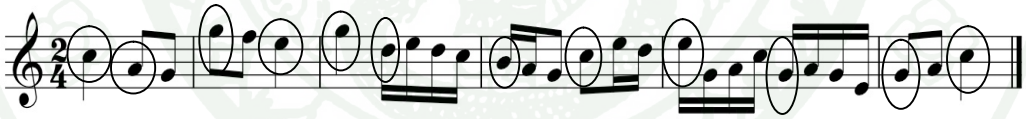
ทำนองแปรที่ 12

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่1 จังหวะที่สอง ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง ห้องที่ 5 จังหวะแรก ห้องที่ 8 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 10 จังหวะที่สอง โน้ตE ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง ห้องที่ 6 จังหวะแรก ห้องที่ 8 จังหวะแรก และ ห้องที่ 9 จังหวะแรก โน้ต A ห้องที่ 3 จังหวะแรก และ ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง โน้ต G ห้องที่ 4 จังหวะแรก ห้องที่ 7 จังหวะที่สอง ห้องที่ 9 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้าย จังหวะแรก ตามลำดับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 12
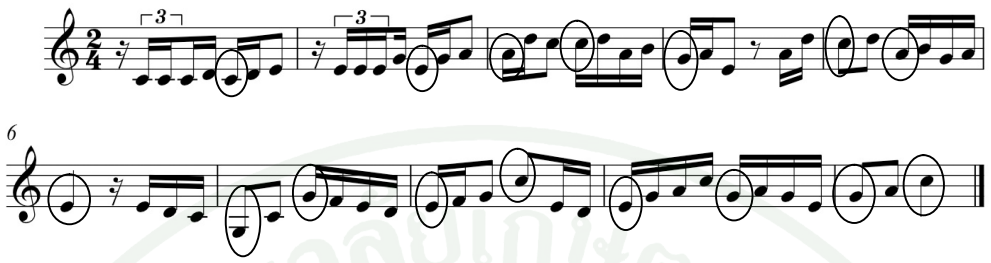
ทำนองแปรที่ 13

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหวะแรก ห้องที่ 4 ห้องแรก และ ห้องสุดท้าย จังหวะที่สอง โน้ต A ห้องที่ 1 จังหวะสอง ห้องที่ 2 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง ห้องที่ 3 จังหวะแรก ห้องที่4 จังหวะแรก และ ห้องที่ 5 จังหวะแรก โน้ต D ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง โน้ต G ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 13

ทำนองแปรที่ 14

จังหวะตกมีโน้ต G ห้องที่ 1 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง ห้องที่ 2 จังหวะแรก ห้องที่ 3 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก โน้ต C ห้องที่4 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง ห้องที่ 5 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง ตามลำดับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 14

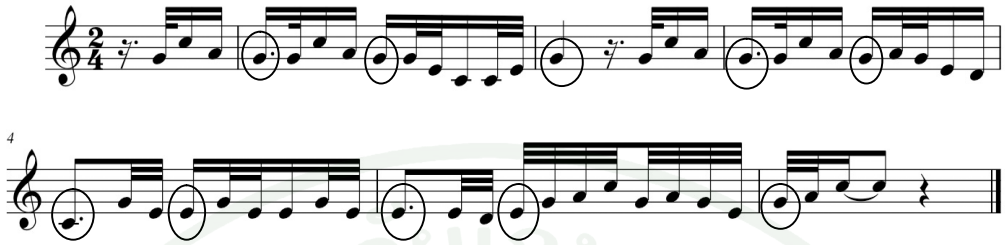

ทำนองแปรที่ 15

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหวะที่สอง ห้องที่ 5 จังหวะแรก และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก โน้ต D ห้องที่ 2 จังหวะแรก และ ห้องที่ 4 จังหวะแรก โน้ต G ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 6 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 3 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง (มีการเชื่อมค่าโน้ต (Tie) มา) ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง และห้องที่ 6 จังหวะที่สอง ตามลำดับ

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 15
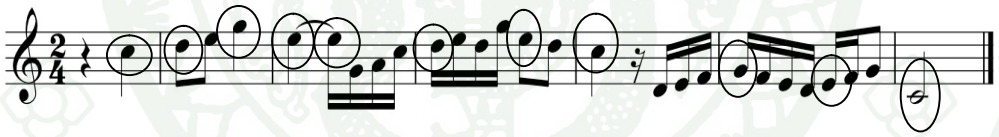
ทำนองแปรที่16

จังหวะตกมีโน้ต C ห้องที่ 1 จังหะแรก ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง และห้องสุดท้าย จังหวะที่สอง โน้ต A ห้องที่1 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 2 จังหวะแรก โน้ต E ห้องที่2 จังหวะที่สอง ห้องที่ 4 จังหวะแรก และ ห้องที่ 5 จังหวะแรก โน้ต F ห้องที่ 3 จังหวะแรก โน้ต D ห้องที่ 3 จังหวะที่สอง โน้ต G ห้องที่ 5 จังหวะที่สอง และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก ตามลำดับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 16
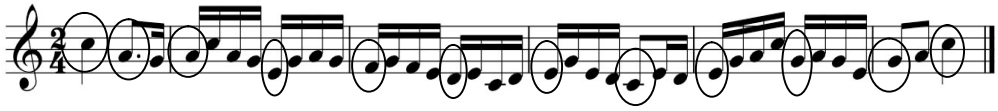
ทำนองแปรที่ 17

จังหวะตกมีโน้ต A ห้องที่ 1 จังหวะที่สอง ห้องที่ 4 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 6 จังหวะแรก โน้ต C ห้องที่ 2 จังหวะแรก ห้องที่ 7 จังหวะแรก และ ห้องสุดท้ายจังหวะแรก โน้ต E ห้องที่ 2 จังหวะที่สอง ห้องที่ 3 จังหวะแรก ห้องที่ 4 จังหวะแรก (มีการเชื่อมค่าโน้ต (Tie) มา) ห้องที่ 6 จังหวะที่สอง และ ห้องที่ 7 จังหวะที่สอง โน้ต G ห้องที่5 จังหวะแรก และ ห้องที่ 8 จังหวะแรก กับ จังหวะที่สอง ตามลำดับ

รูปโน้ตทำนองแปรที่ 17
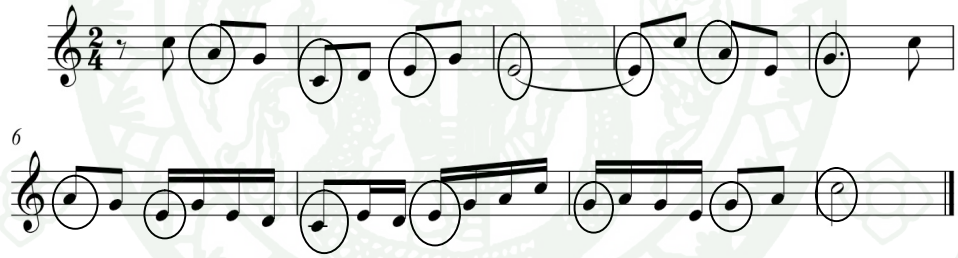
จากข้างต้นทำนองแปรจะมีอยู่ในโน้ต C D E G และA ซึ่งตรงกับจังหวะตกของโน้ตทำนองหลัก แต่ มีทำนองแปรที่ 4 6 8 11 และ 16 มีโน้ตจร(โน้ตที่ไม่ได้อยู่ใน C D E G และ A) คือ โน้ต B และ F ตามลำดับ โน้ตจรเสียง B ปรากฏใน ทำนองแปรที่ 4 6 และ 11

รูปโน้ตจรเสียง B

รูปโน้ตจรเสียง B ที่ปรากฏในทำนองแปรที่ 4
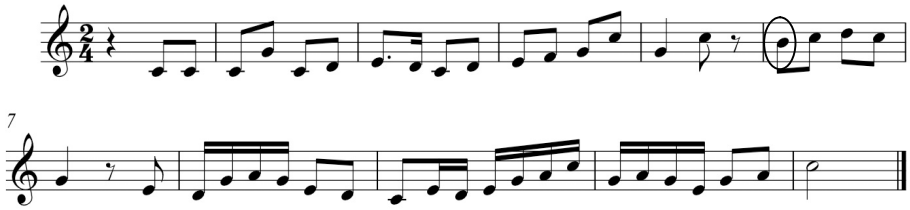
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปโน้ตจรเสียง B ที่ปรากฏในทำนองแปรที่ 6
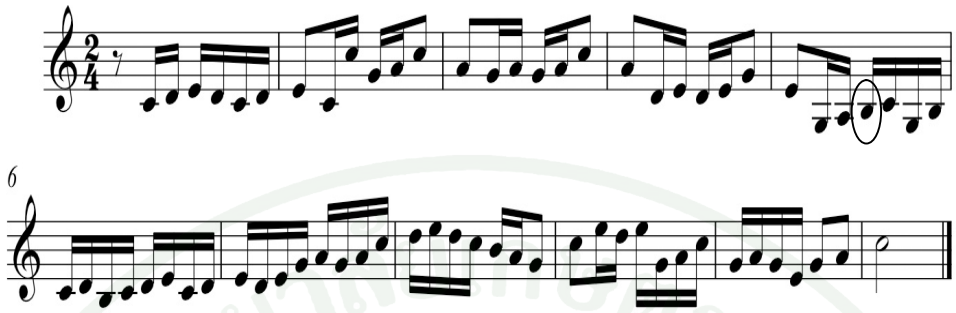
รูปโน้ตจรเสียง B ที่ปรากฏในทำนองแปรที่ 11
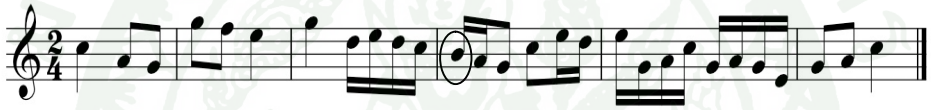
โน้ตจรเสียง F ปรากฏในทำนองแปรที่ 8 และ ที่ 16

รูปโน้ตจรเสียง F ที่ปรากฏในทำนองแปรที่ 8
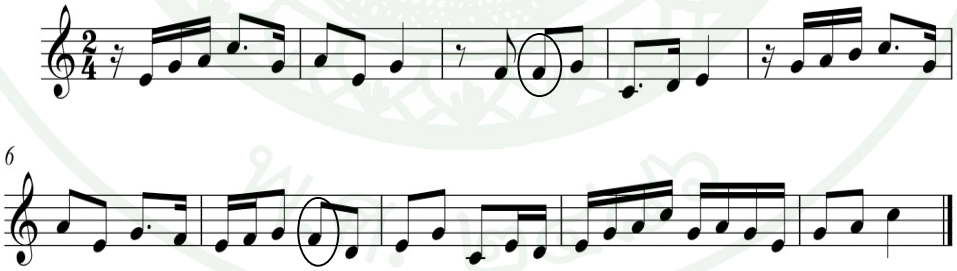
รูปโน้ตจรเสียง F ที่ปรากฏในทำนองแปรที่16
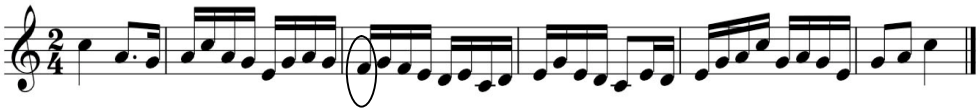
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ยังมีการแปรทำนองหลักเป็นเพลงลูกทุ่ง(เพลงขอเป็นพระเอกของกุ้ง สุทธิราช) ในทำนองแปรที่ 17

รูปทำนองแปรที่17 ที่มีการแปรเป็นเพลงลูกทุ่ง
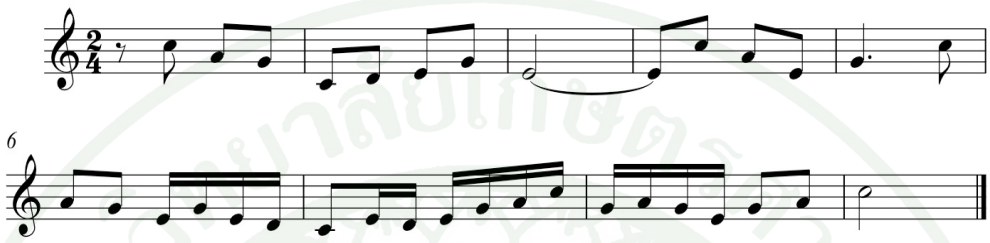
5. รูปแบบของบทเพลง (Form)

A A' Coda

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การแสดงลิเกเป็นการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย แม้ว่าลิเกจะไม่ใช่ศิลปะของไทยแต่เดิม และยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามาจากไหน แต่ลิเกก็ได้รับการถ่ายทอดกันต่อๆ มา และได้มีการดัดแปลงการแสดงเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ในปัจจุบันลิเกมีการปรับตัวตลอดเวลา และมีการนำบทเพลงลูกทุ่งที่กำลังเป็นที่ชื่นชอบของผู้มารวมด้วย ในการแสดงลิเกนอกจากปรับเปลี่ยนการแสดง ยังต้องมีการปรับในส่วนของระยะเวลาการแสดง ภาษาที่ง่ายต่อความเข้าใจ และเนื้อเรื่องที่กระชับ ลิเกคณะแสงวิรัตน์เป็นอีกคณะที่ได้มีการปรับตัวเองตามที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งที่เป็นคณะที่เก่าแก่ และได้รับความนิยมจากคนในชุมชน แต่ก็ต้องมีการปรับการแสดงให้สอดรับความต้องการของผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย เพื่อการดำรงอยู่ของชาวคณะและยังคงสืบทอดการแสดงลิเกต่อไปยังคนรุ่นหลัง

การศึกษาวิจัยเรื่องลิเก คณะแสงวิรัตน์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยได้ศึกษาตามแนวทางของการศึกษาทางมานุษยดุริยางควิทยา(Ethnomusicology) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลิเก คณะแสงวิรัตน์ ผู้วิจัยทำการศึกษาเก็บข้อมูลการแสดง และการสัมภาษณ์ลิเกคณะแสดงวิรัตน์ ระหว่างปี 2551-2553 มีผลการศึกษา การอภิปราย และข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ประวัติลิเกคณะแสงวิรัตน์

คณะแสงวิรัตน์ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 23 ถนน ชมฐีระเวช อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร โดยนายวิรัตน์ ยื่นแก้วเป็นหัวหน้า และผู้ก่อตั้งวง ก่อนจะมาเป็นคณะแสงวิรัตน์ นายวิรัตน์มีภูมิลำเนาเดิมที่บ้านท่าข่อย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ได้เริ่มหัดเล่นลิเกมาจากบิดา เมื่ออายุ 23 ปี ก็ได้ตั้งคณะของตนเอง ใช้ชื่อว่า ร.รัตนศิลป์ ยังได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อ เป็นแสงวิรัตน์อิสลาม และแสงวิรัตน์ ตามลำดับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะแสงวิรัตน์ที่มีนายวิรัตน์เป็นหัวหน้าวงนั้นได้โด่งดังมากในชื่อแสงวิรัตน์อิสลาม แต่ก็ต้องมาถึงจุดเปลี่ยนเมื่อผู้คนไม่ดูลิเก แต่กลับมาดูหนังกันมาก จนทำให้นายวิรัตน์มีหนี้สินจากการผ่อนตึกที่ซื้อมา เนื่องจากไม่มีงานแสดงลิเก เมื่อลิเกเริ่มฟื้นตัวก็มาใช้ชื่อ แสงวิรัตน์ โดยมีนักแสดงตัวหลัก และยืมตัวมาจากคณะต่างๆ การยืมตัวนักแสดงเป็นเหตุการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้ ด้วยเพราะความต้องการของผู้จ้างเป็นหลัก การชื่นชมผู้แสดงคนในคนหนึ่งเป็นพิเศษของสถานที่ที่จะไปจัดการแสดง การยืมตัวจึงถือว่าเป็นเรื่องปกติ

องค์ประกอบของการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ประกอบด้วย

องค์ประกอบของคณะแสงวิรัตน์ประกอบด้วย คณะแสงวิรัตน์ เนื้อเรื่อง ตัวแสดง การแต่งกายขนบนิยมในการแสดง เครื่องดนตรี โรงลิเก และสถานที่ที่แสดง โอกาสในการแสดงและผู้ชม

ลิเกคณะแสงวิรัตน์ ปัจจุบันมีสมาชิกไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับค่าจ้าง แต่ในวันที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลการแสดงมีสมาชิก 9 คน และมีวงดนตรีปี่พาทย์ของคณะไก่ทองบันเทิงศิลป์ 6 คน สมาชิกมีอายุตั้งแต่ 18-69 ปี โดยสมาชิกที่เป็นนักแสดงหลักมี 2 คน คือ นายวิรัตน์ และทัศนัย ไก่ฟ้า ซึ่งเป็นลูกสาว ส่วน นักแสดงคนอื่นได้มีการยืมตัวมาร่วมแสดง ด้านวงดนตรีปี่พาทย์ที่นำมาประกอบการแสดงลิเกก่อน และขณะแสดงนั้นมีวงดนตรีที่บรรเลงรวมกันบ่อยๆ สองวง ได้แก่ วงไก่ทองบันเทิงศิลป์ และวงแกะทอง แต่วงดนตรีปี่พาทย์ที่รวมงานกับคณะแสงวิรัตน์บ่อยที่สุด คือ วงไก่ทองบันเทิงศิลป์ ที่เลือกวงนี้เพราะมีผู้บรรเลงระนาดที่มีฝีมือเก่ง มีไหวพริบปฏิภาณ

เนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงของคณะแสงวิรัตน์นั้น ได้นำการแสดงมาจากเรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆที่ผู้ชมสนใจ มาดัดแปลงให้เข้ากับระยะเวลาการแสดง บ้างเรื่องก็เป็นเดิมที่เคยแสดงแล้ว บ้างเรื่องก็เป็นเรื่องที่พึ่งแต่งขึ้นหลังเวที โดยจะมีผู้บอกบทให้กับนักแสดง ส่วนจะเป็นสมาชิกคนใดคนหนึ่งที่ได้รับความยินยอมจากสมาชิกที่แสดงลิเกในวันนั้น การแสดงที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มีการซ้อมมาก่อน แต่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้แสดง ตัวแสดงหลักๆของเรื่องประกอบไปด้วย พระเอกลูก-พ่อ นางเอกลูก-แม่ ตัวโกง ดาวยั่ว และตัวตลก ตัวตลกจะเป็นตัวที่สร้างความบันเทิงให้กับคนดูได้เป็นอย่างมาก เป็นตัวแสดงที่สำคัญเท่ากับตัวพระเอก และนางเอกในปัจจุบัน การแต่งกายของผู้เสดงนั้นนิยมใช้ดิ้น ใช้ผ้าเยอะ และประยุกต์ให้สะดวก รวดเร็ว สำหรับการแต่งหน้าก็แต่งตามความชอบส่วนตัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขนบธรรมเนียมในการแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ได้แก่ ไหว้ครู วงปี่พาทย์บรรเลงโหมโรง รำถวายมือ ออกแขก เบิกโรง ตามลำดับ

ดนตรีที่ประกอบปัจจุบันเป็นเครื่องดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า แต่จำนวนสมาชิกที่บรรเลงดนตรีหรือ แม้แต่จำนวนชนิดของเครื่องดนตรีจะมากน้อย ขึ้นอยู่กับการว่าจ้าง ในระยะเวลาที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลมีเครื่องดนตรีดังนี้ ระนาดเอก ฆ้อง ตะโพน กลองทัด กรับ และฉิ่ง ส่วนของเพลงร้องจะเป็นการร้องราชนิเกริง และร้องเพลงลูกทุ่ง ขึ้นอยู่กับความถนัดของนักแสดงลิเก ส่วนดนตรีบรรเลงเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริง มีรูปแบบการแปรทำนอง ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของมือระนาด โรงลิเกและสถานที่การแสดง จะเป็นลักษณะลานกว้าง เพื่อให้ผู้ชมมาชมการแสดงได้สะดวก เช่น ลานสนามหน้าโรงเรียน เทศบาล ส่วนเวที ก็เป็นเวทียกพื้นสูง ต่างระดับกับคนดู นากจากนี้ยังมีม่าน และฉากสวยงาม โอกาสในการแสดงลิเกมีทั้งงานศพ งานแก้บน งานประเพณีต่างๆ ผู้ชมส่วนใหญ่ที่มาชมการแสดงมักเป็นคนในพื้นที่ โดยทั้งหญิง ชาย เด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา

ลักษณะทางด้านของบทเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง และบทร้องราชนิเกริง ที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกคณะแสงวิรัตน์

ที่ผู้วิจัยได้เลือกวิเคราะห์ คือ เพลงร้องราชนิเกริง และการแปรเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริง ซึ่งทั้งหมด 17 เพลง

โดยเพลงนำเข้าร้องของของราชนิเกริงที่เป็นทำนองหลัก มีกลุ่มเสียง 5 เสียง ได้แก่ โด(C) เร (D) มี (E) ซอล (G) ลา(A) การเคลื่อนทำนองแบบตามขั้น(Conjunct motion) ช่วงเสียงความกว้างของเสียงอยู่ระหว่าง A ช่องที่2 เสียงสูงสุดคือเสียง E ช่องที่4 รูปลักษณ์ของท่วงทำนองมีลักษณะทิศทางที่คงที ในอัตราจังหวะ2/4 (♩ = 60) พื้นผิวเป็นแบบประเภททำนองเดียว

ในส่วนเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริงทำนองแปรมี 17 เพลง โดยในส่วนของการแปรทำนองนั้นแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ

1 จำนวนห้องทำนองแปร 6ห้อง

2 จำนวนห้องทำนองแปรที่มากกว่า6ห้อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทำนองแปรที่มี 6 ห้อง ได้แก่ ทำนองแปรที่ 2 และ3 ตามลำดับ จากการวิเคราะห์จังหวะตกของทำนองแปรจะเห็นได้ว่ามีโน้ตที่เหมือนกับจังหวะของทำนองหลัก คือ โน้ต C D E F และG

ทำนองแปรที่มีมากกว่า 6 ห้อง ได้แก่ ทำนองแปรที่ 1 และที่4 - ที่17 จากการวิเคราะห์จังหวะตกของทำนองแปรจะเห็นได้ว่ามีโน้ต C D E G และ A ซึ่งตรงกับจังหวะตกของโน้ตทำนองหลัก แต่มีทำนองแปรที่ 4 6 8 11 และ 16 มีโน้ตจร คือ โน้ต B และ F ตามลำดับ ปรากฏในทำนองแปรที่ 4 6 และ 11 นอกจากนี้ยังมีการแปรทำนองหลักเป็นเพลงลูกทุ่ง คือ เพลงขอเป็นพระเอกในหัวใจเธอ ของ กุ้ง สุทธิราช

รูปแบบฟอร์มของเพลงนำเข้าร้องราชนิเกริงจึงเป็นแบบ A A' Coda

บทร้องราชนิเกริง เป็นการร้อง โดยการด้นสด และเกิดจากปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดงลิเกเอง มีบางส่วนนำบทเพลงลูกทุ่งมาร่วมร้องเป็นบางช่วงการแสดง

เครื่องแต่งกายเมื่อก่อนใช้ดิ้น ใช้ผ้าเยอะ ปัจจุบันมีการประยุกต์การแต่งกายให้เกิดความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น โดยมักเตรียมมากัน 2-3 ชุดการแต่งกาย เพื่อใช้เปลี่ยนในแต่ละฉากของการแสดง และในแต่ละคนก็จะมีการแต่งหน้าทำผมตามความชื่นชอบส่วนตัว

พิธีกรรมที่พบจากการแสดงลิเกคณะนี้ เป็นพิธีบูชาครูก่อนแสดง พิธีนี้เรียกว่า ตั้งกรรมนน โดยจะมอบหมายให้นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว เป็นผู้ประกอบพิธี

จากการศึกษาพบว่า การแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมในชุมชนตะพานหินที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ทั้งในเรื่องการกระชัดเวลาแสดง การเลือกตัวนักแสดง ในรายละเอียดที่กล่าวมาจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ลิเกสามารถอยู่ในชุมชนได้ โดยต้องมีการทำความเข้าใจความพึงพอใจ กับรสนิยมความชอบของคนในชุมชน

กระบวนการผลิตผู้มีความรู้ความสามารถขึ้นมาเป็นนักแสดงในคณะ เกิดจากกระบวนการถ่ายทอดความรู้ เริ่มจากการเลือกผู้แสดง มีอยู่ 2 ส่วน คือ ผู้ที่เป็นสมาชิกหลัก และผู้ที่ถูกยืมตัวแสดง ด้านความสามารถของนักแสดงนั้น จะได้การถ่ายทอดความรู้จากบุคคลในครอบครัว ญาติพี่น้อง คนในชุมชน และครูพักลักจำ ส่วนบทบาทการแสดงนักแสดงแต่ละคนจะเป็นผู้เลือกบทเอง และคนที่จะเลือกนักแสดงก็คือ คนว่าจ้าง ซึ่งถ้าผู้ว่าจ้างต้องการพระเอกที่อยู่นอกคณะ ทางคณะก็ต้องมีการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยืมตัวผู้แสดงจากคณะอื่น ในสมัยก่อนนั้นผู้ที่จะได้เป็นพระเอกต้องมีเสียงดี แต่ในปัจจุบันขึ้นอยู่กับสถานที่ที่ไปแสดงว่าคนในชุมชนนั้นมีความต้องการแบบไหน

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง ลิเกคณะแสงวิรัตน์ได้นำทฤษฎีต่างๆมาใช้ในการศึกษาสามารถอภิปรายได้ดังนี้

ทฤษฎีการหน้าที่นิยม(Functionalism Theory) คือ องค์ประกอบ(item) ต่างๆของวัฒนธรรมทุกส่วนทำหน้าที่สนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์และวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมเติบโตมาจากความจำเป็น 3 ประเภท ของมนุษย์ คือ 1) ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน 2) ความจำเป็นขั้นต่อมาหรือความต้องการด้านสังคม และ 3) ความต้องการทางด้านจิตใจ ความต้องการเบื้องต้น คือ ความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่

จากการศึกษาพบว่าลิเกคณะแสงวิรัตน์มีการตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ทั้งสามด้าน กล่าวคือ ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานเมื่อสมาชิกในคณะได้รับค่าตอบแทน รายได้ส่วนนี้ก็นำมาสนองความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน ความต้องการด้านสังคมปัจจุบัน ลิเกคณะแสงวิรัตน์ยังคงรับใช้สังคม เช่น การแสดงเพื่อให้ความบันเทิงแก่คนในชุมชนตะพานหิน และชุมชนอื่นๆ โดยการแสดงออกโรงไปตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งแล้วแต่ผู้ว่าจ้าง ปัจจุบันคณะแสงวิรัตน์มีผู้ว่าจ้างให้ไปเล่นทั้งในอำเภอตะพานหิน และข้ามจังหวัดไปยังจังหวัดอื่นๆที่ใกล้เคียง จึงสรุปได้ว่า ลิเกคณะแสงวิรัตน์นั้นทำการแสดงที่มีส่วนทำหน้าที่สนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ทั้งสามด้าน

จากการศึกษาพบว่าลิเกคณะแสงวิรัตน์เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีการถ่ายทอด และรับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสต่างๆ ทั้งเรื่องเครื่องแต่งกาย บทเพลงที่มีการนำเพลงลูกทุ่งมาร้อง และบรรเลงร่วมกับการแสดงลิเก โดยได้มีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ(Oral) ให้กับสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในคณะ และในขณะเดียวกันก็ได้มีการครูพักลักจำการแสดงรูปแบบต่างๆจากคณะอื่น ๆ เมื่อมีการถูกยืมตัวไปแสดงรวมกัน จึงสรุปได้ว่า การแสดงลิเกของคณะแสงวิรัตน์ เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสต่างๆที่เข้ามาและปรับเข้ากับการแสดงลิเก จนเป็นอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คือ การที่ชาวบ้านในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเทคโนโลยี รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตบ้างด้าน โดยเฉพาะเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจของมนุษย์ และกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมานั้น

จากการศึกษาพบว่าลิเกคณะแสงวิรัตน์ในอดีตที่เคยได้รับความนิยมอย่างมาก แต่เมื่อมีหนังเข้ามา ก็ทำให้ไม่มีผู้ว่าจ้างการแสดงเลย ในปัจจุบันได้มีการแสดงอื่นๆเช่น การแสดงของเพลงลูกทุ่งที่มีการนำนักร้องลูกทุ่งที่กำลังเป็นที่สนใจในขณะนั้นเข้ามาในอำเภอตะพานหิน และยังมีการส่งเสริมการขายสินค้าต่างๆติดตามมากับการแสดงด้วย ดังนั้นการแสดงลิเกจึงต้องมีการปรับเปลี่ยน เช่น การนำเพลงลูกทุ่งที่กำลังเป็นที่นิยมมาใช้ในการแสดง ทั้งการร้อง และการบรรเลงเพลง รวมถึงมีการปรับเปลี่ยนเวลาการแสดงให้สั้นขึ้นถ้ามีการแสดงของเพลงลูกทุ่งมารวมในงานด้วย จึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนส่งผลกระทบต่อลิเกคณะแสงวิรัตน์ในภาพรวมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องความงามทางศิลปะ คือ การประเมินค่าทางรสนิยม รสนิยม ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจที่ก่อให้เกิดความสุข ในแต่ละบุคคล รสนิยมสามารถบ่งชี้ความพอใจที่ก่อให้เกิดความสุข สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องเฉพาะตัว

จากการศึกษาพบว่า รสนิยมของผู้ชมมีผลต่อรูปแบบการแสดง ระยะเวลาที่ต้องมีการปรับให้กระชับ เนื้อเรื่อง การเลือกตัวนักแสดง ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้ว่าจ้าง และกับสถานที่ที่จะไปแสดง รสนิยมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการปรับตัวของลิเกคณะแสงวิรัตน์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การศึกษาเรื่องลิเกคณะแสงวิรัตน์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการแสดงที่อยู่กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอำเภอตะพานหิน ผู้ศึกษาควรมีความรู้และเข้าใจในประเพณี และเทศต่างๆ เช่น งานประจำปี งานงิ้ว เป็นต้น

2. ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การแสดงลิเกทางสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เริ่มจากในชุมชนตำบล อำเภอ และระดับจังหวัด เพื่อเป็นการสืบสาน และเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงลิเกให้เป็นที่รู้จัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. หน่วยงานราชการควรให้การสนับสนุนช่วยส่งเสริมและจัดสำรวจประชากรลิเกที่มีการเพิ่ม-ลด และจัดเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง โดยให้โรงเรียน และชุมชนในอำเภอตะพานหินเป็นศูนย์รวมข้อมูล รวมทั้งรณรงค์ในการอนุรักษ์ และสืบทอดการแสดงลิเกให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากลิเกอำเภอตะพานหินมีจำนวนมาก และการแสดงลิเกก็เป็นแบบยืมตัวมารวมแสดง การจะสำรวจในแต่ละคณะจึงมาเป็นการยาก ควรมีการส่งเสริมให้มีการสำรวจ และสนับสนุนการวิจัยด้านนี้ให้มากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาวิจัยการแสดงลิเกของแต่ละคณะในอำเภอตะพานหิน ว่าแต่ละคณะมีความเหมือน และแตกต่างกันอย่างไร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. 2523. **โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ.** ม.ป.ท.

กบิน ชื่นชอบ. 2551. **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

กุหลาบ. 2551. **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

งามพิศ สัตย์สงวน. 2547. **การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จำนง อดิศักดิ์. 2548. **ระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่งคงของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเนติกุลการพิมพ์.

เฉิดฉาย ดอกแก้ว. 2543. **การวิเคราะห์เนื้อหาของลิเกลูกบท**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชญานุวัฒน์ ศิลปศาสตร์. 2549. **วารสารนักบริหาร** 18 (6): 113-118.

ธนาคารกรุงเทพ. 2542. **เอกสารการประกวดลิเกของธนาคารกรุงเทพ**. กรุงเทพมหานคร.

นงค์นุช ไพรพิบูลย์. 2541. **ลิเก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมแพคท์พรินท์ จำกัด.

ประคอง. 2551. **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

ประสาน พุกเกษม. 2551. **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

ปัญญา รุ่งเรือง. 2546. **หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2549. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. ม.ป.ป. **ลิเก**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ บันทึกสยาม.

พิสุทธ์ สุดทับ. 2551. **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

เพลินศรี ศรอุทัย. 2551. **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

มนตรี ขุนชาติ. 2550. **สัมภาษณ์**, 11 ตุลาคม 2550.

_____. 2551ก **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551

_____. 2551ข **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

รัชนี เศรษฐโฐ. 2523. **สังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิฆเนศ.

รัชพล ไชยชน. 2551. **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

รัน โพธิ์ทอง. 2551. **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2552. **พจนานุกรมศัพท์วรรณไทย.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท ยูเนียน อุลตร้า ไวโอเร็ต จำกัด.

รุ่งเพชร แก้วมีบุญ. 2550. **สัมภาษณ์**, 11 ตุลาคม 2550.

_____. 2551. **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

เรณู โกศินานนท์. 2540. **การแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาวานิช จำกัด.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เล็ก ชูจิต. 2551. **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

ไล้. 2551. **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

วรรณะ ยื่นแก้ว. 2550ก **สัมภาษณ์**, 18 พฤษภาคม 2550.

_____. 2550ข **สัมภาษณ์**, 11 ตุลาคม 2550.

_____. 2551ก **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

_____. 2551ข **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

วิรัตน์ ยื่นแก้ว. 2550ก **สัมภาษณ์**, 18 พฤษภาคม 2551.

_____. 2550ข **สัมภาษณ์**, 11 ตุลาคม 2550.

_____. 2551ก **สัมภาษณ์**, 23 กุมภาพันธ์ 2551.

_____. 2551ข **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

_____. 2551ค **สัมภาษณ์**, 6 พฤษภาคม 2551.

_____. 2551ง **สัมภาษณ์**, 7 พฤษภาคม 2551.

_____. 2551จ **สัมภาษณ์**, 11 พฤษภาคม 2551.

_____. 2551ฉ **สัมภาษณ์**, 12 พฤษภาคม 2551.

_____. 2552. **สัมภาษณ์**, 1 มกราคม 2552.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สนิท สมัครการ. 2534. **วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สมภาพ สอนวงศ์. 2550. **การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการสำหรับชุมช ศิลปะการแสดงในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดนเน้นการสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการความรู้**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สัญญา สัญญาวิรัตน์. 2551. **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหา และแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร. 2548. **โครงการภูมิบ้าน ภูมิเมือง การสืบค้นข้อมูลปัญญาด้านศิลปะการแสดงลิเกจังหวัดพิจิตร**. พิจิตร: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร.

สุกัญญา สมไพบูลย์. 2543. **สัญนิยมในสื่อสารการแสดงลิเกลยุคโลการภิวัฒน์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุจริต บัวพิมพ์. 2538. **มรดกไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นท์ติ้ง เฮาส์

สุชาติ แสงทอง. 2552. **ชีวิตกับดนตรี**. นครสวรรค์: หจก. ริมปิงการพิมพ์.

สุเทพ ศราทับวานิช. 2551. **สัมภาษณ์**, 5 พฤษภาคม 2551.

สุรพล วิรุฬรักษ์. 2549. **นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริยา สมุทคุปติ์. 2541. **แต่งองค์ทรงเครื่องลิเกในวัฒนธรรมประชาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเทคโนโลยี.

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2549. **ชุดพื้นฐานของสังคมศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หฤทัย ชัดนาค. 2545. **การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ในการผลิตลิเกเวทีช่อง11 พิษณุโลก พ.ศ. 2545**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนงค์. 2551. **สัมภาษณ์**, 5 พฤษภาคม 2551.

อนุชาย เกศรมาลา. 2551ก **สัมภาษณ์**, 11 ตุลาคม 2551.

_____. 2551ข **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

อนุรักษ์ ทรงกสิวิทย์. 2551. **สัมภาษณ์**, 4 พฤษภาคม 2551.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก ก

บทบาทการแสดงเรื่องสาบาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทลิเกคณะแสงวิรัตน์เรื่องแรงสาบาน

ตอนขุนเปียชิงบัลลังก์ฟ้าหญิงกาญจนา

ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro2)

ขุนเปีย:(ร้องราชนิเกริง) นามว่าขุนเปียเจี๊ยจ้าว นามว่าขุนเปียเจี๊ยจ้าว
ชื่อข้า...เชาว์ข้าชื่อว่า นิสัยชอบเก่งเราชิไม่กลัว
เจอชื่อข้าทั่วลือว่าโง่ อยากสร้างความดีก็สร้างไม่ได้
เพราะเกิดใจกลางโจร เมืองโจร เมืองโจร

(เจรจา) รับใช้ราชองการขององค์ฟ้าหญิงกาญจนา แต่
หลังจากนี้เราซุ้มลูกน้อง ขุนโจรเอาไว้ปล้นบ้านเล็กเมืองน้อย แต่เราขุน
เปียนี้อยากเป็นใหญ่อยากเป็นเจ้าอยากชิงบัลลังก์ขององค์พระมหากษัตริย์
ฟ้าหญิงกาญจนา เป็นโอกาสดีของเราวันนี้จะขอปฏิวัติที่วัง

เฒ่าคง: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro3)**

ร้องราชนิเกริง

กราบเท้าเสียก่อนร้อง กราบผู้เจริญทั้งหลาย
อย่าพึ่งชิงชังแฟนหญิงชาย กราบน้านายสาวหนุ่ม
พระเอกโด่งดังมาเมื่อครั้งอดีต พระเอกโด่งดังมาเมื่อครั้งอดีต
แฟนแฟนก็อย่าคิดข้องขัด น้ำใจไม่แล้งอย่างแสงวิรัตน์
และก็อย่าพึ่งป้องปัดตั้งปม แก่แก่แบบนี้ฉันคงไม่มีเสน่ห์
ไม่เหมือนลิเกหนุ่มแน่น หนุ่มหนุ่มน้าเอยค่อยให้
คะแนน
ผมคงไม่แก่ไปถึงแก่นยืนกุ้ม ถึงจะแก้ก็พร้อมไม่ยอมแพ้
……..เล่นแค่หมดพุง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เฒ่าคง:(เจรจา) ผมเองก็มีชื่อว่าตาคง ไม่หล่อเลยเป็นตา อาชีพก็ยากจน ไม่มีอะไรหรอกชอบทอดแหหาปลา นี้หน้าฝนแล้ว เรามองข้าวสารในถังก็หมด ยังไงเราก็เตรียมแหเอาไปทอดที่แม่น้ำน่านดีกว่า ซักพักนึงเพื่อได้ปลามาเอาไปขาย เราจะได้มีเงินจับจ่ายใช้สอย เราอยู่คนเดียวลูกเมียก็ไม่มี

ฟ้าหญิงกาญจนา: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro4)**

ร้องราชนิเกริง

แม่โฉมยงองค์หญิง เพราะเป็นยอดมิ่งประมุก
อยู่ในปราสาทมีความสุข มิเคยจะทุกข์หมนหมอง
ในเวียงวังต่างนิเวศ รักษาอยู่ในเขตปกครอง

ฟ้าหญิงกาญจนา:(เจรจา) ถึงแม้ว่ากาญจนาผู้นี้จะไร้สามีแต่ก็ยังมีโอรสยังไร้เดียงสา ประชาราษฎร์ให้ความรักและความเมตตาเราเป็นอย่างดี

ขุนเปีย: (เจรจา) ฟ้าหญิง อย่าพึ่งตกใจไปเลยฟ้าหญิงกาญจนา เกล้ากระหม่อมขุนเปีย มาครั้งนี้ บอกกับฟ้าหญิงเลยว่าต้องการปฏิวัติชิงวัง

ฟ้าหญิงกาญจนา:(เจรจา) สาระเลว อุตสาห์เลี้ยงดูปูเสื่ออย่างดีกับทรยศ แกอย่าหวังเลยว่าจะได้นั่งนัตตระบัลลังก์แห่งนี้ ถ้าจะได้ไปก็เอาชีวิตฉันไปก่อนซิ

ขุนเปีย:(เจรจา) มอบรัตนบัลลังก์หรือมอบกายมาเป็นเมียของขุนเปียซะดีกว่า

ฟ้าหญิงกาญจนา:(เจรจา) คงไม่มีทาง บุญวาสนาของแก่ไม่มีโอกาสได้ครอบครองรัตนบัลลังก์ของข้าหรอก ไอ้สันดานชั่ว

ขุนเปีย:(เจรจา) ฟ้าหญิงตาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฟ้าหญิงกาญจนา:(เจรจา) อ่ะ แม่น้ำ ลูกจ๋า แม่เป็นผู้หญิง ไฉนเลยจะสู่รบปรบมือกับผู้ชายได้ ลำพังตัวแม่เองก็ยังเอาตัวไม่รอด ยังมีลูกเป็นภาระติดตัวของแม่มาอีก เราสองคนต้องตายแน่ๆ ไม่มีใครมาช่วยเราหรอกลูก มีแพมาช่วยเราแล้วถ้าเราไปด้วยกันเราต้องตายแน่ แม่จะเอาแพอันนี้ให้ลูกของแม่ได้ลอยตาน้ำไป ลูกจ๋า ถ้ายังไม่ตายเราคงได้เจอกันใหม่ โชคดีนะลูก

ขุนเปีย:(เจรจา) ฟ้าหญิงอย่าอยู่เลย ตาย

ฟ้าหญิงกาญจนา:(เจรจา) ไม่

ขุนเปีย: (เจรจา) วันนี้แหละเจ้าหนี้ข้าไม่พ้นแน่ ไม่ว่าไอ้อีคนใดชุบเลี้ยงชีวิตเด็กทารกน้อยกูเสือเปีย จะตามล่าจองร้างจองผลาญมึง

ตอนเฒ่าคงเก็บสายชลมาเรียก

เฒ่าคง:(เจรจา) โอ้นี้ลูกใครเนี้ยผู้ชายซะด้วย คนเราสมัยนี้ได้กันไม่เลี้ยงกัน มีลูกขึ้นมาคนก็เอามาทิ้ง เป็นเด็กอ่อนหน้าตามีสกุลซะด้วยสิ เราจะทำยังไง เราจะมีปัญญาเลี้ยงเด็กคนนี้ได้หรอ ยากจนเงินทองก็ไม่มี แต่เราจำเป็น จำใจ เราต้องเก็บเด็กคนนี้เลี้ยงเอาไว้ เป็นผู้ชายซะด้วยสิ น่ากลัวเป็นพระเอกแน่เลยลูกเอย พ่อแม่เป็นใครเนี้ย เอาหละไม่เป็นไร เมื่อเรามาเจอเด็กที่กำลังจะตาย เราจะต้องเก็บเด็กคนนี้ไปเลี้ยงเป็นลูกของเรา มันมากับสายน้ำ เราจะตั้งชื่อให้เด็กคนนี้ว่าสายชล

เฒ่าคง: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro5)**

ร้องราชนิเกริง

อนิจจังน่าสงสาร.....เมตตา เป็นลูกใครไฉนเหล่าหนา
เกิดความเมตตาอีกคน จะจนจะยากลำบากใจ
ก็ต้องเลี้ยงพ่อเด็กนี้ไว้เอาบุญ จะจนจะยากลำบากใจ
ก็ต้องเลี้ยงพ่อเด็กนี้ไว้เอาบุญ ต้องคอยกระตุ้นเตือนใจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สอนอาลัยหลายหน มีใครสร้างความทุกข์มาทิ้ง
เกิดจากเด็กซิ่งวัยซน

ตอนไอ้ลือสาบานรักกับใต้ร่ม

ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro6)

ไอ้ลือ: (ร้อง)

ร้องราชนิเกริง

ไอ้หนุ่มบ้านนาน่าตาซื่อ นามว่าเจ้าลือคนยาก
ถ้าแม้นจะจนทุกข์ทนลำบาก ถึงจะทุกข์ทนไม่บ่นลำบาก
ถึงจะทุกข์ทนไม่บ่นลำบาก แต่มีความรักสูงลิ้ว
นามว่าไอ้ลือมันรักใต้ร่ม กลัวรักจะไม่สมขมขื่น
ทุกวันพร้อมทุกคืน ไอ้ลือสะอื้นหน้านิ่ว
กลัวความรักไอ้ลือจะรั่ว กลัวคนเข้ามาขู่แซงคิว

ไอ้ลือ: (เจรจา) ณ.ท้องทุ่งบ้านนาแห่งนี้ ยังมีตัวข้าใช้นามว่าเจ้าลือ เป็นหนุ่มคนยาก ทุกคนรู้ว่ามันลำบากสิ้น แต่ตอนนี้ ร่างกายเป็นหนุ่ม เลือดหนุ่มมันฉีด ตอนนี้มีความรัก แอบรักสาวใต้ร่มอยู่ทุกวัน จะต้องไปหาใต้ร่ม วันนี้ก็เช่นกัน จะไปบอกความรักกับใต้ร่ม ให้รู้ตัวสักทีว่า มันถึงเวลาหรือยังที่ไอ้ลือคนนี้จะแต่งงานกับเธอ

ไอ้ลือ: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro7)**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร้องราชนิเกริง

หมั่นรอกเค้าว่าให้มั่นกู้ เมื่อริเจ้าชู้ให้หมั่นเกี๊ยว
กลัวรักไม่สมอารมณ์ต้องเสียว มีรักคนเดียวคุมเข้ม
ไอ้ลือไม่จะไม่หนอรีรอ จึงไปสานต่อให้เต็ม

ใต้ร่ม: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro8)**

ร้องราชนิเกริง

ณ.ที่กระท่อมท้ายทุ่ง ช่างอยู่ห่างกรุงเกรียวกราว
ชีวิตต้องเหงานั่งง่วง เพราะเกิดมาดวงไม่เด่น
กุศลสร้างด้วยเคยถูกบุญนี้เกิดเกื้อกูลสู่บาปหรือเทพเจ้าเค้าแกล้งสาบให้สาวมารับเวรเล่น
ฉันอยากจะหลบหลีกเลี่ยง ไม่มีทางเบี่ยงบ่ายเบน

ใต้ร่ม:(เจรจา) เราเองมีชื่อว่าใต้ร่ม ในกระท่อมหลังนี้ใต้ร่มขาดทั้งพ่อและแม่เป็นที่พึ่ง แต่ว่าตอนนี้มีความรักอยู่กับพี่ลือ ทุกวัน และก็ทุกครั้งเราเคยนัดพบกัน วันนี้ก็เช่นเดียวกัน เราจะต้องไปพบกับพี่ลือ

ขุนเปีย:(เจรจา) สวยเหลือเกินแม่คุณทูนหัว จะรีบร้อนไปไหนจ๊ะ

ใต้ร่ม:(เจรจา) ฉันจะไปข้างหน้า และท่านหละเป็นใคร อยู่ก็มาข้างหน้าเราไว้

ขุนเปีย:(เจรจา) เรามีนามว่าขุนเปีย ที่ขว้างนางไว้ครั้งนี้ อยากคุยกับนางสักสองสามนาทีได้ไหม

ใต้ร่ม:(เจรจา) คุยเรื่องอะไร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขุนเปีย:(เจรจา) คุยแบบไม่อ้อมค้อมเลยว่า ขุนเปียรักเธอ

ใต้ร่ม:(ร้อง) **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro9)**

ร้องราชนิเกริง

พูดออกมาได้ช่างไม่กระดาก อย่ามาพูดมากปากหมา
ตัวเสนียดนึกว่าเกลียดขี้หน้า ฟังคำที่ว่ากล่าวไว้
เป็นเมียตัวโกงมันคงจะกร่อย ขอร้องจงถอยให้ไกล

ใต้ร่ม:(เจรจา) จะถอยหรือไม่ถอย

ขุนเปีย:(เจรจา) เราไม่ถอย

ใต้ร่ม:(เจรจา) จะถอยหรือไม่ถอย ไม่ถอยหรอ

ขุนเปีย:(เจรจา) มันตบหรือมันต่อยว่ะเนี้ย รอก่อน

ใต้ร่ม:(เจรจา) ขุนเปีย

ไอ้ลือ:(เจรจา) ใต้ร่มเป็นอะไรหรือเปล่าจ๊ะ

ขุนเปีย: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro10)**

ร้องราชนิเกริง

มึงเป็นใครใยมาขว้าง ให้รีบหลีกทางควรหลบ
มาเจอเสือเปียเดี๋ยวสยบ มึงควรจะหลบขุน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไอ้ลือ:(เจรจา) นี้ไอ้เสือ.....หมายย้ำ ไฉนมึงมาปล้ำแฟนกู

ขุนเปีย:(เจรจา) นี้เหรอแฟนมึง

ไอ้ลือ:(เจรจา) ใช่

ขุนเปีย:(เจรจา) รูปร่างไม่เหมือนกันเลย น่าจะเป็นแฟนกูมากกว่านะ กูหล่อเหลาเอาการนะ

ไอ้ลือ: (ร้อง)

ร้องราชนิเกริง

ไฉนมึงมาปล้ำแฟนกู ประเดี๋ยวจะยับพับอดซู
ประเดี๋ยวจะรู้จะซึ้ง จะสู้ขาดวิ้นสิ้นชีวาวาย

ขุนเปีย:(เจรจา) แล้วใครจะมาช่วยมึง มึงหนีไม่พ้นหรอก ใครขวางตาย

ใต้ร่ม:(เจรจา) ถึงจะเป็นหนุ่มแก่ ก็ยังเก่งอยู่นะเนี้ย

ไอ้ลือ:(เจรจา) ว่าไงนะ

ใต้ร่ม:(เจรจา) เค้าเรียกว่าจะหนุ่มไม่เชิง จะแก่ก็ไม่เชิง

ไอ้ลือ:(เจรจา) มึงว่ากูแก่ ซะเลยก็หมดเรื่อง

ใต้ร่ม:(เจรจา) แก่ก็ยังน่ารักนะ

ไอ้ลือ:(เจรจา) ใต้ร่มจ้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ใต้ร่ม:(เจรจา) จ้า

ไอ้ลือ:(เจรจา) พี่ลือมาวันนี้มีเรื่องคาใจอยู่

ใต้ร่ม:(เจรจา) มีเรื่องอันใด

ไอ้ลือ:(เจรจา) จะถามใต้ร่ม ทุกวันที่ผ่านมา ใต้ร่มเห็นไอ้ลือคนนี้เป็นยังไงบ้าง

ใต้ร่ม:(เจรจา) พี่ก็เป็นคนดีนะซิ

ไอ้ลือ:(เจรจา) ดี ได้คิดบ้างหรือเปล่า ว่าถ้าใต้ร่มจะมีคู่ หมายปองผู้ชายไว้สักคนหรือยัง

ใต้ร่ม:(เจรจา) พี่เราคนหมู่บ้านเดียวกันนะ ใต้ร่มยังไม่เคยรักใครเลย พอตื่นเช้าขึ้นมาก็เจอแต่พี่อ่ะ และจะไปรักใครได้

ไอ้ลือ:(เจรจา) ขอให้มันมีคนเดียวคือพี่เถอะคนบ้านนี้ พี่มีเรื่องจะบอกจ๊ะ

ใต้ร่ม:(เจรจา) มีเรื่อง

ไอ้ลือ:(เจรจา) พี่ลือคนนี้รักใต้ร่ม

ใต้ร่ม:(เจรจา) พี่รักฉัน

ไอ้ลือ:(เจรจา) ถูกแล้วหละจ๊ะ ใต้ร่มจะรังเกลียดตัวพี่ลือคนนี้หรือเปล่า

ใต้ร่ม:(เจรจา) ใต้ร่มไม่รังเกลียดพี่หรอก

ไอ้ลือ:(เจรจา) จริงนะ

ใต้ร่ม:(เจรจา) จริงซิ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไอ้ลือ:(เจรจา) ถ้าอย่างนั้นไปเข้ามุ้ง

ใต้ร่ม:(เจรจา) โอ้ย

ไอ้ลือ:(เจรจา) ใจมันร้อน

ใต้ร่ม:(เจรจา) แม้ พูดง่ายนะ

ไอ้ลือ:(เจรจา) ก็จะให้ทำยังไงหละ คนเรารักกัน

ใต้ร่ม:(เจรจา) พี่ลืมแล้วหรอ ว่าหมู่บ้านเรา มีศาล มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ไอ้ลือ:(เจรจา) ใช่จ๊ะ เอาอย่างนี้ ไม่ให้เธอเสียเกียรติ์ของลูกผู้หญิง พี่จะเข้าตามตรอก และออกตามประตู ให้ผู้คนเค้าได้รู้เห็นว่าฉันไอ้ลือแต่งงานกับเธอ พี่จะไปเงินสักก้อน เพื่อมาสู่ขอเธอแต่งงาน เธอว่ายังไง

ใต้ร่ม:(เจรจา) ดีซิจ๊ะ ถ้าหากว่าพี่รักฉันจริง พี่ออกไปหางานทำ เมื่อได้เงินแล้วก็รีบกลับ

ไอ้ลือ:(เจรจา) ความรักของพี่เมื่อยอมห่างเธอแล้วพี่กลัวเหลือเกิน กลัวว่ารักของพี่ มันจะล่องลอยไปเสียที่อื่น ทำให้ไอ้ลือคนนี้มันต้องตรอมตรม จะขอสัญญาอะไรจากใต้ร่มสักอย่าง

ใต้ร่ม:(เจรจา) สัญญาอะไรอีกหละ

ไอ้ลือ:(เจรจา) พี่อยากชวนเธอไปศาลเจ้าแม่ ไปสาบานความรักกับพี่เพื่อความมั่นใจ

ใต้ร่ม:(เจรจา) ถ้าพี่ไม่เชื่อใจ ใต้ร่มก็พร้อมจะไปศาลเจ้าแม่กับพี่จ๊ะ

ไอ้ลือ:(ร้อง)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร้องราชนิเกริง

ถ้าหากพร้อมด้วยวาจา สาบานกันเถอะหนาใต้ร่ม
ไอ้ลือกลัวรักจะขืนจะขม ใต้ร่มจ้า

ไอ้ลือ:(เจรจา) ไปจ๊ะ

ไอ้ลือ:(เจรจา) สาบานกับพี่ต่อหน้าเจ้าแม่ร่มไทรแห่งนี้ ขอให้ความรักของเราสองสมปองไม่มีวันเปลี่ยนแปลง นะจ๊ะใต้ร่ม

ไอ้ลือ: (ร้อง) **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro11)**

ร้องราชนิเกริง

สาบานต่อหน้าว่าข้ารักคงมั่น รักใต้ร่มนั้นหมดใจ
เจ้าแม่เป็นพยานได้ไหม ความรักอย่าให้โศกศันย์

ใต้ร่ม:

ร้องราชนิเกริง

จะขอรักจริงจากใจ โปรดจงเชื่อใจทั้งหนา
จะขอยืนยันให้สัญญา รักปรารถนาเนิ่นนาน

ไอ้ลือ: (ร้อง)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร้องราชนิเกริง

อย่าให้เราเฉือนนั้นเบือนบิด เจ้าอย่าได้คิดเปลี่ยนแปลง
ให้ความรักมั่นจอมขวัญอย่าแกล้ง อย่าให้รักตกแหล่งอวสาน
หากใครเบือนบิดหนอคิดตะแบง ขอให้ตายเสียด้วยแรงสาบาน

ไอ้ลือ:(เจรจา) สาธุ

ใต้ร่ม:(เจรจา) โอ้ย

ไอ้ลือ:(เจรจา) เป็นอะไรจ๊ะใต้ร่ม

ใต้ร่ม:(เจรจา) เปล่าพี่ พี่นะ จำพานไม่ดีต่างหาก

ไอ้ลือ:(เจรจา) อย่างนั้นหรอ

ใต้ร่ม:(เจรจา) อย่าไปคิดมากเลยพี่

ไอ้ลือ:(เจรจา) ลางดี หรือลางร้ายก็ไม่รู้ ใต้ร่มจ๋า อย่าไปคิดมากเลยนะ ความรักของพี่มีเธอตลอด รอพี่อยู่ที่นี้ พี่ไปไม่นาน จะไปหาเงินสักห้าพัน

ใต้ร่ม:(เจรจา) เช่นเดียวกัน ฉันจะรอจนกว่าพี่จะกลับ

ไอ้ลือ:(เจรจา) พี่จะกลับมาแต่งงานกับเธอ

ตอนคุณหนูสันทรายลูกสาวคุณหญิงเป้ากลับมาจากเมืองนอก

สันทราย: (ร้อง)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร้องทำนองเพลงลูกทุ่ง

ลูกเล่นลีลาไฉลัยไม่เป็นรอง เป็นหนึ่งไม่ใช่สองต้องทัศนัย
ลูกเล่นลีลาไฉลัยไม่เป็นรอง เป็นหนึ่งไม่ใช่สองต้องทัศนัย
ดูหุ่นละซิพี่เซ็กซี่เกินใคร อกโตเต่งตึ่งหน้าขึงหน้าจับ
ชายเห็นถึงกับน้ำลายไหล หุ่นน้องนี้หนาน้าอายังอาย
ไวเร็วอย่าช้ารีบตีตราจอง ลูกเล่นลวดลายหลากหลาย

อารมณ์

คารมเชือดเฉือนทำมาสัมผัส ไม่มีข้องขัดให้ขืนขม
นั่งให้เป็นใจในตาคม หุ่นให้เด่นชัดนี้แหละทัศนัย

สันทราย:(เจรจา) ฉันมีชื่อว่าสันทราย ตอนนี้กลับมาจากเมืองนอก คุณแม่ชื่อว่าคุณหญิงเป้า ไม่ได้หละ ไปหาคุณแม่ดีกว่าคิดถึง เราพึงกลับมาจากเมืองนอกซะด้วย

สายชล: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro12)**

ร้องราชนิเกริง

ถ้าร้องไม่เก่งอายลิเกด้วยกัน สิบนิ้ววอนท่านศรัทธา
ผมเป็นน้องใหม่ได้มา ท่านก็อย่าเมินหน้าเลยนั้น
ถ้าเสียงไม่หวานฝากท่านเอาไว้ หนุ่มสุโขทัยไร้ถิ่น
สิงหรรษาศรัทธายะสี่ แฟนจ๋าอย่าหมุนเมินหมาง
หากไม่เหมาะสมผมมันไม่สวย โปรดเถอะนะจงช่วยส่งสื่อ
ชัยเชษฐ์สดใสใจแสนซื่อ จึงช่วยฝืนฟูสืบสาน
ถ้าเสียงไม่ใสแม่อย่าได้ซวนเซ โปรดหลงเสียงเสน่ห์นานนาน

สายชล:(เจรจา) ประนมสิบนิ้วกราบประทานอภัยท่านผู้ชม หากแม้นเสียงแห้งขอขมา อภัยด้วยนะครับ ชีวิตคนเราเกิดมาเลือกไม่ได้ บางคนเกิดมารวย บางคนเกิดมาจน ฉันใดก็ฉันนั้น มนุษย์เราก็ไม่เที่ยงแท้ ตัวผมมีชื่อว่าสายชล ออกหางานทำก็ไม่ได้งาน ไม่ได้เงินเลย กลับไปหาพ่อดีว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง (Intro13)**

ร้องราชนิเกริง

ท่านอย่าด่ากราดเด็กหลวงพ่อศรี กราบน้อยพี่นำพา
จงขอชี้นำไม่เล่นให้ช้า และไม่มัวเฉื่อยชาตัวฉัน
ไม่มัวร้องฉุ้ยไม่มัวร้องช้า เดี๋ยวหาว่าผมร้องฉุย
และไม่มัวพุดคุยรำคาญ

คุณหญิงเป้า:(ร้องลูกทุ่ง)

นี้แหละดาวยั่วสุกัลยา รูปร่างหน้าลีลาสะบัด
และถึงจะอ้วนอึดอัด อึดอัดน่าฟัดไม่ปล่อย
.....ใจดีรูปร่างอ้วนพลี แต่อ้วนดีไม่ย่อย
ก็ลูกเด้งอร่อย ไม่กร่อยหรอกนะแฟนจ๋า
ก็ยักย้ายยืนโยก โชว์หน้าโชว์อกโชว์แขนโชว์ขา
ก็เด้งดีพี่จ๋า แต่ว่าของในขบเปราะ
ใครเห็นก็ต้องมองตา แฟนจ๊ะแฟนจ๋าลีลาหน้าเจาะ
เหมือนกินเห็ดเผาะ เอ๊าะๆน่าเจอะแฟนเอย

คุณหญิงเป้า:(ร้อง) **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro14)**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร้องราชนิเกริง

ออกแล้วอีอ้วนนวลละออง สวยยิ่งกว่าสองเท่าสวย(ซ้ำ)
ความงามก็ได้ความยิ่งก็ด้วย เข้าเรียกว่าสวยเข้าไส้
แม้เนื้อหนังยังตึงเปรี๊ยะ(ซ้ำ) ถ้าใครได้เจี๊ยติดใจ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) อีชั้นมีชื่อว่าคุณหญิงเป้านะค่ะ มีลูกสาวนะค่ะ ไปเรียนเมืองนอก ชื่อว่าคุณหนูสันทรายค่ะ อยู่กับคนใช้คนนึงชื่อว่าไอ้กบนะค่ะ ไม่รู้มันไปอยู่ไหนเนี้ย อยู่มาตั้งหลายปีหละทำงานไม่คุ้มค่าจ้างเลยแม้แต่นิดเดียว เดี๋ยวเรียกไอ้กบก่อน ให้ไอ้กบมาทำงานที่บ้าน กบเอ๋ย

กบ:(เจรจา) ครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) กบเอ๋ย แล้วมันไปไหนหละเนี้ย กบ กบ กบเอ๋ยกบ ไอ้กบ

กบ:(เจรจา) ครับ คุณนายคุณหญิงเป้า เรียกทุกวันเสียงลั่นบ้าน ทำงานตั้งแต่เช้ายันเย็น ข้าวปลาก็ไม่ได้กิน

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ไอ้กบ

กบ:(เจรจา) นี้ก็รกจังบ้าน ครับคุณนาย สวัสดีครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) มึงจะไหว้กูเอาวางก่อนได้ไหม ไม่กวาดเนี้ย ไอ้กบเอ๋ย

กบ:(เจรจา) คุณนายตะโกนเสียงลั่นบ้านอายเค้า มีอะไรทำไมไม่อีเมล์ไปบอก

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ในบ้านกูต้องอีเมล์อะไรว่ะ

กบ:(เจรจา) หรือโทร-ระ-ซอย ก็ได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) โทรศัพท์

กบ:(เจรจา) ครับ มีเรื่องอะไร

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ลูกสาวกูใกล้จะกลับแล้วนะ คล้ายๆว่ามันจะกลับวันนี้

กบ:(เจรจา) ผมก็ได้ข่าวเหมือนกัน

กบ(เจรจา): ตั้งเค้ามาแล้วลูกสาวคุณนาย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) กบเอ๋ย ถ้าลูกสาวกูกลับนะ กูก็ดีใจ

กบ:(เจรจา) ลักษณะจะไม่รอดมั่งปีนี้ โอ้ โห แต่งเนื้อแต่งตัว

สันทราย:(เจรจา) ไอ้กบ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) หน้าบ้านใครมาเรียก

กบ:(เจรจา) ประเทศไทยทำไมร้อนยังงี้ว่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ต้องตะแครงออก

กบ:(เจรจา) ประตูคุณนายไม่ได้หยอดน้ำมัน ไม่ค่อยมีแขกมา ส่วนมั่งจะมีแต่ฝรั่งมั่ง นิโกรมั่ง เพ่นพ่าน

สันทราย:(เจรจา) มามี้

กบ:(เจรจา) สวัสดีครับ

สันทราย:(เจรจา) ไอ้กบ ไอ้กบหรือเปล่าเนี้ย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กบ:(เจรจา) ใช่ครับ

สันทราย:(เจรจา) อันนี้ลูกสัน

กบ:(เจรจา) คุณหนูสันดานใช่ไหมครับ

สันทราย:(เจรจา) สันทราย ไอ้ควาย

กบ:(เจรจา) สันทราย คุณหนู

สันทราย:(เจรจา) มามี้อยู่ไหม

กบ:(เจรจา) อยู่ข้างในคุณหนู

สันทราย:(เจรจา) เทศไทยร้อนว่ะ เทศไทยร้อน

กบ:(เจรจา) คุณนายครับมีคนมา

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ใครหละ

กบ:(เจรจา) คุณหนูสันทรายมาครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ตายแล้วลูกสาวมาแล้ว

สันทราย:(เจรจา) มามี้

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) โถ ลูกสาวมาทำไมไม่บอกแม่

สันทราย:(เจรจา) มามี้ลูกหนูปวดหัว ลูกหนูร้อน ให้ไอ้กบถอดเท้าให้หน่อย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ไอ้กบเฮ้ย บีบๆๆๆๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สันทราย:(เจรจา) ถอดเท้านะ

กบ:(เจรจา) คุณหนูใส่มาตั้งแต่ไหนแต่ไร ใส่มาถึงนี้ได้ถอดเอง ถอดไม่ได้

สันทราย:(เจรจา) บอกให้ถอดก็ถอดซิ

กบ:(เจรจา) คุณหนูก็หนอ

สันทราย:(เจรจา) คือว่าอย่างนี้นะค่ะ คุณแม่ก็รู้ว่าลูกสันพึ่งมาจากเมืองนอก ทำไมไม่ไปรับลูกหนูหละค่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) แม่ก็รออยู่

กบ:(เจรจา) ผมก็ว่าจะเอารถไปรับ แต่พอดีน้ำมันมันแพงครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) นี้มันลูกสาวกูนะเนี้ยอะไร มันขนาดนั้นแลยหรอ

สันทราย:(เจรจา) ขอเงินสามหมื่นค่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) หา

สันทราย:(เจรจา) เอาไปเที่ยว

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ได้เลยลูกได้เลย เดี๋ยวก่อนนะ หนูไปธุระให้แม่ได้ไหม

สันทราย:(เจรจา) ไปธุระที่ไหนค่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ไปเก็บเงินให้แม่หน่อยได้ไหมลูก

สันทราย:(เจรจา) ที่ไหนค่ะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สันทราย:(เจรจา) บ้านนอกเหม็นขี้วัว ขี้ควาย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) เดี๋ยวแม่ให้เงินจากสามหมื่นเป็นห้าหมื่นเลยลูก เดี๋ยวให้ไอ้กบขับรถพาลูกไป

สันทราย:(เจรจา) หนูเหม็นสาบคนจนนะค่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ลูกทนเอาหน่อย

สันทราย:(เจรจา) อุตสาห์ไปอาบน้ำแร่แช่น้ำนมมาให้หนูไปบ้านนอก

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ไอ้กบ มึงรู้ไหมว่าใครเป็นหนี้กูบ้าง

กบ:(เจรจา) ถ้าเป็นหนี้ที่ไม่ได้ใช่เลย ก็มีเฒ่าคงครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) เฒ่าคงใช่ไหม

กบ:(เจรจา) ทั้งดอกทั้งต้นยังไม่ได้ส่งเลยคุณนาย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) เท่าไหร่

กบ:(เจรจา) ยืมไปห้าพัน วันก่อนคุณนายให้แต้มศูนย์นะครับ ตอนนี้เป็นห้าหมื่นแล้วครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) สองหมื่นแล้วใช่ไหม ถ้าอย่างนี้ มึงไปกลับลูกสาวกู เก็บเงินมาให้ได้ ถ้าไม่ได้ไม่ต้องกลับ

สันทราย:(เจรจา) ไปรถอะไรค่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ไปรถวอลโว่ก็ไปเถอะลูกนะ

กบ:(เจรจา) เชิญครับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตอนคุณหญิงเป้าให้คุณหนูสันทรายไปทวงหนี้เฒ่าคง

เฒ่าคง:(เจรจา) ตอนนี้เฒ่าคงก็แก่ ตั้งแต่สายชลมาอยู่กับเรา ก็ได้เป็นหนี้เป็นสินคุณหญิงเป้า เจ้าสายชลออกไปหางานทำ

กบ:(เจรจา) คุณหนู

เฒ่าคง:(เจรจา) ป่านนี้ยังไม่กลับมาเลย

กบ:(เจรจา) ประทานโทษเถอะครับ

เฒ่าคง: (เจรจา) คุณหญิงเป้าจะว่าอย่างไรก็ไม่รู้ เงินทองก็ไม่มี

กบ:(เจรจา) ข้างในบ้านเนี้ยมีคนอยู่ข้างนอกไหม

เฒ่าคง:(เจรจา) ใคร

กบ:(เจรจา) คุณหญิงเป้าให้มา ไม่ได้มาคนเดียว

เฒ่าคง:(เจรจา) ตอนนี้แย่

กบ:(เจรจา) ใครแย่

เฒ่าคง:(เจรจา) กูนะซิแย่ ลูกชายก็ยังไม่กลับ

สันทราย:(เจรจา) ไอ้กบ

กบ:(เจรจา) คุณหญิงเป้าให้ผมมาเก็บดอกเก็บดวง ผมไม่ได้มาคนเดียว มากับลูกสาวคนหญิงเป้า

เฒ่าคง:(เจรจา) โอ้ คุณหนูสันทรายที่อยู่ประเทศนอกนะหรอ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กบ:(เจรจา) ไปๆ ออกไปต้อนรับกัน

เฒ่าคง:(เจรจา) ตายแล้ว คุณหนูมา คุณหนู คุณหนูสันทราย สวัสดีจ๊ะ

สันทราย:(เจรจา) อ๊วก

กบ:(เจรจา) ไม่ทันไร โอ๊กอ๊าก

สันทราย:(เจรจา) เหม็นสาบคนจน

กบ:(เจรจา) โอ้โห เหม็นสาบคนจน

สันทราย:(เจรจา) ก็แกมาช้า เหม็นสาบขี้หมู ขี้หมา ขี้วัว ขี้ควาย ก็บอกแล้วไง กูเกลียดคนจน

กบ:(เจรจา) โทษทีครับพ่อเฒ่าคง

เฒ่าคง:(เจรจา) เป็นอะไร โอ๊กอ๊าก

กบ:(เจรจา) คุณหนูเค้าเป็นคนสะอาด

เฒ่าคง:(เจรจา) คุณหนูสันทรายเหรอเนี้ย

กบ:(เจรจา) เค้าอาบน้ำทุกปี ปีละหน แล้วขี้วัว ขี้ควาย ทำไมไม่เก็บให้มันเรียบร้อย ฉุนเข้าจมูกคุณนาย แล้วดูสิเนี้ยกระท่อมซอมซ้อ หางคุณนายเข้าไม่สุด

สันทราย:(เจรจา) กูคนนะเนี้ย

เฒ่าคง:(เจรจา) คุณหนู ไม่ได้ปัดได้กวาดเลย

สันทราย:(เจรจา) นี้หรอบ้านแก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เฒ่าคง:(เจรจา) บ้านเฒ่าคงเอง แล้วคุณแม่เป้าเค้าว่ายังไงหละคุณหนู

สันทราย:(เจรจา) แกใช่ไหมที่ชื่อเฒ่าคง

เฒ่าคง:(เจรจา) ลุงมีชื่อว่าเฒ่าคง

สันทราย:(เจรจา) แกเป็นหนี้แม่ฉันห้าพันบาทใช่ไหม

เฒ่าคง:(เจรจา) ใช่จ๊ะ

สันทราย:(เจรจา) แต่ตอนนี้แกรู้ไหมว่าทั้งดอกทั้งต้นรวมแล้วห้าหมื่น

เฒ่าคง:(เจรจา) หา ห้าหมื่น

สันทราย:(เจรจา) แก่จะตายห่าไม่มีทางทำมาหากินยังจะกู้เค้าอีก

เฒ่าคง:(เจรจา) ทำไมมันเป็นห้าหมื่นหละคุณหนู จะห้าหมื่นห้าพันอะไรหนูเอย ตอนนี้ลุงบอกจริงๆเลย สามวันดีสี่วันไข้ ไม่มีเงินสักแดงเดียว ให้ลูกชายไปหางานทำยังไม่กลับ ช่วยบอกคุณหญิงเป้าให้ผัดผ่อนไปสักสองเดือนได้ไหม

สันทราย:(เจรจา) ผัดแล้วผัดอีก มึงผัดแม่กูมากี่ปีแล้ว จากห้าพันจนกลายเป็นห้าหมื่น ก็นี้มือไม้มึงยังดีๆ

กบ:(เจรจา) คุณหนู

เฒ่าคง:(เจรจา) อีชิบหายระวังนรกกินหัว

สันทราย:(เจรจา) พ่อ กูก็ไม่สนใจ

กบ:(เจรจา) มือจะเท่ารูเข็มปากจะเท่าใบลาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เฒ่าคง:(เจรจา) คุณหนูไปบอกคุณหญิงเป้าซะยังไง ยังไงลุงก็ไม่มีให้ รอผัด ให้ลูกชายของคุณลุงกับมาก่อน แล้วคุณลุงจะใช้หนี้ให้

สันทราย:(เจรจา) มึงไม่ต้องมาลุงมาอะไรทั้งนั้น ในเมื่อทั้งต้นทั้งดอกห้าหมื่นบาท ไอ้ปัญญาแก่ๆ อย่างมึงไม่มีถ้าอย่างงั้น กูจะรื้อบ้าน

กบ:(เจรจา) รื้อๆ

เฒ่าคง:(เจรจา) เดี๋ยวๆอย่าพึ่งรื้อคุณหนู

สันทราย:(เจรจา) รื้อให้หมด ไอ้กบรื้อ

เฒ่าคง:(เจรจา) เดี๋ยวก่อน สายชลลูกพ่อ

สันทราย:(เจรจา) รื้อไปเลย

เฒ่าคง:(เจรจา) โถ

สายชล:(เจรจา) เค้ากำลังรื้อบ้านเราหรอเนี้ย

เฒ่าคง:(เจรจา) ลูกเกิดเรื่องใหญ่แล้ว เค้ามาทวงหนี้เรา พ่อไม่มีให้ เค้าจะรื้อบ้านเรา

สันทราย:(เจรจา) รื้อ ไอ้กบรื้อ

กบ:(เจรจา) อะไร

สายชล:(เจรจา) สวัสดีครับ

เฒ่าคง:(เจรจา) ลูกชายกู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กบ:(เจรจา) ลูกชาย ที่เฒ่าคงพูดหนักพูดหน้าว่ามีลูกชายหล่อ หุ่นสมาร์ท ไปหางานมาได้เงินมาหรือยัง

สายชล:(เจรจา) ไม่ได้เงินเลยทำไงดี

กบ:(เจรจา) แต่พี่คิดอะไรได้อย่างนึง

สายชล:(เจรจา) อะไรครับพี่

กบ:(เจรจา) ใช้ความหล่อของเอ็งให้เป็นประโยชน์ คุณหนูสันทรายพร้อมด้วยคุณหญิงเป้าเหล่านี้มันบ้าผู้ชาย

สายชล:(เจรจา) จริงหรอ เป็นเหมือนนิสัยจริงไหม

เฒ่าคง:(เจรจา) ลองไปบอกกับเค้าดีๆซิลูก ลองดูนะลูกนะ

กบ:(เจรจา) นี้ลูกเฒ่าคงชื่อสายชล

สันทราย:(เจรจา) ไม่ใช่เรื่องของกูแล้วเกี่ยวไรหละ

กบ:(เจรจา) เด็กคนนี้น่าตาดีนะครับ

สันทราย:(เจรจา) กูไม่สนไอ้ลูกคนจน ไม่อยากมอง

กบ:(เจรจา) คุณนายเนี้ยหล่อ คุณนายดูนิดเดียว

สันทราย:(เจรจา) ไม่ดู

กบ:(เจรจา) โน่นๆ ดูอีกนิด

สันทราย:(เจรจา) บอกว่าไม่ดู เกลียดคนจน ไม่ดู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตอนคุณสายชลไปเป็นคนรับใช้บ้านคุณหนูสันทราย

สันทราย:(เจรจา) ตัวเองชื่ออะไร

สายชล:(เจรจา) ผมชื่อสายชลครับ คุณหนูผมอยากจะขอคุณหนูผัดดอกสักระยะนึง

สันทราย:(เจรจา) สายชล เค้าชื่อสันทราย ตัวเองมีเมียหรือยังค่ะ

กบ:(เจรจา) รื้อๆ

สันทราย:(เจรจา) หยุดเดี๋ยวก่อนไม่ต้องรื้อ เดี๋ยวก่อนนะค่ะคุณพ่อขา คือว่าอย่างนี้นะค่ะ คุณพ่อเข้ามาใกล้ซิค่ะคุณพ่อขา ไม่ต้องเล่นตัวไม่ต้องงอนนะค่ะ คุณพ่อไม่ต้องงอนค่ะ เมื่อตะกี้ที่สันทรายด่าคุณพ่อไปเนี้ยนะค่ะ สันทรายไม่ถือค่ะ ที่ด่าว่าไอ้แก ไอ้อะไรเนี้ย สันทรายไม่ถือ สันทรายต้องขอโทษคุณพ่อด้วย เอาอย่างนี้ดีกว่า เป็นอันว่าบ้านช่องเลิกรื้อ ไม่เอาหละห้าหมื่นลบล้างกันไป แต่ว่าจะให้เงินเดือนคุณพ่อหนึ่งหมื่นบาท คุณพ่อพอไหม นับแต่นี้เป็นต้นไปบ้านโซมๆคุณพ่อก็ไม่ต้องอยู่ เอาอย่างนี้ดีกว่าคุณพ่อได้เงินเดือนๆละหมื่นสองหมื่น คุณพ่ออยากได้อะไรก็ได้ แต่วันนี้สันทรายขอสายชลไปคัดดอก

กบ:(เจรจา) ไปๆสายชล

ตอนคุณหญิงเป้าให้สายชลไปขายปลา

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) มากันแล้วหรอลูก

สันทราย:(เจรจา) คุณแม่อยู่ทางนี้ค่ะ คุณแม่ขา

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ได้เงินไหมลูก

สันทราย:(เจรจา) คือว่าทั้งต้นทั้งดอกไม่ได้หรอกค่ะห้าหมื่น คือว่าคุณลูกหนูมีตุ๊กตามาฝากคุณแม่ค่ะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) มีตุ๊กตามาฝากคุณแม่

สันทราย:(เจรจา) ตัวผู้ค่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ตัวผู้ด้วย แล้วไม่ได้เงินเลย ตายแล้ว

สันทราย:(เจรจา) คุณแม่อยากเห็นไหมค่ะ ตุ๊กตาพูดได้

สายชล:(เจรจา) ผมไหว้หละครับคุณหญิง

กบ:(เจรจา) คุณนายครับคุณนาย

สายชล:(เจรจา) เป็นอะไรเนี้ย

กบ:(เจรจา) โตแล้ว ใหญ่แล้ว ทำอะไรอายเด็ก คุณนายฮ่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) เรียกพี่ได้ไหม

สันทราย:(เจรจา) อีเป้า

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) อะไร

สันทราย:(เจรจา) อีแม่ทรยศ แล้วเล่นบทเดี๋ยวกับกู แอบดูกูเล่นหรือเปล่าว่ะเนี้ย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ขอให้แม่สักหน่อยเถอะลูกแม่เป็นม่ายมานานแล้ว

สันทราย:(เจรจา) เอาของกูมานะอีเป้า ตายกว่าจะได้มา

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ชื่ออะไร

สายชล:(เจรจา) ชื่อสายชลครับคุณนาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) มีเมียหรือยัง

สายชล:(เจรจา) ยังเลยครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ยังหรอ เป้าก็ยัง

สายชล:(เจรจา) คุณหญิงไม่มีผัวแล้วมีลูกได้ยังไงครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ธรรมดาอันนั้นมันเก่า

กบ:(เจรจา) รุ่นคุณนายไม่หน้ารอดมาได้

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ทำไมว่ะ

กบ:(เจรจา) คุณนายครับ นี้ไอ้สายชล เป็นลูกของเฒ่าคง

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) เหรอ เออๆคุณนายล้อเล่นจ๊ะ ชื่อสายชลใช่ไหมลูก เป็นลูกของตาเฒ่าคงใช่ไหม

สายชล:(เจรจา) ใช่ครับคุณนาย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ที่ว่าจะเอามาคัดดอกในบ้านเราใช่ไหมลูก เอาอย่างนี้นะลูกนะ มาใหม่ๆ ทำงานให้แม่สักหน่อยได้ไหมลูก

สายชล:(เจรจา) ได้ครับ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ถ้าอย่างนั้น ลูกเอ๋ย แม่ให้คนเค้าลากอวนเอาไว้ แม่อยากให้หนูไปขายปลาให้แม่สักหน่อยนึงนะ เพราะไม่มีคนใช้มาขายเลยมีเจ้าคนแรกเลย

สันทราย:(เจรจา) นี้ เมื่อตะกี้คุณแม่ใช้ให้สายชลไปขายปลา คงไม่ลำบากใช่ไหม นี้สายชลเดี๋ยวคุณ ไปขายปลานะ ขายเฉพาะปลาตัวผู้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล:(เจรจา) อ้าว แล้วทำไมหละครับ

สันทราย:(เจรจา) แล้วจำไว้ดีๆนะ ลุกค้าขายเฉพาะผู้ชาย ผู้หญิงห้ามขาย

สายชล:(เจรจา) ครับ

กบ:(เจรจา) เดี๋ยวไปขายกับพี่ ดูไม่อยากปลาตัวผู้ ปลาตัวเมีย

สายชล:(ร้อง) **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro15)**

ร้องราชนิเกริง

อนาถจริงหนอท้อในวาสนา ทำมาไฉนอย่างไรเหล่าหนา
ต้องยืนเหว่หว้าหวั่นไหว ชะตาเวียนวนทนแทบไม่ได้
ชะตาเวียนวนทนวางเวร ผมยังมีเวรวนวาย

ตอนสายชลไปขายปลาที่ตลาดแล้วได้พบกับใต้ร่ม

กบ:(เจรจา) ถึงตลาดริมน้ำน่าน ปลาครับปลา ปลาเป็นๆ

สายชล: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro16)**

ร้องราชนิเกริง

ผมเป็นพ่อค้ามาเร่ขาย มีทั้งปลาไหลปลาหรด
อีกทั้งปลากรดปลากราย ก็มีมากมายในนี้
แม่ช่อมะเฟืองหนอแม่เรืองมะไฟ ใครสวยถูกใจแจกฟรี

กบ:(เจรจา) ไอ้ชลไม่ได้นะ เห็นคุณหนูให้ขายปลาแต่ปลาตัวผู้ ปลาตัวเมียห้ามขาย โดยเฉพาะลูกค้าผู้หญิงห้ามโดยเด็ดขาด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กบ:(เจรจา) ปลาครับปลา

ใต้ร่ม:(เจรจา) มาตลาดตั้งแต่เช้าแล้วนี้ รู้สึกว่าอากาศก็ร้อน

สายชล:(เจรจา) สายซะด้วย ซื้อปลาไหมครับ

กบ:(เจรจา) กูเห็นก่อน สวัสดีครับ

ใต้ร่ม:(เจรจา) ขายอะไรหรอจ๊ะ

กบ:(เจรจา) ขายปลาครับ

ใต้ร่ม:(เจรจา) ขายปลาหรอ

กบ:(เจรจา) มาซื้อของหรอครับ ซื้อปลาไหม

ใต้ร่ม:(เจรจา) หมดตังค์แล้วง่ะ

กบ:(เจรจา) หมดตังค์คุยกันได้

ใต้ร่ม:(เจรจา) เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน วันหลังฉันมาตลาดจะมาช่วยอุดหนุนก็แล้วกัน

สายชล:(เจรจา) เดี๋ยวครับผมขายสดๆเอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ปกติกิโลละ100 ผมถูกใจผมให้กิโลละ80ก็แล้วกัน

กบ:(เจรจา) ทำไมมึงขายอย่างนี้

สายชล:(เจรจา) ก็ผมชอบเค้า

กบ:(เจรจา) มึงชอบผู้หญิงคนนี้ มึงจีบเป็นหรือเปล่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล:(เจรจา) จีบไม่เป็น

กบ:(เจรจา) เดี๋ยวกูสอน

สายชล:(เจรจา) จริงหรอ

กบ:(เจรจา) เดี๋ยวกูสอน

สายชล:(เจรจา) จริงหรอ

กบ:(เจรจา) จะจีบผู้หญิงต้องพูดเพราะๆ

สายชล:(เจรจา) ยังไงพี่

กบ:(เจรจา) สวัสดีครับคุณผู้หญิง

สายชล:(เจรจา) สวัสดีครับคุณผู้หญิง

ใต้ร่ม:(เจรจา) สวัสดีค่ะ

กบ:(เจรจา) ผมมีนามอยู่แล้วว่าสายชล

สายชล:(เจรจา) ผมมีนามอยู่แล้วว่าสายชล

กบ:(เจรจา) คุณผู้หญิงชื่ออะไรครับ

สายชล:(เจรจา) คุณผู้หญิงชื่ออะไรครับ

ใต้ร่ม:(เจรจา) ชื่อใต้ร่ม

กบ:(เจรจา) คุณใต้ร่ม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล:(เจรจา) คุณใต้ร่ม

กบ:(เจรจา) ผมเห็นคุณครั้งแรก

สายชล:(เจรจา) ผมเห็นคุณครั้งแรก

กบ:(เจรจา) ผมก็นึกรักคุณแหละ

สายชล:(เจรจา) ผมก็นึกรักคุณแหละ

กบ:(เจรจา) คุณใต้ร่มครับ

สายชล:(เจรจา) คุณใต้ร่มครับ

กบ:(เจรจา) หากคุณใต้ร่มได้กับผม เราเป็นแฟนกัน

สายชล:(เจรจา) หากคุณใต้ร่มได้กับผม เราเป็นแฟนกัน

กบ:(เจรจา) เราคงดูใจกันไม่ต้องนาน

สายชล:(เจรจา) เราคงดูใจกันไม่ต้องนาน

กบ:(เจรจา) เราไปจดทะเบียนกันก่อนเลย

สายชล:(เจรจา) เราไปจดทะเบียนกันก่อนเลย

กบ:(เจรจา) แล้วให้คุณเปลี่ยนมาใช้นามสกุล ระยอง ระนอง ยะลา

สายชล:(เจรจา) แล้วให้คุณเปลี่ยนมาใช้นามสกุล ระยอง ระนอง ยะลา

กบ:(เจรจา) คุณใช้นามสกุลผมแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล:(เจรจา) คุณใช้นามสกุลผมแล้ว

กบ:(เจรจา) เราก็ไปแต่งที่ประเทศจีน ที่นั้นเค้ามางานโอลิมปิก

สายชล:(เจรจา) เราก็ไปแต่งที่ประเทศจีน ที่นั้นเค้ามางานโอลิมปิก

กบ:(เจรจา) ไม่ต้องไปเช่าโรงแรมให้เสียเงิน

สายชล:(เจรจา) ไม่ต้องไปเช่าโรงแรมให้เสียเงิน

กบ:(เจรจา) ผมมีอาอยู่ที่นั้น

สายชล:(เจรจา) ผมมีอาอยู่ที่นั้น

กบ:(เจรจา) คุณใต้ร่มครับ

สายชล:(เจรจา) คุณใต้ร่มครับ

กบ:(เจรจา) หากแม้นคุณใต้ร่มชอบผม

สายชล:(เจรจา) หากแม้นคุณใต้ร่มชอบผม

กบ:(เจรจา) ผมจะพาคุณใต้ร่มไปกินอาหารเหลา

สายชล:(เจรจา) ผมจะพาคุณใต้ร่มไปกินอาหารเหลา

กบ:(เจรจา) เช้าฟาดผัดฝัก เย็นฟาดฟักผัด

สายชล:(เจรจา) เช้าฟาดผัดฝัก เย็นฟาดฟักผัด

กบ:(เจรจา) พอทานข้าวเสร็จแล้วเราไปโดดน้ำเล่นกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล:(เจรจา) พอทานข้าวเสร็จแล้วเราไปโดดน้ำเล่นกัน

กบ:(เจรจา) แก้ผ้ากระโดดลงน้ำ

สายชล:(เจรจา) แก้ผ้ากระโดดลงน้ำ

กบ:(เจรจา) ว่ายน้ำแข่งกัน

สายชล:(เจรจา) ว่ายน้ำแข่งกัน

กบ:(เจรจา) คุณครับ

สายชล:(เจรจา) คุณครับ

กบ:(เจรจา) พูดต่อไปเลย

สายชล:(เจรจา) พูดต่อไปเลย

กบ:(เจรจา) ไม่ใช่ ให้มึงพูดต่อไปเลย

สายชล: **ดนตรีบรรเลงเพลงนำร้องเข้าราชนิเกริง(Intro17)**

ร้องราชนิเกริง

ช่างสวยเหลือหลาย ถูกใจห-ฤทธิ์
ภายในดวงจิตเจิดจ้า เจ้าก็อย่าโยกโย้
ไปเลยโสรยา รับปรารถนาถ้าไม่หน่าย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ใต้ร่ม: (ร้อง)

ร้องราชนิเกริง

เมื่อฟังสำเนียงเสียงอ่อนโยน พี่เอยคำขานรักษา
พี่เอยคำหวานพูดจาใจจริงหรือเปล่า กลัวหลอกรักสาวแก้มใส

สายชล: (ร้อง)

ร้องราชนิเกริง

พี่อุตสาห์อยู่ตะพานหิน เจอขวัญดาวก็ต้องดิ้นและต้องเด้ง
มันอัดมันอั้นฉันรักตัวเอง ความรักละพี่เพ่งไม่เผลอไผ
แม่สุวนันท์คนงาม ป่ะไปอยู่ศรรามเป็นไร

ตอนเจ้าลือกลับจากหางาน มาเจอใต้ร่มหนีไปกับสายชล

ไอ้ลือ:(เจรจา) ใต้ร่ม ใต้ร่มไปกับใครก็ไม่รู้ ใต้ร่มไอ้ลือกลับมาแล้ว

(ร้อง)

ร้องเพลงลูกทุ่ง

ความรักมลายหลอแหลก ความรักครั้งแรกหักแล้ว
เสียดายแม่กรอยน้องแก้ว รักมาหักแล้วหละหน่าย
ไอ้หนุ่มบ้านนาน้ำตานอง เสียดายจริงน้องบ้านนา

ร้องเพลงลูกทุ่ง

บาดแผลคราวนี้รู้ดีว่าหนัก แผลมันใหญ่หนักต้องรักษานาน
เค้ายิงจนเซล้มซุน เค้าซัดเสียงพรุนเลือดพล่าน
ก็คงไม่นานแผลมันก็หาย
แต่แผลเป็นนั้นซิมันผนึกให้นึกจนตาย เค้ารักกันมานานหลายปีดูซิมาลืม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ง่ายๆ ก็คงไม่ตาย ตามใจเถอะหนอ สุขเถอะจอมขวัญสุขสันต์สุขี
ได้ดีเถอะหน้า พี่อยู่อย่างกาไม่แหงนหน้ามอง
ทุกเย็นค่ำกลืนความเจ็บช้ำไว้ให้พอ ไปดีเถอะหนอ อะโหสิกรรม
อยู่อย่างคนแพ้ ให้แผลเป็นเพื่อน แผลเป็นเสมือนช่วยเตือน
ความจำ
พี่จนมอซอขอลา อีกทั้งราคาต้อยต่ำ ขอไปตามกรรมตามวาสนา

(เจรจา) เค้าเป็นใครที่ไหนข้าไม่รู้จัก แต่เห็นเธอเคลียคลออยู่กับเค้า นี้หมายความว่า ที่ไอ้ลือมันดันด้นไปหาเงินมาได้มาหาพัน แล้วมันจะไปแต่งกับใคร ใต้ร่มไปเป็นของคนอื่นเสียแล้ว จะมีใครบ้าง ที่จะช่วยไอ้ลือคนนี้ เจ้าแม่นะเจ้าแม่ คู่อื่นหมื่นแสนเค้าไปขอคำมั่นสัญญา เจ้าแม่ก็ให้ทุกคู่ให้เค้าได้อยู่กินกัน แต่ทำไมเจ้าแม่มองผ่านมองข้ามความรักของไอ้ลือ ทำไมไม่จูง ใจให้ใต้ร่มให้เชื่อมั่นในความรักต่อข้า เจ้าแม่ลำเอียง เจ้าแม่ วันนี้ไอ้ลือไม่ปล่อยเจ้าแม่ไว้แน่ เดี๋ยวจะไปท้าดวลปืนกับเจ้าแม่ ชิบหาย ลืมสัญญาที่กูขอ เจ้าแม่แกอย่านอนหลับ แกต้องลุกมาคุยกับข้า

ตอนคุณหนูสันทรายเข้าห้องสายชล แล้วเข้าไปปลุกปล้ำสายชล

สันทราย:(เจรจา) ไม่ได้หละ กินไม่ได้นอนไม่หลับ หลงรักสายชล ปานนี้คงจะหลับแล้วหละ เป็นผู้หญิงด้านได้อายอด เดี๋ยวแอบไปหาเค้าดีกว่า

สายชล: (ร้อง) ดึกดื่นเดือนดับใครหลับนอน ใจอาวรณ์นึกถึงเมียละเหี่ยใจ

(เจรจา) ร้อนลุ่มกุ้มใจเหลือเกิน

กบ:(เจรจา) กุ้มใจเรื่องอะไรหละสายชล มึงมีอะไรมึงเล่าให้พี่ฟังได้

สายชล:(เจรจา) นอนหลับพักผ่อนดีกว่า

สันทราย:(เจรจา) เดี๋ยวเราจะจูบสักที

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล:(เจรจา) พี่ทำอะไรผมหรือเปล่า

กบ:(เจรจา) อะไร มึงจะบ้าหรือเปล่า ใครจะทำอะไรมึง

สายชล:(เจรจา) รู้หน้าไม่รู้ใจ พี่อย่ามาคิดอะไรกับผมนะ

กบ:(เจรจา) มึงอย่ามาพูดก่ำกึ่ง

สายชล:(เจรจา) ผมฝันหรือผมนึกไปเองก็ไม่รู้

กบ:(เจรจา) ฝันว่าอะไร

สายชล:(เจรจา) ฝันว่าใครก็ไม่รู้มาหอมแก้มผม

กบ:(เจรจา) ไม่มีอะไรจริงๆ

สายชล:(เจรจา) จริงๆหรอ

สันทราย:(เจรจา) หลับยากจริงๆนะพวกมึงเนี้ย

สายชล:(เจรจา) หลับต่อ

สันทราย:(เจรจา) หา

สายชล:(เจรจา) ไม่หาหละ

สันทราย:(เจรจา) ทำไม

สายชล:(เจรจา) คุณนายทำตัวแบบนี้ คุณนายเป็นผู้หญิงมีหน้ามีตา หากมากแม้นชาวบ้านชาวช่องคนแถวนี้ เค้ารู้นิสัยของคุณนายมันไม่งามนะ คุณนายนะ มันไม่เป็นกุลสตรีเลย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สันทราย:(เจรจา) นี้สายชลแกจะว่าอะไรก็พูดได้ แต่คนอย่างอีสันทรายนะ มีเงิน อยากได้ผัวก็ต้องได้ กูอยากได้อะไรกูก็ต้องได้ ในเมื่อคนอย่างสันทรายชอบสายชล สายชลไม่สนใจ ถ้าอย่างนั้นพรุ่งนี้มึงกับกู เห็นดีกันแน่

สายชล:(เจรจา) คุณนาย

สันทราย:(เจรจา) จำไว้

กบ:(เจรจา) ไอ้ชล ลักษณะเรื่องนี้จะจบยากนะ ดูมันบานปลายนะ

สายชล:(เจรจา) ไม่เป็นไร เดี๋ยวเราสองคนปรึกษากัน

ตอนคุณหนูสันทรายไปหาเฒ่าคง แล้วกล่าวหาว่าสายชลปลุกปล้ำ

สันทราย:(เจรจา) คุณพ่อขา

เฒ่าคง:(เจรจา) มีอะไรหรือลูก คุณหนูสันทราย

สันทราย:(เจรจา) คุณพ่อขา หนูไม่ยอมนะค่ะคุณพ่อ

เฒ่าคง:(เจรจา) เรื่องอะไรลูก

สันทราย:(เจรจา) ก็สายชลนะซิ กินบนเรือนขี้รดบนหลังคา

เฒ่าคง:(เจรจา) ทำไมสายชลมันทำแบบนี้

สันทราย:(เจรจา) คือว่าเรื่องมันมีแบบนี้ค่ะ

เฒ่าคง:(เจรจา) อะไรลูกบอกพ่อ

สันทราย:(เจรจา) ก็สายชลนะซิ มันปล้ำสันทราย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เฒ่าคง:(เจรจา) หา ไอ้สายชลมันปล้ำสันทราย

สันทราย:(เจรจา) ทรายไม่ยอมนะค่ะ

เฒ่าคง:(เจรจา) ไอ้ลูกเลวมันอยู่ที่ไหน

สันทราย:(เจรจา) คุณพ่อขา ใจเย็นนะค่ะคุณพ่อ

เฒ่าคง:(เจรจา) ต้องจัดการนะ แบบนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าคุณหญิงเป้ารู้เรื่องเข้าจะต้องถอนหงอกพ่อ

สันทราย:(เจรจา) คือว่าอย่างนี้นะค่ะ สายชลเข้าไปหาสันทรายในห้อง สันก็เห็นว่าเราเป็นนาย คนพึ่งมาอยู่ยังไม่รู้ใจกัน รู้หน้าไม่รู้ใจนะค่ะคุณพ่อ ชลนะกอดสัน สันเสียหายหมดเลยค่ะ

เฒ่าคง:(เจรจา) แล้วหนูจะทำยังไงลูก

สันทราย:(เจรจา) ทำยังไงหละค่ะก็เอาอย่างนี้ซิ คุณพ่อก็ไปขอสันทรายกับคุณหญิงเป้าซิค่ะ

เฒ่าคง:(เจรจา) ไปขอ เงินสักแดงเดียวก็ไม่มี คุณแม่เป้าเค้าไม่ถีบพ่อตกบันไดเหรอ

สันทราย:(เจรจา) คุณแม่เป้าเค้าไม่ถีบหรอก เอาอย่างงี้ ถ้าเกิดคุณหญิงเป้าเค้าเรียกเท่าไหร่เดี๋ยวหนูออกเงินให้หมดเลย

เฒ่าคง:(เจรจา) ตกลงจ้าคุณหนู

สันทราย:(เจรจา) คุณพ่อต้องรีบไปหาสายชลนะค่ะ

ใต้ร่ม:(เจรจา) พ่อ

เฒ่าคง:(เจรจา) ไอ้ลูกเลว ดูซิมันมีเมียทั้งคน หนูได้ยินหมดแล้วใช่ไหม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ใต้ร่ม:(เจรจา) ฉันหนูได้ยินหมดแล้วทุกอย่าง ถ้าหากพี่สายชล เค้าคิดจะมีเมียใหม่อีกสักคนนึง ถ้าหากเค้าคิดถูก แต่ถ้าพ่อไม่ไปตามอย่างที่คุณนายเค้าว่า เราก็ต้องมีความผิด ไปเถอะพ่อ

เฒ่าคง:(เจรจา) ถ้าหากใต้ร่มอนุญาตให้พ่อ พ่อจะไปขอ ถ้าลูกไม่อนุญาตพ่อทำไม่ได้หรอก

ใต้ร่ม:(เจรจา) ฉันจะไม่บอกเลยว่าฉันเป็นเมีย ฉันจะบอกว่าฉันเป็นน้องสายพี่สายชลเอง

เฒ่าคง:(เจรจา) ถ้าอย่างนั้นตกลงไป ไปลูกไป

ตอนเฒ่าคงไปสู่ขอคุณหนูสันทรายให้สายชล

สันทราย:(เจรจา) คุณแม่เมื่อคืนลูกฝัน ลูกฝันเห็นงูค่ะ งูเหลื่อม และงูเขียวค่ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) แสดงว่าหนูจะได้แต่งงาน

เฒ่าคง:(เจรจา) คุณแม่หญิงเป้าอยู่หรือเปล่าจ๊ะ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) อยู่ค่ะๆเชิญค่ะ

เฒ่าคง:(เจรจา) สวัสดีจ๊ะแม่คุณหญิงเป้า จำเฒ่าคงได้ไหม

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) แกเป็นลูกหนี้ของฉันทำไมฉันจะจำแกไม่ได้ มาทำไม จะเอาเงินมาใช้หนี้หรอ

เฒ่าคง:(เจรจา) ฉันว่าวันนี้ก็เรื่องของเด็กๆ ว่าจะมาขออภัยคุณแม่เป้าด้วย เห็นว่าเด็กๆมันชอบกัน ฉันก็จะมาถาม เห็นคุณหนูสันทรายเค้าว่าชอบกับสายชล ก็ตั้งใจว่าจะมาขอ

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) แกพูดผิดหรือเปล่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เฒ่าคง:(เจรจา) ความจริง ก็ถามคุณหนูสันทราย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) จริงหรือเปล่าลูก

สันทราย:(เจรจา) สมัยนี้อย่าดูคนที่ความจน อาจเป็นผ้าขี้ริ้วห่อทอง เรียกมันไปเลยทั้งเงินทั้งทอง

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) เรียกเลยนะ

เฒ่าคง:(เจรจา) คุณแม่ต้องการเงินเท่าไหร่เรียกมาเลย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ต้องเรียกให้หมดตัวไปเลย เอาอย่างงี้ แหวนเพชร 5 กะรัต

เฒ่าคง:(เจรจา) เอาไปเลย 5 กะรัต เปิดดูได้เลย

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) ว้ายตายแล้ว เอาอย่างงี้สร้อยเพชร

เฒ่าคง:(เจรจา) นี้สร้อยเพชร

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) เอาแค่นี้ก็พอ แกสู้ฉันได้ ฉันก็ยกลูกสาวให้แก่ได้

เฒ่าคง:(เจรจา) เรียกสายชลมาเลยคุณหญิงเป้า

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) สายชลเอย สายชล

สายชล:(เจรจา) พ่อ

เฒ่าคง:(เจรจา) ไอ้ลูกเลว

สายชล:(เจรจา) พ่อตีสายชลด้วยเรื่องอะไรครับ

เฒ่าคง:(เจรจา) ไม่นึกเลย แกจะไปปลุกปล้ำคุณหนูสันทรายเค้า ต้องให้พ่อบากหน้ามาสู้ขอ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายชล:(เจรจา) พ่อ พ่อเข้าใจผิดบางสิ่งบางอย่างหรือเปล่า ผมนี้หรอจะไปปลุกปล้ำ

เฒ่าคง:(เจรจา) เป็นอันว่าแกต้องแต่งงานกับคุณหนูสันทรายวันนี้ และเดี๋ยวนี้ด้วย

สายชล:(เจรจา) พ่อ ผมไม่ได้ทำจริงๆนะ

ตอนงานแต่งงานระหว่างสายชลกับคุณหนูสันทราย

กบ:(เจรจา) ขอเชิญแขกรดน้ำสังข์ให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว

เฒ่าคง:(เจรจา) ขอให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวอยู่ด้วยกัน มีความสุขนะจนแก่จนเฒ่า ถือไม้เท้ายอดทอง

คุณหญิงเป้า:(เจรจา) มีความสุขนะลูกนะ มีหลานให้แม่ไวๆนะลูกนะ

ใต้ร่ม(ร้องลูกทุ่ง)

ร้องเพลงลูกทุ่ง

หน้าด้านมางานแต่งงานเธอ อยากจะเจอผู้ชายสองใจ
เจอวันนี้เธอจะหนี้หน้าไหม โรคไข้จะขึ้นเท่าไหร่
โรคใบ้จะกินกี่หน ตั้งใจในงานให้งานพัง
ให้มันดังไปสามตำบล ว่างานนี้มีสตรีหน้าทน
มายืนประท้วงคนเราเก่าถึงในงาน ดันมาตอนที่เจ้าบ่าว
จูบเจ้าสาวสุดแสนหวาน เจอหน่าเราเค้าควรเศร้า
แต่ทั้งสองเค้าหน้าบาน แทนที่เค้าจะทรมาน
แต่กลายเป็นเราเศร้าซมซาน ช้ำใจในงานไม่เท่าไหร่
แขกนับได้เกินร้อยเท่าตัว กะมาพานให้ทั้งงานปวดหัว
กับกลายเป็นตัวโดนกระหน่ำซ้ำกว่าเดิม

ใต้ร่ม(เจรจา) พี่สายชล ฉันเกลียดพี่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก ข

ประวัตินัดแสดงลิเกและนักดนตรี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 1 นายอนุรักษ์ ทรงกสิวิทย์
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	นายอนุรักษ์ **นามสกุล** ทรงกสิวิทย์ **วันเดือนปีเกิด** 25 ก. พ. 29
ภูมิลำเนาเดิม	อ. ตะพานหิน จ.พิจิตร
ที่อยู่	3/5 อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร **เบอร์โทร** 083-2411307
วุฒิการศึกษา	วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย **อาชีพ** เล่นลิเก , ระนาด
ชื่อบิดา	วิรวิต ทรงกสิวิทย์
ชื่อมารดา	สมควร สุพรัตน์
จำนวนพี่น้อง	แม่เดียวกัน 3 คน เป็นคนโต
ความสามารถทางดนตรี	ระนาดเอก
ผู้ถ่ายทอด	บิดา และวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย
คณะที่อยู่เป็นประจำ	เนื๊ยบไม้ทอง **หรือผู้ร่วมงาน** ไก่ทองบันเทิงศิลป์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 2 นายพิสุทธิ์ สุดทับ
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ นายพิสุทธิ์ **นามสกุล** สุดทับ

วุฒิการศึกษา ป. 6

ความสามารถทางดนตรี ระนาดเอก

ผู้ถ่ายทอด พ่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 3 นายสุเทพ ศราทับวานิช
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	นายสุเทพ ศราทับวานิช
วันเดือนปีเกิด	1 ม.ค. 2508
ภูมิลำเนาเดิม	อ. ตะพานหิน จ.พิจิตร
ที่อยู่	87 สะพานพร้อมใจ อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร
วุฒิการศึกษา	ป. 3
อาชีพ	นักดนตรี
ชื่อบิดา	นายขาว ศราทับวานิช
ชื่อมารดา	ดาวใจ
จำนวนพี่น้อง	3 คน
ชื่อภรรยา	วราภรณ์ นิจต่าย
จำนวนบุตร	3 คน
ความสามารถทางดนตรี	ฆ้อง
คณะที่อยู่เป็นประจำ	เล่นทั่วไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 4 นายรัชพล ไชยชน
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	รัชพล ไชยชน
วันเดือนปีเกิด	23 มี. ค. 2536
ภูมิลำเนาเดิม	อ. ตะพานหิน จ.พิจิตร
ที่อยู่	อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร **เบอร์โทร** 083-2411307
วุฒิการศึกษา	ป.6
อาชีพ	นักดนตรีลิเก
ชื่อบิดา	นายไก่ ไชยชน
ชื่อมารดา	นางราตรี ปั้นเพ็ง
จำนวนพี่น้อง	3 คน
ความสามารถทางดนตรี	ฉาบ กรับ ฉิ่ง
ผู้ถ่ายทอด	คนในวงดนตรี
คณะที่อยู่เป็นประจำ	ไก่ทองบันเทิงศิลป์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 5 นายประสาน พุกเกษม
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	นายประสาน พุกเกษม
วันเดือนปีเกิด	3 ส. ค. 2508
ภูมิลำเนาเดิม	อ. ตะพานหิน จ.พิจิตร
ที่อยู่	57 ม.4 ต. ไผ่หลวง อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร **เบอร์โทร** 083-2411307
วุฒิการศึกษา	ป.3
อาชีพ	นักดนตรี
ชื่อบิดา	นายประเมิน พุกเกษม
ชื่อมารดา	นางสะอาด พุกเกษม
จำนวนพี่น้อง	3 คน
ผู้ถ่ายทอด	ตา ครูพลัด
คณะที่อยู่เป็นประจำ	ไก่ทองบันเทิงศิลป์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 6 นายกบิน ชื่นชอบ
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ นายกบิน ชื่นชอบ

วันเดือนปีเกิด 7 ก. ค.2531 **อายุ** 20 **ปี**

ภูมิลำเนาเดิม อ. ตะพานหิน จ.พิจิตร

ที่อยู่ อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร

วุฒิการศึกษา ป. 3

อาชีพ นักดนตรี

ชื่อบิดา นายสมคิด ชื่นชอบ

ชื่อมารดา นางรุ่งรัชนี ชื่นชอบ

จำนวนพี่น้อง 2 คน (เป็นคนที่สอง)

ความสามารถทางดนตรี กลองทัด ตะพานไทย-มอญ

คณะที่อยู่เป็นประจำ ไก่ทองบันเทิงศิลป์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 7 นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2550

ชื่อ	วิรัตน์ ยื่นแก้ว
วันเดือนปีเกิด	7 ตุลาคม พ. ศ. 2485 **อายุ** 62 **ปี**
ภูมิลำเนาเดิม	หมู่ที่2 บ้านท่าข่อย ต. เมืองเก่า อ. เมืองพิจิตร จ.พิจิตร
ที่อยู่ เบอร์โทร	056-622297 , 081-9624297
อาชีพ	ลิเก , จัดรายการวิทยุคลื่น 104.5 คลื่นเรดิโอ ,จิตอาษา
ชื่อบิดา	นายสังวาล ยื่นแก้ว
ชื่อมารดา	นางเรียง
จำนวนพี่น้อง	3 คน ชาย 2 คน หญิง 1 คน
จำนวนบุตร	2 คน (นางวรรณะ ยื่นแก้ว และนางสาวดวงเนตร ยื่นแก้ว)
ผู้ถ่ายทอด	นายสังวาล ยื่นแก้ว (บิดา)
ผู้สืบทอด	นางวรรณะ ยื่นแก้ว
คณะที่อยู่เป็นประจำ	แสงวิรัตน์ (หัวหน้าคณะลิเก)
แสดงเป็น	เฒ่าคง (ผู้ที่เก็บสายชลมาเลี้ยง)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 8 นางวรรณะ ยื่นแก้ว
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	นางวรรณะ (ฉายาไก่ฟ้าทัศนัย) ยื่นแก้ว
อายุ	43 **ปี**
ภูมิลำเนาเดิม	อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร
เบอร์โทร	056-622297 , 081-9624297
อาชีพ ลิเก	(ดาวยั่ว)
ชื่อบิดา	นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว
จำนวนพี่น้อง	2 คน
ผู้ถ่ายทอด	บิดา (นายวิรัตน์ ยื่นแก้ว)
แสดงเป็น	คุณหนูสันทราย (ลูกคุณนายเป้า)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 9 นายรุ่งเพชร แก้วมีบุญ
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	นายรุ่งเพชร **นามสกุล** แก้วมีบุญ
วันเดือนปีเกิด	2513
ภูมิลำเนาเดิม	จ. พิจิตร
ที่อยู่	130/5 บ้านมะขามเรียง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
วุฒิการศึกษา	ป.6
อาชีพ	ลิเก
ชื่อบิดา	สำเนียง แก้วมีบุญ
ชื่อมารดา	สัมพันธ์ แก้วมีบุญ
จำนวนพี่น้อง	6 คน
ชื่อภรรยา	นางศรีนวล ชิราพฤกษ์
จำนวนบุตร	1 คน
ผู้ถ่ายทอด	สำเภา ทองอร่าม(น้ำ)
คณะที่อยู่เป็นประจำ	รุ่งเพ็ชร แก้วมีบุญ
แสดงเป็น	ขุนเปีย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 10 นายอนงค์ จินประเสริฐ์
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ อนงค์ (ฉายามัดทรีน้อย) จินประเสริฐ์

แสดงเป็น ฟ้าหญิงกาญจนา (แม่ของสายชล)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 11 นายเล็ก ชูจิต
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	เล็ก ชูจิต		
วันเดือนปีเกิด	ปีกุน	**อายุ** 49 ปี	
ภูมิลำเนาเดิม	จ.สิงห์บุรี		
ที่อยู่	อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร		
วุฒิการศึกษา	ป. 6		
อาชีพ	รับจ้าง(เครื่องเสียงให้เช่า), พระเอกลิเก		
ชื่อบิดา	ชื่น ชูจิต		
ชื่อมารดา	จี่ ชูจิต		
จำนวนพี่น้อง	9 คน		
ชื่อภรรยา	สายสมร ชูจิต		
ชื่อประกอบการ	ยอดรักพรณรายณ์	**รายได้/ปี/ครั้ง** 10,000 บาท/ครั้ง	
แสดงเป็น	ไอ้ลือ (คนรักเก่าของใต้ร่ม)		

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 12 นายอนุชาย เกศรมาลา
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	นายอนุชาย (อู๊ด) เกศรมาลา
อายุ	37 ปี
ภูมิลำเนาเดิม	อ. เมือง จ. นครราชสีมา
ที่อยู่	14 ม. 3 ซ. สันติพลารามซอย7 อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร
เบอร์โทร	083-2277473
อาชีพ	ลิเก (ตลก)
คณะที่อยู่เป็นประจำ	ศรวิกสุกัญญา
แสดงเป็น	ไก่ (คนรับใช้คุณนายเป้า)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 13 นายมนตรี ขุนชาติ
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ชื่อ	นายมนตรี(หนุ่ม) ขุนชาติ
วันเดือนปีอายุ	**29 ปี**
ภูมิลำเนาเดิม	อ.เมือง จ.สุโขทัย
อาชีพ	ลิเก(พระเอก)
คณะที่อยู่เป็นประจำ	ชัยเชษฐ์
รายได้/ปี/ครั้ง	1,000บาท/ครั้ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

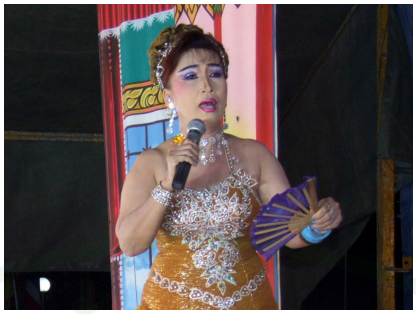

ภาพผนวกที่ 14 นายเพลินศรี ศรอุทัย
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2551

ชื่อ	นางเพลินศรี ศรอุทัย **ชื่อเล่น** สุ
อายุ	52 ปี
ที่อยู่	14 ซ.วัดสันติพลาราม อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร
เบอร์โทร	083-2277473
ศาสนา	พุทธ
รายได้ต่อครั้ง	500 บาท
แสดงเป็น	คุณนายเป้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ 15 นางรวีวรรณ เผื่อนขวัญ
ที่มา: บันทึกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2551

ชื่อ	นางรวีวรรณ เผื่อนขวัญ
วันเดือนปีเกิด	9 มี. ค. (ปีมะเมีย)
อายุ	40 ปี
วุฒิการศึกษา	ป. 4
อาชีพ	ลิเก
ชื่อบิดา	ประดิษฐ์ เผื่อนขวัญ
ชื่อมารดา	ทุเรียน ภู่ประเสริฐ
จำนวนพี่น้อง	1 คน
จำนวนบุตร	3 คน เสีย 1 คน
ผู้ถ่ายทอด	หัดกับวงลิเก
คณะที่อยู่เป็นประจำ	ชัยเชษฐ์
แสดงเป็น	ใต้ร่ม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ –นามสกุล	นางสาวทิพกฤษตา ฤทธิ์บุญ
วัน เดือน ปี ที่เกิด	14 พฤศจิกายน 2523
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาดนตรีสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
ตำแหน่งปัจจุบัน	ครูเปียโน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สยามกลการ เทสโก้ โลตัส นวมินทร์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์